

การประยุกต์ใช้สมัชชีวิตรรมกับการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน

AN APPLICATION OF SAMAJĪVIDHAMMA PRINCIPLE
FOR FAMILY LIFE IN THAI SOCIETY

พระครูสมุห์นพดล ปิยธมฺโม (เขาแก้ว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การประยุกต์ใช้สมชวีธรรมกับการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน

พระครูสมุห์นพดล ปิยธมฺโม (เขาแก้ว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Application of Samajjīvidhamma Principle
for Family Life in Thai Society

Phrakhrusamu Nopphadol Piyadhammo (Kaowkaew)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง “การประยุกต์ใช้สมชี่ธรรมกับการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระราชรัตนมุนี, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.มานพ นักการเรียน)

กรรมการ

(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฒโต, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร.ชัยชาญ ศรีหานู)

กรรมการ

(พระเทพสุวรรณเมธี, ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.ชัยชาญ ศรีหานู

ประธานกรรมการ

พระเทพสุวรรณเมธี, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูสมุห์นพดล ปิยธมโม)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การประยุกต์ใช้สมชิวีธรรมกับการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน
- ผู้วิจัย** : พระครูสมุห์นพดล ปิยธมโม (เขาแก้ว)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ดร.ชัยชาญ ศรีหามู, ป.ธ.๗, ศน.บ. (ศาสนาและปรัชญา), M.A. (Indian Philosophy and Religion), Ph.D. (Philosophy)
  - : พระเทพสุวรรณเมธี, ดร., ป.ธ. ๘, พธ.บ. (ปรัชญา), ศศ.ม. (สันสกฤต). พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ๑) เพื่อศึกษาหลักสมชิวีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย ๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสมชิวีธรรมกับการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน เป็นการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์เรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา จากนั้นนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญทำการตรวจสอบความถูกต้อง

ผลของการวิจัยพบว่า สมชิวีธรรม หมายถึงหลักธรรมสำหรับดำเนินชีวิตสม่ำเสมอ หรือจริยธรรมที่ทำให้สามภรรยาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วยหัวข้อธรรม ๔ ประการคือ สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกันสมสילה มีศีลเสมอกัน สมจาคา มีจาคะเสมอกัน และสมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน หลักธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตกับผู้อื่นและมีเป้าหมายร่วมกันที่เหมาะสมไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใด ซึ่งจะนำความสงบร่มเย็นและความเจริญรุ่งเรืองมาสู่การอยู่ร่วมกัน

สภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทยพบว่า สภาพการครองเรือนของสังคมไทยปัจจุบันอยู่ในภาวะที่ไม่แน่นอนเนื่องมาจากการพัฒนาและทิศทางของสังคมสมัยใหม่ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ความยั่งยืนของครอบครัวแต่เน้นไปที่ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและรัฐขาดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับความมั่นคงของการครองเรือน ทำให้การครองเรือนของสมาชิกในครอบครัวเกิดปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สุขภาพจิต ปัจจัยพื้นฐานขาดแคลน เป็นต้น เป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งหรือทะเลาะวิวาท การหย่าร้าง จนเกิดปัญหากับเด็กซึ่งเป็นเยาวชนที่ต้องเติบโตขึ้นมาในภาวะที่ขาดแคลนและมีปัญหาทุกอย่างซึ่งเป็นภาระและอุปสรรคของการพัฒนาสังคมมนุษย์ให้เจริญ

การประยุกต์ใช้หลักสมชิวีธรรมในการครองเรือนคือ สามภรรยาผู้ต้องการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและยั่งยืนจะต้องนำหลักสมชิวีธรรมมาประยุกต์ใช้ร่วมกันคือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ศรัทธาในสิ่งถูกต้องเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจและกำลังใจในการดำเนินชีวิต ศีลเป็นส่วนป้องกันความชั่วร้ายและปัญหาหนักที่จะเกิด จาคะการเสียสละ มุ่งประโยชน์ที่เป็นธรรม ทำให้เกิดการเอื้อเฟื้อ จิตอาสา ส่วนปัญญาเป็นกุญแจสำคัญที่ต้องพัฒนาไปร่วมกัน ปัญญาต้องตั้งอยู่บนหลักศีลธรรมและความมีเหตุผลเสมอ โดยนำไปใช้เป็นประจำทุกวัน ทุกสัปดาห์ ทุกเดือน และทุกปี

Thesis Title : An Application of Samajīvidhamma Principle for Family Life In Thai Society

Researcher : Phrakhrusamu Nopphadol Piyadhammo (Kaowkaew)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Chaichan Srihanu, Pali VII, B.A. (Philosophy and Religion), M.A. (Indian Philosophy and Religion), Ph.D. (Philosophy)

: Phra Thepsuwanmethee, Dr., Pali VIII, B.A. (Philosophy), M.A. (Sanskrit), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 16, 2018

Abstract

This thesis There are 3 objectives: 1) to study the principles of Samajīvidhamma found in Theravada Buddhism; 2) to study the situation and problems of the household in Thai society; 3) to study the application of the Samajīvidhamma principles in Thai society. It is a qualitative research. The collected information from the important scriptures of Theravada Buddhism, the Tipitaka, commentary and other related texts and researches was summarized, analyzed and compiled in description. It has been finally verified by the experts for check it accuracy.

The result of this research revealed that Samajīvidhamma refers to the teaching on consistent livelihood of or principle suite for family life of husband and wife who live together for happiness and success. There are four topics of Samajīvidhamma; balanced confidence, balanced morality, balanced charity, balanced wisdom. This principle was used as ethical code for those whoever live together such family which results the great benefits, peace and prosperity to living together.

The conditions and problems of family life in Thai society was found that the current family life in Thai society is in uncertainty because many factors such as policy of government, social development etc. did not ensure the stability of family but the only prosperity in economic growth, government lack of clear and beneficial policy etc. These conditions have caused various problems; economic, mental health and insufficient basic needs etc. and then brought to other connected problem in family; conflicts, cause conflicts or quarrels, divorce and problems for children who

are growing up in needy conditions and difficulties which are burden and obstacle for human development.

For an application the Samajīvidhamma for livelihood, husband and wife who wish to live together happily and stably need following the Samajīvidhamma; confidence, morality, charity and wisdom. Balanced confidence must be reasonable and supportive to have right decision and living. Balanced moral family prevents from unwholesome deeds and severe problems. Charity leads to share and forgiving by aiming at righteous benefits which build up generous behavior and voluntary mind. Wisdom is in needs for family as key better living. The wisdom is based on the right view and reason. These 4 Samajīvidhamma must be applied in practical life every day, every week, every month and year for great benefits for family certainty.

กิตติกรรมประกาศ

เกล้าฯ ขอประทานโอกาสกราบขอบพระคุณ พระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (อุปสมมมหาเถระ) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง กรรมการมหาเถรสมาคม ประธานกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เป็นอย่างสูง ที่พระเดชพระคุณฯ ได้เมตตาเปิดการเรียนการสอนหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนานี้ขึ้น เพื่อให้โอกาสในการศึกษาอันส่งผลให้เกล้าฯ ได้เข้ามาศึกษาเป็นรุ่นที่ ๒

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาโกมล กมล รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บาฬีศึกษาพุทธโฆส มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

ขอกราบขอบพระคุณพระเทพสุวรรณเมธี,ดร.(สุชาติ กิตติปณฺโณ) รักษาการผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

ขอกราบขอบพระคุณ ดร. ชัยชาญ ศรีหาม อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ ดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษในการปรับปรุงแก้ไข ข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ พระสมพร ปภสฺสโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทศทิศาราม ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี และขอเจริญพร คุณกานดา หมีเทพ ผู้ให้ความช่วยเหลือด้านการค้นคว้าข้อมูลและให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณเพื่อนนิสิตร่วมรุ่นทุกท่าน ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่ดีตลอดมา ตลอดจนถึงสหธรรมิกที่คอยช่วยเหลือเป็นกำลังใจในด้านต่าง ๆ มาโดยตลอด

ขอขอบคุณพระคุณคณะครูบาอาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ผู้วิจัยได้มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์รวมถึงความเมตตาเอื้อเฟื้อ ทั้งเป็นผู้ให้กำลังใจมาตลอด คุณงามความดี การทำประโยชน์ใด ๆ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่ทุกท่านในทุกช่วงชีวิตจนถึงปัจจุบัน

ความบกพร่องใด ๆ ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมรับด้วยความเต็มใจและ ผู้ศึกษาเห็นว่างานวิจัยนี้มีคุณค่าและจะเกิดประโยชน์ หรือแม้แต่การนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษา การดำเนินชีวิต ขอประโยชน์จงบังเกิดแก่ท่าน เพื่อเป็นการผลักดันในการจรริ่งพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

พระครูสมุห์นพดล ปิยธมฺโม (เขาแก้ว)

๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ หลักสมชวีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๐
๒.๑ ความหมายของสมชวีธรรม	๑๐
๒.๑.๑ ความหมายโดย สัททณัย	๑๐
๒.๑.๒ ความหมายโดย อรรถณัย	๑๑
๒.๒ หลักคำสอนสมชวีธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๒
๒.๒.๑ หลักคำสอนสมชวีธรรมในพระไตรปิฎก	๑๒
๒.๒.๒ แนวคิดในทัศนะของนักปราชญ์ในปัจจุบัน	๑๔
๒.๓ ประเภทของสมชวีธรรม	๑๕
๒.๓.๑ สมสัทธา	๑๕
๒.๓.๒ สมศีลา	๑๗
๒.๓.๓ สมจาคา	๒๑
๒.๓.๔ สมปัญญา	๒๒
๒.๔ หลักธรรมที่สนับสนุนสมชวีธรรม	๒๓
๒.๔.๑ หลักฆราวาสธรรม	๒๓

๒.๔.๒	หลักธรรมที่คู่สมรสจะพึงปฏิบัติต่อกัน	๒๗
๒.๔.๓	หลักธรรมของภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี	๓๓
๒.๔.๔	หลักธรรมสำหรับของการครองเรือน	๓๖
๒.๔.๕	ธรรมที่ตรัสเกี่ยวกับสตรีในฐานะมารดา	๓๖
๒.๕	สรุปท้ายบท	๓๙
บทที่ ๓	สภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย	๔๑
๓.๑	ลักษณะการครองเรือนในสังคมไทย	๔๑
๓.๑.๑	แนวคิดเรื่องการครองเรือน	๔๑
๓.๑.๒	ประเภทของครอบครัวไทย	๔๓
๓.๑.๓	ความสัมพันธ์ของครอบครัว	๔๔
๓.๒	ปัญหาการครองเรือนในสังคม	๔๖
๓.๒.๑	ปัญหาด้านการหย่าร้าง	๔๖
๓.๒.๒	ปัญหาด้านความรุนแรงในครอบครัว	๔๗
๓.๒.๓	ปัญหาทางด้านศีลธรรมและจริยธรรม	๕๐
๓.๒.๔	ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ	๕๒
๓.๒.๕	ปัญหาทางด้านสังคม	๕๓
๓.๓	สาเหตุของปัญหาการครองเรือน	๕๖
๓.๓.๑	ปัจจัยด้านอารมณ์	๕๖
๓.๓.๒	ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ	๕๗
๓.๓.๓	ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม	๕๘
๓.๔	สรุปท้ายบท	๖๑
บทที่ ๔	การประยุกต์ใช้หลักสมชีวิธรรมในการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน	๖๒
๔.๑	การประยุกต์ใช้หลักสมชีวิธรรมในการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน	๖๒
๔.๒	การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน	๖๘
๔.๒.๑	หลักธรรมสำหรับหน้าที่เป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์	๖๘
๔.๒.๒	หลักธรรม ๘ ประการสำหรับผู้เป็นภรรยา	๗๒
๔.๒.๓	หลักธรรมของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือน	๗๒
๔.๓	สรุปท้ายบท	๘๗
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๘๙
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๘๙
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๙๑

๗

บรรณานุกรม

๔๓

ประวัติผู้วิจัย

๔๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงจาก พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง เช่น ที.สี. (บาลี) ๙/๒๗๖/๙๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค ภาษาบาลี เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๗ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และ ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๙	ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาบาลี)
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาบาลี)
๑๕	ส.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.เอกก. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาบาลี)
๒๐	อง.เอกก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.ติก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตุตก. (บาลี)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตุตกนิบาต	(ภาษาบาลี)
๒๓	อง.อฏฐก. (บาลี)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาบาลี)
๒๓	อง.อฏฐก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ขุ. (บาลี)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ	(ภาษาบาลี)
๒๕	ขุ.ขุ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.อิติ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.สุ. (บาลี)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาบาลี)
๒๕	ขุ.สุ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี และภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๖ ด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วย ให้ระบุคำย่อคัมภีร์/ลำดับภาค (ถ้ามี) /ชื่อ(ถ้ามี)/หน้า เช่น ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๗๖/๒๔๐ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงควลวิลาสินี สीलขุททกคคอกุฎกถา ภาษาบาลี ภาค ๑ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๒๔๐ การอ้างอิงอรรถกถาภาษาไทยผู้วิจัย อาจกำหนดอักษรย่อได้ตามสะดวก

อรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
อง.อฎฐก.อ. (ไทย)	= อังคตตรนิกาย มโนรณปุรณิ อฎฐกนินบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา สุตตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การมีคู่ครองนั้น ถือกันว่า เป็นเหตุการณ์สำคัญยิ่งครั้งหนึ่งในชีวิตของบุคคล เป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ทำให้เกิดฐานะและหน้าที่อย่างใหม่ คือ ฐานะแห่งสามี และฐานะแห่งภรรยา พร้อมทั้งหน้าที่ซึ่งผูกพันอยู่กับฐานะทั้งสองนั้น อันเกิดจากความสัมพันธ์ และความรับผิดชอบต่อกัน ความสัมพันธ์และความรับผิดชอบนี้ มิใช่จำกัดอยู่เพียงในระหว่างคู่สามีและภรรยาเท่านั้น แต่ยังขยายออกไปถึงบุคคลและทรัพย์สินเป็นต้น อันมีมาแต่เดิมของแต่ละฝ่ายอีกด้วย เช่น บิดา มารดา เครือญาติและมิตรสหายของคู่ครองเป็นต้น ทำให้เกิดผลอีกอย่างหนึ่ง คือ การสมรสนี้ เท่ากับเป็นวิธีเพิ่มพูนจำนวนญาติมิตรและทรัพย์สินต่าง ๆ ให้มากมายกว้างขวางขึ้นเป็นทวีคูณ

อย่างไรก็ตามเมื่อคู่สมรสรู้จักรับผิดชอบ และรู้จักปฏิบัติภาระหน้าที่ของตนตามความรับผิดชอบนั้นให้ถูกต้องด้วยดี ด้วยเหตุนี้คู่สมรสที่ปรารถนาความสุข และความเจริญก้าวหน้าทั้งของตนเองของคู่ครอง และชีวิตการครองเรือน จึงต้องเตรียมตัวเตรียมใจ ให้ตระหนักในฐานะภาระและหน้าที่ต่าง ๆ ที่ตนจะต้องกระทำในชีวิตครอบครัวไว้ให้พร้อม เพื่อทำชีวิตการครองเรือนของตนให้เป็นความอยู่ร่วมกันด้วยความสุขบังเกิดประโยชน์ ส่งเสริมคุณค่าแห่งชีวิตของกันและกัน และทำให้การที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ทั้งหลาย กลายเป็นคุณประโยชน์ เป็นความดี ความเจริญอกงามแห่งชีวิตทุกชีวิตที่ตนนั้นได้เข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องทั่วถึงกันทั้งหมด^๑

พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่องการอยู่ร่วมกันไว้ว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเสด็จทางไกลระหว่างเมืองมธุรากับเมืองเวรัญชา คหบดีและคหปตานีเป็นจำนวนมากก็ได้เดินทางไกลระหว่างเมืองมธุรากับเมืองเวรัญชา สมัยนั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จลงข้างทางประทับนั่งที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง คหบดีและคหปตานีเหล่านั้นได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง จึงพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับคหบดีและคหปตานีเหล่านั้นดังนี้ว่าคหบดีและคหปตานี การอยู่ร่วมกัน ๔ ประการนี้

ภิกษุทั้งหลาย การอยู่ร่วมกัน ๔ ประการนี้

การอยู่ร่วมกัน ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สามีเฝ้าอยู่ร่วมกับภรรยาดี

๒. สามีเฝ้าอยู่ร่วมกับภรรยาเทวดา

๓. สามีเทวดาอยู่ร่วมกับภรรยาดี

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), คู่สร้างคู่สมชีวิตคู่ในอุดมคติ, (สำนักพิมพ์: ผลิตธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๒-๔.

มีกัลยาณธรรม มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน ไม่ด่าและไม่ติเตียนสมณะพราหมณ์ อยู่ครองเรือนสามีผิอยู่ร่วมกับภรรยาเทวดา เป็นอย่างนี้แล

สามีเทวดาอยู่ร่วมกับภรรยาผิ เป็นอย่างไร คือ สามีในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่า สัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤตินิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมมีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน ไม่ด่าและไม่ติเตียนสมณะพราหมณ์ อยู่ครองเรือน ส่วนภรรยาของเขาเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ เสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม มีใจถูกความตระหนี่อันเป็นมลทินครอบงำ ด่าและติเตียนสมณะพราหมณ์ สามีเทวดาอยู่ร่วมกับภรรยาผิเป็นอย่างนี้แล

เทวดาอยู่ร่วมกับภรรยาเทวดา เป็นอย่างไร คือ สามีในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่า สัตว์ ฯลฯ เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมมีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน ไม่ด่าและไม่ติเตียนสมณะพราหมณ์ แม้ภรรยาของเขาก็เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน ไม่ด่าและไม่ติเตียนสมณะพราหมณ์ สามีเทวดาอยู่ร่วมกับภรรยาเทวดา เป็นอย่างนี้แลคหบดี และคหปตานี การอยู่ร่วมกัน ๔ อย่างนี้แล^๓

ทางพระพุทธศาสนานี้พบว่ามีมนุษย์ทั้งชายและหญิงนั้น ล้วนมีองค์ประกอบความเป็นมนุษย์อยู่ ๒ ประการ คือ กายและจิต รวมกันจึงเป็นชีวิตขึ้นมาได้ และเมื่อมีชีวิตมนุษย์ก็ได้ได้อยู่เพียงลำพังแต่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคม ดังนั้น มนุษย์เกิดมาจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจทั้งในเรื่องชีวิตและสังคม เมื่อกล่าวถึงเรื่องความรัก พระพุทธศาสนายอมรับว่าความรักเป็นบ่อเกิดของสถาบันครอบครัวและเป็นการขยายขอบเขตของสังคมให้มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น หรือเห็นความรักเป็นเรื่องของชาวโลก ซึ่งพระพุทธศาสนาเห็นความรักของชาวโลกนั้นเกิดมาจากสาเหตุหลัก ๒ ประการ คือ (๑) เกิดมาจากบุญกรรมหรือกรรมเก่าในอดีตชาติที่คนสองคนอธิษฐานมาร่วมกัน ซึ่งเหตุจะได้เกิดมาอยู่ร่วมกันกันอีกครั้งจะต้องมีปฏิบัตาร่วมกันมา มีสัทธาสัมปทาเป็นต้นและ (๒) เกิดมาจากความใกล้ชิดสนิทสนมกันในปัจจุบันชาตินี้ นอกจากนี้ยังมีทรรศนะว่าความรักของมนุษย์ยังมีอีกหลายประการ คือ (๑) ความรักเกิดเพราะความรัก (๒) ความชังเกิดเพราะความรัก (๓) ความรักเกิดเพราะความชัง (๔) ความชังเกิดเพราะความชัง ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบของความรักที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือทำให้เกิดขึ้นได้ การอยู่ครองเรือนของคู่สมรสนั้น เป็นการร่วมกันนำชีวิตทั้งสองคน ผ่านเหตุการณ์ทั้งที่ดีและร้ายไปด้วยกัน เป็นชีวิตที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกัน ดังนั้นจึงถือว่าทั้งสองฝ่ายเป็นเพื่อนหรือเป็นสหายกัน และเป็นเพื่อนที่ยิ่งกว่าเพื่อนใด ๆ เพราะร่วมรู้เห็นเหตุการณ์ร่วมรับสุขทุกข์มาพร้อมกันมากกว่าเพื่อนอื่น ๆ โดยความหมายว่าเป็นคู่ร่วมสุขร่วมทุกข์

พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงว่า สมชีวิธธรรม ๔ ประการนี้ จะเป็นสาเหตุให้คู่สามีภรรยาได้พบกันทั้งชาตินี้และชาติหน้าตามความประสงค์ ทั้งสองฝ่ายต้องมีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มี

^๓ ๐จ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๓/๘๘.

จากจะเสมอกัน มีปัญหาเสมอกัน สามมีและภรรยาทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นยอมได้พบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ความสมและเสมอกันของคู่ครองตามหลักสมชีวิธรรม ๔ ประการนี้ มีความสำคัญอย่างมาก เพราะบุคคลทั้งสองมามีชีวิตอยู่ร่วมกันจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นบุคคลเดียวกัน การที่จะมารวมเข้าด้วยกันจึงต้องอาศัยความประสานกลมกลืนกันอย่างเหมาะสมตามหลักธรรมที่กล่าวมา

สมชีวิธรรม ๔ ประการนั้น คือ

๑. สมสัทธา มีศรัทธาสมกัน เคารพนับถือในลัทธิศาสนา สิ่งเคารพบูชา แนวความคิด ความเชื่อถือ หรือหลักการต่าง ๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกัน หนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเข้าหากัน ลงกันได้

๒. สมสีลา มีศีลสมกัน มีความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานการอบรม พอเหมาะสมดคล้อย ไปกันได้

๓. สมจาคา มีจาคะสมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความมีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นพอกกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน

๔. สมปัญญา มีปัญญาสมกัน รู้เหตุรู้ผล เข้าใจกัน อย่างน้อยพูดกันรู้เรื่อง”^๔

สาเหตุและสภาพปัญหาการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน มาจากความอ่อนแอของสถาบันครอบครัวซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรง เนื่องจากการครองรักของคู่สมรส ที่มีเกิดความขัดแย้งทางด้านความคิด และการกระทำที่ไม่สามารถปรับตัวเข้าหากันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่พร้อมในการใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ลักษณะนิสัยส่วนตัว ขาดความรับผิดชอบ ทำให้เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยการหย่าร้างในที่สุด การหย่าร้างจึงเป็นการสิ้นสุดความสัมพันธ์ของคู่สมรสที่เคยผูกพันใกล้ชิดกัน เพราะรู้สึกหมดความอดทนต่อพฤติกรรมที่ไม่ดีของอีกฝ่าย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเปราะบางของครอบครัวไทยที่เพิ่มสูงขึ้น

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประยุกต์ใช้หลักสมชีวิธรรม ในการครองเรือน เพื่อใช้ในการจัดการความขัดแย้งและการหย่าร้างในครอบครัว อันจะทำให้สถาบันครอบครัวเกิดความมั่นคงและสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่คู่สมรสในการสร้างครอบครัวที่สมบูรณ์ต่อไปและเนื่องจากยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาหลักธรรมนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ เพื่อจะนำประโยชน์จากการศึกษาครั้งนี้ไปเผยแพร่แก่ผู้ที่สนใจ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักสมชีวิธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสมชีวิธรรมกับการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิฯ จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๘๓-๑๘๔.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ หลักสมชิวิธรรมในพระพุทศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ สภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทยเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ การประยุกต์ใช้หลักสมชิวิธรรมกับการครองเรือนของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะการประยุกต์ใช้หลักสมชิวิธรรมในการครองเรือนของสังคมไทยในปัจจุบัน หลักสมชิวิธรรม ๔ ประการ คือ สมสัทธา สมสีลา สมจาคา และสมปัญญา ตลอดจนหนังสือสำคัญทางพุทศาสนา รวมถึงเอกสาร หนังสือที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

สมชิวิธรรม หมายถึง หลักสมชิวิธรรม ๔ ประการ คือ สมสัทธา สมสีลา สมจาคา และสมปัญญา

การครองเรือน หมายถึง ชีวิตสมรสระหว่างบุคคล ๒ คนที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน

การประยุกต์ใช้ หมายถึง การนำหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทศาสนาเถรวาทไปปรับใช้กับการดำเนินชีวิตการครองเรือน ให้ดำเนินไปตามแนวทางแห่งความสุขความสงบร่มเย็นได้มั่นคงของครอบครัว

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้สมชิวิธรรมกับการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน อันประกอบด้วย คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการทางพระพุทศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๖.๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source)

๑) พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

๒) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้กล่าวไว้ว่า ในครอบครัวใด ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง ชีวิตครอบครัวนั้นมีความสุขอ่อน สามีจะรีบกลับบ้านหลังเลิกงาน เด็ก ๆ รีบกลับบ้านหลังเลิกเรียน ในสำนักงานใด เพื่อนร่วมงานปองตองกัน พนักงานอยากรีบไปที่ทำงานเพราะอยู่ที่นั่นแล้วสุขใจ ในประเทศใด บุคคลสามัคคีกลมเกลียว ไม่มีการวางระเบิดที่นี่ที่นั่น ไม่มีสงครามกลางเมือง

ย่อย ๆ ใคร ๆ ก็อยากไปเที่ยวประเทศนั้น โดยไม่ต้องโฆษณาว่าเป็นปีท่องเที่ยวดีอย่างไร นักลงทุนต่างประเทศอยากมาลงทุน เมื่อเห็นบรรยากาศเมืองภายในประเทศเต็มไปด้วยความสามัคคี^๕

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า คู่ครองที่ดีที่จะเป็นผู้ร่วมชีวิตกันได้ นอกจากกามคุณแล้วควรมีคุณสมบัติ และประพฤติตามข้อปฏิบัติ ดังนี้ (๑) สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน สิ่งเคารพบูชา แนวความคิดความเชื่อถือ หรือหลักการต่าง ๆ ตลอดจนมีแนวความสนใจอย่างเดียวกันลงกันได้ (๒) สมสีลา มีศีลเสมอกัน มีความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานการอบรมพอเหมาะ สอดคล้อง ไปกันได้ (๓) สมจาคา มีจาคะเสมอกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความมีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น พอกลมกลืนกันไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน (๔) สมปัญญา รู้เหตุผล เข้าใจกัน อย่างน้อยพูดกันรู้เรื่อง^๖

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ได้กล่าวไว้ในหนังสือธัมมจักกัปปวัตตนสูตรว่า การเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้นจัดว่าเป็นทางสายกลางที่อำนวยผลให้บรรลุพระนิพพานในปัจจุบันชาติได้ ดังนั้นผู้ปฏิบัติธรรมจะให้บรรลุผลสำเร็จจะต้องเดินให้ถูกทาง และต้องเดินไปตามลำดับขั้นตอนเพื่อเป็นการ อบรม บ่มอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญาให้แก่กล้า จึงสามารถเดินไปตามทางจนบรรลุจุดหมายปลายทางได้สำเร็จ^๗

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า การแต่งงานจึงเป็นเครื่องยืนยันความรักระหว่างชายหญิงที่ต้องการความมั่นคงในการดำรงชีวิตคู่ให้ยืนยาวนาน และอาศัยอยู่ด้วยกันอย่างเปิดเผย ด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม การแต่งงานจึงเป็นการบอกให้สังคมรับทราบว่าทั้งชายและหญิงพร้อมจะรับหน้าที่ของผู้ครองเรือน เป้าหมายของการแต่งงานจึงไม่ใช่เพื่อความหลงใหลในกามารมณ์ แต่เป็นการทำหน้าที่ของผู้ครองเรือน แต่เป็นการทำหน้าที่ในการดำรงเผ่าพันธุ์มนุษย์ และเป็นการช่วยแบ่งเบาภารกิจของกันและกันให้เบาบางลงไป^๘

เสถียร พันธรังษี ได้กล่าวไว้ว่า ในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลถือว่าการแต่งงานอยู่ครองเรือนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เมื่อผ่านพ้นวัยเด็ก และวัยหนุ่มสาวนั้น จะต้องเข้าสู่วัยครองเรือน ด้วยการแต่งงานมีครอบครัว และทำหน้าที่ของตนในฐานะผู้ครองเรือน ซึ่งเรียกว่า “คฤหัสถ์” หรือวัยครองเรือน^๙

^๕ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ปจำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๗๓.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบัญญัติชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๗๒.

^๗ พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, พระคันธसारากวีวงศ์แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

^๘ **พุทธทาสภิกขุ, กัตถุญญกตเวที เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒๔-๒๕.

^๙ **เสถียร พันธรังษี, ศาสนาเปรียบเทียบ**, ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๖๕-๖๙.

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธีระพล มะอาจเลิศ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอและกลยุทธ์การสื่อสารในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี): กรณีศึกษาผลงานนิพนธ์ชุดธรรมประยุกต์สำหรับคนรุ่นใหม่” ผลของการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นค่านิยมหลักทางด้านจิตวิญญาณในการดำเนินชีวิตของคนไทย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทย เพราะโดยส่วนมากแล้วคนไทยนับถือศาสนาพุทธ โดยปัจจัยที่ทำให้ศาสนาพุทธดำรงอยู่ได้ยาวนานจากสมัยพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบันคือ กลยุทธ์การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเราพระอรหันต์สาวกตลอดถึงพุทธบริษัท ๔ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากที่จะต้องทราบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญอย่างไร มีวิวัฒนาการอย่างไร และในแง่มุมมองด้านการสื่อสารนั้น มีการปรับปรุงพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยอย่างไร จึงทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาสามารถดำรงคงมั่นอยู่ในสังคมไทยได้นานเช่นนี้^{๑๐}

พระมหาประสิทธิ์ สิริปณฺโณ (ฤทธิมหันต์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “มนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลของการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปว่า พุทธปรัชญาให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์ โดยชี้แนะให้มนุษย์รู้จักมรรควิธีที่ถูกต้อง คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์นั้น คือ นิพพาน อันเป็นที่สิ้นสุดแห่งกองทุกข์ทั้งหมด และให้ตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เพราะพุทธปรัชญาถือว่าผู้ที่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบใดนั้นจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๒ ประการ คือ มีความรู้ชอบ (สมมาญาณสมปนฺโน) และมีการกระทำที่ถูกต้องเป็นธรรม (สมมาจริยาสมปนฺโน) เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมหรือสังคม อันเป็นคุณสมบัติของพระพุทธองค์ นั่นคือ ความรู้ต้องมากำกับคุณธรรม (วิชาจรณสมปนฺโน)^{๑๑} มีความรู้ชอบ (สมมาญาณสมปนฺโน) และมีการกระทำที่ถูกต้องเป็นธรรม (สมมาจริยาสมปนฺโน) เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมหรือสังคม อันเป็นคุณสมบัติของพระพุทธองค์ นั่นคือ ความรู้ต้องมากำกับคุณธรรม (วิชาจรณสมปนฺโน)^{๑๒}

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงน้อย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดและขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัว” สรุปได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีความเห็นว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่บุคคลอาศัยอยู่ด้วยกัน โดยมีหน้าที่ต่อกันในทางธรรม มีการตอบสนองความรักของหญิงชายที่ชอบพอกันก่อตัวเป็นความรักความรักฉันท์สามีภรรยาที่มีความรับผิดชอบในครอบครัว จนกระทั่งมี

^{๑๐} ธีระพล มะอาจเลิศ, “การวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอและกลยุทธ์การสื่อสารในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี): กรณีศึกษาผลงานนิพนธ์ชุดธรรมประยุกต์สำหรับคนรุ่นใหม่”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), หน้า ๑.

^{๑๑} พระมหาประสิทธิ์ สิริปณฺโณ (ฤทธิมหันต์), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๙.

^{๑๒} พระมหาประสิทธิ์ สิริปณฺโณ (ฤทธิมหันต์), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๙.

บุตรสืบทระกูลด้วยกัน พัฒนาเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ได้อธิบายถึงประเภทครอบครัวตามคุณลักษณะคุณธรรมมี ๔ ประเภท ชายดีหญิงดี ชายชั่ว หญิงดี ชายดีหญิงชั่ว ชายชั่วหญิงชั่ว ตามหลักในพระพุทธศาสนาครอบครัวที่ดีนั้น คือ ครอบครัวที่บิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตร สามีรักใคร่ปรองดองกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บุตรก็มีความกตัญญูกตเวทียิ่ง ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งที่จะส่งผลดีให้ครอบครัวมีความสุขมีความอยู่ดีมีสุขทั่วหน้า^{๑๓}

วราวัชต์ มหามนตรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงการโลกทัศน์ของคนไทยจากภาษิต” ผลของการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปว่า ในสังคมไทยสมัยก่อนผู้ปกครองของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะเป็นผู้เลือกคู่ครองให้แก่ลูกของตน โดยฝ่ายชายและหญิงอาจไม่เคยเห็นหน้าหรือรู้จักกันมาก่อน การที่ยอมให้พ่อแม่เลือกคู่ครอง ให้โดยไม่มีการขัดแย้งเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเชื่อถือสายตาของผู้ใหญ่ที่ผ่านโลกมามากย่อมมองเห็น ลักษณะที่ดีหรือไม่ดีของผู้ที่จะมาเป็นเขยหรือสะใภ้ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าพ่อแม่ย่อมเลือกบุคคลที่ดีและเหมาะสมที่สุดให้แก่ลูก การเลือกคู่ครองในสมัยก่อนจึงไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของความรักแต่ใช้ความเหมาะสมเป็นเกณฑ์^{๑๔}

พระวิฑูล สุนตจิตโต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย” ผลของการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปว่า หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการครองเรือนในทัศนะทางปรัชญามีอยู่มากมาย แนวคิดแบบประโยชน์นิยม แนวคิดแบบสุขนิยม แนวคิดแบบจิตนิยมและแนวคิดแบบศิลปะนิยม เป็นต้น ซึ่งหลักการครองเรือนเหล่านี้และมนุษย์เราสามารถเลือกได้ตามความสมเหตุสมผล เพื่อเป็นการลดปัญหาต่าง ๆ มันจะเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตเพราะสังคมไทยในปัจจุบันกำลังประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาการเลี้ยงดู ปัญหาการทอดทิ้งมารดาบิดา และปัญหายาเสพติด เป็นต้น^{๑๕}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นว่า การครองเรือน หรือ ชีวิตสมรสในทางพระพุทธศาสนามีคำสอนว่า ชีวิตสมรสที่จะมีความสุข ราบรื่น มั่นคงยืนยาวได้นั้นหลักธรรมในการเลือกคู่ครอง คือ สมชีวิธรรม ๔ และหลักธรรมอื่น ๆ ที่สอดคล้องกัน ในการดำเนินชีวิตครอบครัวที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสสอนหลักในการดำเนินชีวิตของสามีภรรยาว่า บุคคลที่ซึ่งเป็นที่พึ่งซึ่งกันและกัน ให้มีความซื่อสัตย์ต่อกันไม่ประพฤตินอกใจกันและกัน เพราะการกระทำเช่นนั้นเป็นการทำร้ายจิตใจซึ่งกันและกัน ท่านทรงสั่งสอนให้คู่สมรสมีความจริงใจและซื่อสัตย์ต่อกัน สอนให้มีความเสียสละแบ่งปันกันได้ทรัพย์สินที่ได้มาแล้วก็จัดสรรทรัพย์สินที่หาได้ร่วมกันใช้ เมื่ออยู่ร่วมกันบางช่วงของชีวิตคู่คนใดคนหนึ่งอาจเจ็บป่วยหรือประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ คู่สมรสก็ต้องมี

^{๑๓} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๑๖๙.

^{๑๔} วราวัชต์ มหามนตรี, “โครงการโลกทัศน์ของคนไทยจากภาษิต”, *รายงานวิจัย*, (คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๗), หน้า ๙๘-๑๐๐.

^{๑๕} พระวิฑูล สุนตจิตโต, “การวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

ความอดทนต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ อดทนต่อสู้ด้วยกัน ถ้าสามีกรรยาปฏิบัติตามนี้แล้ว ครอบครัวก็จะมีสุข

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักสมชิวิธรรมในการครองเรือนในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

๑.๗.๑ ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลี ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักสมชิวิธรรมในการครองเรือนในสังคมปัจจุบัน

๑.๗.๒ ข้อมูลชั้นทุติยภูมิได้ศึกษาจากคัมภีร์ชั้นนรรธกถา ฎีกา ชั้นหลัง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและได้อาศัยตำรา หนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งปัญหาที่ต้องการทราบ เพื่อนำมาประมวลใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้

๑.๗.๓ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดลำดับและอธิบายความตามหลักการและเหตุผล เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย และนำเสนอผลการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักสมชิวิธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบสภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการประยุกต์ใช้หลักสมชิวิธรรมกับการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน

บทที่ ๒

หลักสมชวีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสปฐมชวีสูตร และทุติยชวีสูตร มีเนื้อหาเหมือนกัน ในที่นี้จะคัดมาแสดงเพียงเท่าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังศึกษาเท่านั้น จะอธิบายตามลำดับต่อไป

- ๒.๑. ความหมายของสมชวีธรรม
- ๒.๒ หลักคำสอนสมชวีธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๓ ประเภทของสมชวีธรรม
- ๒.๔ หลักธรรมที่สนับสนุนสมชวีธรรม
- ๒.๕ สรุปท้ายบท

๒.๑ ความหมายของสมชวีธรรม

สมชวีธรรม แปลว่า ธรรมสำหรับผู้ที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกันโดยความเป็นสุข ธรรมนี้แปลว่าหลักก็ได้ หลักสำหรับผู้ที่อยู่ร่วมกัน ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันให้เป็นสุข

๒.๑.๑ ความหมายโดย สัทพจน์ “สมชวีธรรม” มี ๔ ข้อ คือ

- ๑) สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน
- ๒) สมศีลา มีศีลเสมอกัน
- ๓) สมจาคา มีการบริจาคมีการเสียสละเสมอกัน
- ๔) สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน

สามีและภรรยาทั้ง ๒ ฝ่ายหวังที่จะพบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ทั้ง ๒ ฝ่ายพึงมีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกันมีปัญญาเสมอกัน สามีและภรรยาทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นยอมได้พบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า^๑

คำว่า “สม” (สม,สมะ) ในหลักธรรมชุดนี้ ซึ่งมีใช้ในภาษาไทย จะไม่แปลว่า “เสมอ” ก็ได้ก็ทับศัพท์ไปเลย

ดังนั้น สมชวีธรรม แทนที่จะว่า มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน ก็แปลได้สะดวกขึ้นอีกว่า มีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน มีปัญญาสมกัน ที่แท้นั้น ข้อสำคัญอยู่ที่เข้าใจความหมายให้ชัด คือ คำบาลีว่า “สม” นี้ แปลว่า เสมอ สมาน ร่วมกันเท่ากัน เข้ากัน หรือกลมกลืน ก็ได้ทั้งสิ้น เพราะมีนัยอย่างเดียวกัน เช่นว่า คนที่เสมอกัน เท่ากัน ก็ไปกันได้ เมื่อคนรับสุขรับทุกข์เสมอกัน หรือเท่ากัน ก็คือร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

^๑ อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๖/๙๔.

๒.๑.๒ ความหมายโดย อัตถนัย

ชีวิตคู่ครองนี้ มีคำเรียกตามนิยามว่า ชีวิตสมรส ในทางพระพุทธศาสนามีคำสอนว่า ชีวิตสมรสควรมีคุณธรรมที่สมหรือเสมอกัน อันพึงเรียกได้ว่า สมธรรม ๔ ประการ สมศรัทธา สมศีลา สมจาคา และสมปัญญา สมธรรม ๔ ประการนี้ เป็นฐานรองรับชีวิตคู่ครองในระดับที่ลึกซึ้งยิ่งกว่าฆราวาสธรรม ๔ อย่างที่กล่าวมาแล้ว เพราะแสดงถึงควมมีคุณสมบัติสมกันและควมมีลักษณะนิสัยสมกันของคู่ครอง ซึ่งจะทำให้ผู้สมรสทั้งสองสมชีพหรือสมชีวิ คือมีชีวิตที่สมหรือเสมอกัน สมธรรม ๔ ประการ นั้น คือ^๒

๑. สมศรัทธา มีศรัทธาสมหรือเสมอกัน ศรัทธานั้นหมายถึงความเชื่อความเลื่อมใส หรือความใฝ่นิยม เช่น ความเชื่อถือในลัทธิศาสนา ความเลื่อมใส ในพระรัตนตรัย และความใฝ่นิยมในคุณค่า หรือสิ่งที่ยึดถือเข้าใจว่าเป็นความดีงามต่าง ๆ ความมีศรัทธาสมกันย่อมเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นที่จะทำให้ชีวิตครองเรือนกลมกลืนสนิทสนมแน่นแฟ้น เพราะศรัทธาเป็นเครื่องหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิด และเป็นพลังชักจูงใจในการดำเนินชีวิตและกระทำการกิจการต่าง ๆ ความมีศรัทธาสมกัน ตั้งต้นแต่ความเชื่อถือในลัทธิศาสนาอย่างเดียวกัน ตลอดจนการมีรสนิยมแนวเดียวกันจึงเป็นสิ่งสำคัญมากในชีวิตสมรส ถ้าศรัทธาเบื้องต้นไม่เป็นอย่างเดียวกัน ก็ต้องตกลงปรับให้เป็นไปด้วยความเข้าใจต่อกัน

๒. สมศีลา มีศีล คือความประพฤติสมหรือเสมอกัน คือ มีความประพฤติที่เข้ากันได้อยู่ในระดับเดียวกัน ไม่เป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจ ดุหมั่น เหยียดหยาม หรือขัดแย้งรุนแรงต่อกัน เช่น ฝ่ายหนึ่งปากร้าย ชอบกล่าวคำหยาบคาย อีกฝ่ายหนึ่งได้รับการอบรมกวาดขันมาทางด้านการศึกษา สุภาพอ่อนหวาน ทนฟังคำหยาบ ไม่ได้ หรือฝ่ายหนึ่งชอบเป็นนักเลงหัวไม้ แต่อีกฝ่ายหนึ่งชอบชีวิตสงบไม่วุ่นวาย ก็อาจเป็นทางเบี่ยงหน่ายริ้วฉานเลิกร้างกัน หรืออยู่อย่างทนทุกข์ทรมาน

๓. สมจาคา มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละสมหรือเสมอกัน ในชีวิตของบุคคลที่ต้องติดต่อเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ เริ่มแต่ญาติมิตรสหายเป็นต้นไปนั้น ธรรมข้อสำคัญที่จะต้องแสดงออกอยู่เสมออีก คือ ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีใจกว้างขวาง การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน หรือในทางตรงข้าม ก็เป็นความ ตระหนี่ ความมีใจคับแคบ กระจ่าง คู่ครองที่มีจาคะไม่สมกันย่อมมีโอกาสเกิด ความขัดแย้งกระทบกระทั่งอนิจจังกันอยู่เรื่อยไป ทำให้ชีวิตครอบครัว เป็นชีวิตที่เปราะ มีทางที่จะแตกร้างได้ง่าย

๔. สมปัญญา มีปัญญาสมหรือเสมอกัน ปัญญาหมายถึงความรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักดีชั่ว รู้จักประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ความรู้จักคิด ความสามารถในการ ใช้ความคิดและเข้าใจในเหตุผล ความมีปัญญาสมกันมิได้หมายความว่าคู่ครองทั้งสองฝ่ายจะต้องได้เล่าเรียนศิลปวิทยาการ ทรงความรู้เชี่ยวชาญเหมือน ๆ กัน แต่หมายถึงการมีความคิด การรู้จักรับฟังและเข้าใจในเหตุผลของกันและกัน และการช่วยเป็นคู่คิดของกันและกันได้ อย่างที่กล่าวกันง่าย ๆ ว่าพูดกันรู้เรื่อง คุณธรรม ข้อนี้ก็เป็สิ่งสำคัญยิ่ง เพราะสามภรรยาเป็นผู้อยู่ร่วมใกล้ชิดกันทุกเวลา จำต้องมีความเข้าใจกัน ร่วมคิดร่วมปรึกษาหารือกัน บรรเทาข้อหนักใจ และช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เป็นกำลังแก่กันและกันได้

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *คู่สร้างคู่สมชีวิตคู่ในอุดมคติ*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ พลธิรมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕-๑๙.

ความมีปัญญาสมกันนี้ นอกจากเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจทำให้มีความสนิทสนมกันด้วยดีแล้ว ยังทำให้ชีวิตของคู่ครอง ทั้งสองฝ่ายเป็นชีวิตที่ส่งเสริมคุณค่าเพิ่มกำลังแก่กันและกันอีกด้วย

สรุปความว่า สมชีวิธรรม เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยธรรมที่ทำให้สามีภรรยาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วยหัวข้อธรรม ๔ ประการ คือ สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน สมศีลา มีศีลเสมอกัน สมจาคา มีจาคะเสมอกัน และสมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน

๒.๒ หลักคำสอนสมชีวิธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักสมชีวิธรรม หมายถึง มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอ ที่แท้นั้น ข้อสำคัญอยู่ที่เข้าใจความหมายให้ชัด คือ คำบาลีว่า “สม” นี้ แปลว่า เสมอ สมาน ร่วมกัน เท่ากัน เข้ากัน หรือกลมกลืน ก็ได้ทั้งสิ้น

๒.๒.๑ หลักคำสอนสมชีวิธรรมในพระไตรปิฎก

พระระสูตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดี และคหปตานี ถ้าสามีและภรรยาทั้ง ๒ ฝ่ายหวังจะพบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ทั้ง ๒ ฝ่ายพึงมีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน สามีและภรรยาทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นย่อมได้พบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า” สามีและภรรยาทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นผู้มีศรัทธา รู้ความประสงค์ของผู้ขอ สำรวมระวัง ดำเนินชีวิตโดยธรรมเจรจา คำไพเราะอ่อนหวานต่อกัน มีความเจริญรุ่งเรือง มีความผาสุก มีความประพฤติเสมอกันทั้ง ๒ ฝ่ายรักใคร่ ไม่คิดร้ายต่อกันทั้ง ๒ ฝ่าย ประพฤติธรรมในโลกนี้มีศีลและวัตรเสมอกัน เสวยอารมณ์ที่น่าใคร่ย่อมเพลิดเพลินบันเทิงใจในเทวโลก”^๓

อนาถบิณฑิกคหบดีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสกับอนาถบิณฑิกคหบดีตั้งนี้ว่า คหบดี ธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ธรรม ๔ ประการนี้แลที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลกธรรม ๔ ประการอะไรบ้าง คือ

๑. สัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา)
๒. ศีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล)
๓. จาคสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ)
๔. ปัญญาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยปัญญา)^๔

สัทธาสัมปทา เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้มีศรัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชา และจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทเจ้าเป็นพระผู้มีพระภาค” นี้เรียกว่า สัทธาสัมปทา

^๓ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๕/๕๕/๙๔.

^๔ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๕/๖๑/๑๐๑-๑๐๒.

ศีลสัมปทา เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท นี้เรียกว่า ศีลสัมปทา

จาคสัมปทา เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการให้ทานและการจำแนกทาน อยู่ครองเรือนนี้เรียกว่า จาคสัมปทา

ปัญญาสัมปทา เป็นอย่างไร

คือ บุคคลมีใจถูกอภิขณวิสมโลภะ ครอบงำอยู่ ย่อมทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีสิ่งที่ไม่ควรทำ เมื่อทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีสิ่งที่ไม่ควรทำ ย่อมเสื่อมจากยศและความสุข บุคคลมีใจถูกพยาบาท (ความคิดร้าย) ครอบงำอยู่ ย่อมทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีสิ่งที่ไม่ควรทำ เมื่อทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีสิ่งที่ไม่ควรทำ ย่อมเสื่อมจากยศและความสุข มีใจถูกถีนมิทระ (ความหดหู่และแข็งขี้ม) ครอบงำอยู่ ย่อมทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีสิ่งที่ไม่ควรทำ เมื่อทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีสิ่งที่ไม่ควรทำ ย่อมเสื่อมจากยศและความสุข มีใจถูกอุทธัจจกุกกัจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) ครอบงำอยู่มีใจถูกวิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ครอบงำอยู่ ย่อมทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีสิ่งที่ไม่ควรทำ เมื่อทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีสิ่งที่ไม่ควรทำ ย่อมเสื่อมจากยศและความสุขอริยสาวกนั้นแลรู้ว่า อภิขณวิสมโลภะทำให้จิตเศร้าหมองจึงละอภิขณวิสมโลภะที่ทำให้จิตเศร้าหมองเสียรู้ว่า พยาบาททำให้จิตเศร้าหมอง จึงละพยาบาทที่ทำให้จิตเศร้าหมองเสีย รู้ว่า ถีนมิทระทำให้จิตเศร้าหมอง จึงละถีนมิทระที่ทำให้จิตเศร้าหมองเสีย รู้ว่า อุทธัจจกุกกัจจะทำให้จิตเศร้าหมอง จึงละอุทธัจจกุกกัจจะที่ทำให้จิตเศร้าหมองเสียรู้ว่า วิจิกิจฉาทำให้จิตเศร้าหมองจึงละวิจิกิจฉาที่ทำให้จิตเศร้าหมองเสียเมื่อใดอริยสาวกรู้ว่า อภิขณวิสมโลภะทำให้จิตเศร้าหมอง จึงละอภิขณวิสมโลภะที่ทำให้จิตเศร้าหมองเสียรู้ว่า พยาบาททำให้จิตเศร้าหมองจึงละพยาบาทที่ทำให้จิตเศร้าหมองเสียรู้ว่า ถีนมิทระทำให้จิตเศร้าหมองเสียรู้ว่า อุทธัจจกุกกัจจะทำให้จิตเศร้าหมองเสียรู้ว่า วิจิกิจฉาทำให้จิตเศร้าหมองจึงละวิจิกิจฉาที่ทำให้จิตเศร้าหมองเสีย เมื่อนั้นอริย-สาวกนี้ชื่อว่า มีปัญญามาก มีปัญญากว้างขวาง มองเห็นแนวทาง สมบูรณ์ด้วยปัญญา นี้เรียกว่า ปัญญาสัมปทา

คหบดี ธรรม ๔ ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อได้ธรรม ๔ ประการนี้แล ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

บุคคลผู้ครองเรือน “พึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือส่วนหนึ่งใช้สอย ๒ ส่วนใช้ประกอบการงาน ส่วนที่ ๔ เก็บไว้ด้วยหมายใจว่าจะใช้ในยามมีอันตราย”^๕

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักโภควิภาค ไว้ว่า โภควิภาค ๔ การแบ่งโภคะเป็น ๔ ส่วน หลักการแบ่งทรัพย์โดยจัดสรร เป็น ๔ ส่วน คือ

๑. เอเกน โภเคน ภูณฺเขยฺย ได้แก่ แบ่ง ๑ ส่วน สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์การจัดแบ่งเงินส่วนนี้ไว้ก็เพื่อใช้จ่ายภายในบ้าน การเลี้ยงดูครอบครัว การเลี้ยงดูบุพพการี หรือบุคคลที่อยู่ในการดูแลของผู้ถือทรัพย์ เป็นส่วนสร้างเสริมคุณภาพชีวิตคือตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของร่างกาย

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๒.

๒. ทวีติ กมม โปโยชเย ได้แก่ แบ่ง ๒ ส่วนสำหรับใช้เป็นทุนประกอบกิจการงานลงทุน ประกอบอาชีพ ที่สุจริตเป็นส่วนที่จัดแบ่งไว้เพื่อการทำธุรกิจกิจการงาน เพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพ ที่จัดไว้ ๒ ส่วนนั้นเพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจกิจการงาน จัดว่าเป็นการพัฒนา อาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้น และเมื่อระดับหน้าที่การงานก้าวหน้ามากขึ้น ก็เป็นปัจจัยส่งเสริมและ สนับสนุนให้การจัดสรรส่วนอื่น ๆ พัฒนามากขึ้นด้วย การจัดสรรทรัพย์สินส่วนนี้เองที่จะเป็นตัวชี้วัดการ พัฒนายกระดับฐานะให้ก้าวขึ้นสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ เพราะหากมีอาชีพการงานหรือทุนในการประกอบ อาชีพที่ขัดสน การจัดสรรทรัพย์สินเพื่อใช้ในกิจกรรมอื่น ๆ ย่อมอึดอัดขัดสนไปด้วย

๓. จตุตถถน นิธาเปยย ได้แก่ แบ่งส่วนที่สี่ สำหรับเก็บไว้ในคราวจำเป็นเร่งด่วน คือการ จัดสรรทรัพย์สินไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉินหรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้คิดหรือวางแผนไว้ล่วงหน้า เช่น การเจ็บไข้ ได้ป่วยหรืออุบัติเหตุ เป็นต้น ทั้งการจัดสรรทรัพย์สินส่วนนี้ไว้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งเมื่อเหตุการณ์ เร่งด่วนนั้นเกิดขึ้น การดำเนินการช่วยเหลือจะเป็นไปได้โดยสะดวกรวดเร็วขึ้น ซึ่งหากขาดการจัดสรร ส่วนนี้แม้จะสามารถดำเนินการได้ แต่ก็อาจจะเป็นอุปสรรคจนอาจไม่ทันเวลาก็เป็นได้^๖

๒.๒.๒ แนวคิดในทัศนะของนักปราชญ์ในปัจจุบัน

๑. ทฤษฎีความคล้ายคลึงกัน เป็นทฤษฎีที่สรุปว่า บุคคลมักมี แนวโน้มในการครองเรือน ที่มีลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม กายภาพหรือจิตวิทยาที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกับตนทฤษฎีนี้มีผู้ใช้ใน ขอบเขตต่างกันไปบ้าง เช่น ใช้ในความหมายแคบเฉพาะความเหมือนกันทางกายภาพ เช่น ส่วนสูง สีผิว ความอ้วนผอม รวมถึงความเหมือนกันทางจิตวิทยา เช่น ทัศนคติ บุคลิกภาพ ความต้องการที่ เหมือนกันหมายถึง แนวโน้ม "ความชอบที่จะสมรสกับคนที่เหมือนกัน" มีการศึกษามากกว่าร้อยชิ้น เรื่องความเหมือนกัน โดยศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะ เช่น อายุ เชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติชนชั้นทาง สังคม ทัศนคติ การศึกษา สถานภาพการสมรสที่มีมาก่อน ความฉลาด ความมั่นคงทางอารมณ์ สุขภาพ ความสูง และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีข้อยกเว้นบ้าง แต่ส่วนมากคนที่สมรสกันจะเลือกคนที่ มีอะไร ๆ เหมือนคล้าย ๆ กันมากกว่าที่จะสมรสกัน เพราะความบังเอิญ^๗

บรรทัดฐานของพวกสมรสใน กลุ่มวงศ์วานเดียวกัน ต้องการให้คนสมรสกับคนในกลุ่ม เดียวกัน จากการวิเคราะห์สถิติที่เกี่ยวกับชีวิตเรื่องรูปแบบการสมรส แสดงให้เห็นความเหมือนกัน ปรากฏอยู่ระหว่างคู่สมรสในเรื่อง อายุ เชื้อชาติ ชนชั้น ศาสนา และระดับการศึกษาแม้จะต้องมีความ อดทนในการสมรสนอกกลุ่มวงศ์วาน ผู้สมรสจะมีความไม่เหมือนกัน

จากข้อมูลแสดงว่าอายุของคู่สมรสจะใกล้เคียงกัน คือ ผู้ชายอายุมากกว่าภรรยา ๒ ประการ สมรสระหว่างเชื้อชาติมีน้อย ๒ เปอร์เซ็นต์ ที่มีเชื้อชาติต่างกัน ในด้านชนชั้นเดียวกันต้องดู ที่บรรทัดฐานของการสมรสในกลุ่ม โดยคนชั้นสูงจะมีข้อจำกัดในรูปแบบการสมรสมากที่สุดอย่างไรก็ตาม เช่น ชนชั้นสูงในสหรัฐฯ มีโอกาสในการหาคู่มาให้กับบุตรชายและบุตรสาว ในระหว่างสมาชิก ของ ชนชั้นสูงด้วยกัน โดยการเลือกที่อยู่อาศัยการหาโรงเรียนมัธยมการออกงานสังคม และการส่งลูก

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๘.

^๗ ฉันทชนก สายสมบัติ, **ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเลือกคู่ครองของนายทหาร สังกัดกองบัญชาการ ทหารสูงสุด, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

ชาย และลูกสาวในระดับมหาวิทยาลัยชั้นสูง ในส่วนการศึกษา ผู้ชายมีระดับการศึกษาสูงขึ้น มีแนวโน้มว่าผู้ชายพวกนี้จะสมรสกับหญิงที่มีการศึกษาน้อยกว่า บรรทัดฐานนี้มีความสอดคล้องที่เน้นย้ำว่าผู้หญิงจะไม่มีระดับการศึกษามากกว่าสามีของตน เป็นการสมรสแบบภรรยาที่มีการศึกษาน้อยกว่าสามีซึ่งมั่นคง และเป็นคู่ที่เหมาะสมกว่าระดับการศึกษาแบบการสมรสที่คู่สมรสที่ภรรยาที่มีการศึกษาสูง

๒.๓ ประเภทของสมชีวิธรรม

ในการครองเรือนในทางพระพุทธศาสนานั้นนอกจากจะพิจารณาจากเกณฑ์ทางด้านพฤติกรรม ค่านิยมหรือเกณฑ์อื่น ๆ แล้วยังพบว่ายังมีเกณฑ์ทางด้านศีลธรรมจริยธรรมซึ่งถือว่าเป็นเกณฑ์ที่มีความสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาอีก โดยเกณฑ์ทางด้านศีลธรรมสำหรับนำมาใช้ในการครองเรือน

๒.๓.๑ สมสัทธา

ในทัศนะของพุทธศาสนา เพราะศรัทธาจะเป็นตัวที่ทำให้ ผู้ที่ได้รับฟังคำแนะนำเกิดความมั่นใจ มีเหตุผลว่าแนวทางหรือวิธีการนี้จะนำไปสู่หนทางแห่ง ความสุขที่แท้จริง ในการดำรงชีวิตประจำวันของคู่สมรสจึงต้องมีความเชื่อ (ศรัทธา) ที่เสมอ เหมือนกันจึงนำไปสู่เป้าหมายของการสมรสที่แท้จริงได้ ศรัทธานั้นถือว่าเป็นธรรมขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตเพราะหากบุคคลมีศรัทธาไปในทางที่ถูกต้อง จะทำให้ชีวิตเข้าถึงจุดมุ่งหมายได้อย่างสมบูรณ์และรวดเร็ว ในพุทธศาสนา ศรัทธามีได้หมายเอาความเชื่ออย่างไม่มีเหตุผลรองรับและมีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ ในการพัฒนาชีวิตของคู่สมรสนั้น พุทธศาสนาถือว่าต้องมีศรัทธาที่เสมอกันและถูกต้องเป็นพื้นฐานในการที่จะนำไปสู่สันติสุข หากการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างขาดศรัทธาก็ถือว่าเป็นการพัฒนาชีวิตนั้นเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งใน ที่ขนิทาย ปาฎิวิรรค^๔ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับศรัทธาเอาไว้ หากบุคคลยังไม่สร้างศรัทธาให้เกิดในหลักการทั้ง ๕ คือ

๑. ศรัทธาในพระพุทธ คือ การยอมรับการตรัสรู้ ของพุทธเจ้าว่าเป็นจริง
๒. ศรัทธาในพระธรรม คือ การยอมรับในหลักการที่พระองค์ทรงค้นพบ
๓. ศรัทธาในพระสงฆ์ คือ การยอมรับในความเป็นอริยสงฆ์ที่เข้าถึงความจริงอันประเสริฐด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรม
๔. ศรัทธาในข้อวัตรปฏิบัติ (สิกขา) คือ การยอมรับในหลักธรรมที่เป็นกรอบปฏิบัติ
๕. มีใจไม่โกรธเคือง คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เข้าถึงความมีเมตตา บุคคลนั้นจะไม่สามารถพัฒนาชีวิตตนเองให้เข้าสู่ความเจริญไพบูลย์ได้

การมีศรัทธาในพุทธศาสนามีได้หมายเอาการปลงใจเชื่ออย่างไรที่ยึด โดยไม่มีการเคารพในภูมิปัญญาของตนเอง ต้องมีเหตุผลและความเป็นไปได้รวมถึงสัมฤทธิ์ผลที่เกิดจากศรัทธา นั้นเป็นเครื่องรองรับ^๕ ศรัทธาในทัศนะของพุทธศาสนามีลักษณะดังนี้คือ

๑. เป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การพัฒนาปัญญา

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๙/๓๐๘.

^๕ อง.ตัก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๒๔๑.

๒. เป็นสิ่งที่แนบแน่นอยู่กับเหตุผล มีปัญญาเป็นตัวกำกับ ไม่ยึดอารมณ์เป็นใหญ่
๓. เป็นสิ่งที่น้อมนำไปสู่การพัฒนาชีวิตที่ถูกต้อง
๔. เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความมั่นใจด้วยเหตุผลได้ว่าสิ่งที่ตนเชื่อนั้นจะนำไปสู่จุดหมายอัน

แท้จริง

๕. เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความพากเพียรที่จะลงมือปฏิบัติอันจะนำไปสู่เป้าหมายชีวิต
๖. เป็นสิ่งที่เป็นไปเพื่อปัญญา มิใช่ไม่นำไปสู่ความไม่มีปัญญา
๗. เป็นสิ่งที่ไม่ยึดติดในตัวบุคคล ยึดในหลักความจริง^{๑๐}

นอกจากนั้นแล้วพุทธศาสนายังได้ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของศรัทธาที่มีต่อการพัฒนาชีวิต ดังนี้

๑. เป็นสิ่งที่สร้างทัศนคติที่มีเหตุผล
๒. เป็นสิ่งที่ทำให้ใจเป็นกลาง (คุ้มครองสังขะ) พร้อมยินดีรับฟังหลักการและเหตุผลของทุกฝ่ายและพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ไม่ยึดติดแนวความเชื่อของตนเท่านั้น
๓. เป็นสิ่งที่จะทำให้ตัดสินใจด้วยเหตุผลหรือปัญญาของตนว่าจะควรเชื่อควรยึดหลักการใด
๔. เป็นสิ่งที่จะทำให้คิดว่าสิ่งที่ตนเชื่อมั่นนั้นถูกหรือผิดแล้วลงมือปฏิบัติ
๕. เป็นสิ่งที่ส่งเสริมชีวิตให้เกิดปัญญา^{๑๑}

ศรัทธาในพุทธศานานอกจากจะเป็นตัวชี้นำชีวิตไปสู่การพัฒนาอย่างถูกต้องแล้ว ศรัทธายัง ถือเป็นหลักการอย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายอันแท้จริงของชีวิต ทำชีวิตให้มีความสุข พุทธศาสนได้วางหลักศรัทธาเอาไว้เป็นหลักยึดหรือน้อมนำไปสู่การปฏิบัติ ๔ ประการ^{๑๒} คือ

๑. กัมมสัทธา ความเชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรลงไปโดยมีเจตนาคือความตั้งใจที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่ว ความดีที่มีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อกันไป ผลกรรมที่ทุกคนกระทำลงไปไม่วางเปล่าและ เชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอำนาจอนอนคอยโชคชะตา

๒. วิปากสัทธา ความเชื่อเรื่องวิบากอันเป็นผลของกรรมคือการกระทำ เชื่อว่ากรรมที่ทำนั้นมีผลจริงและผลนั้นต้องมีเหตุมีผลเสมอ ผลดีก็ต้องมีเหตุคือกรรมดี ผลชั่วเกิดจากเหตุชั่ว คือ กรรมชั่ว

๓. กัมมัสสกตาสัทธา ความเชื่อว่าทุกคนเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน แต่ละคนล้วนเป็นเจ้าของของกรรมที่ตนได้ทำลงไปและจะต้องเสวยวิบากกรรมที่ตนได้กระทำลงไปนั้น ดังพุทธพจน์ที่ตรัสรับรองเอาไว้ว่า “ตนทำบาปกรรมเอง ก็เศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้”^{๑๓}

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๔.

^{๑๓} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๕/๘๔.

๔. ตถาคตโพธิสัทธา ความเชื่อเรื่องการตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ค้นพบสัจธรรมจริง จนเป็นเหตุให้มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ประกอบไปด้วยพระคุณ ๙ ประการ คือ เป็นผู้ไกลจากกิเลส (อรหัง) ตรัสรู้ ขอบได้โดยพระองค์เอง (สัมมาสัมพุทธโ) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ^{๑๔} (วิชาจรณสัมปันโน) เป็นผู้ เสด็จไปด้วยดี (สุคโต) เป็นผู้รู้ แจ่มโลก (โลกวิทู) เป็นสารถิฝึกได้โดยยาก (อนุตตโร ปุริสทัมม สารถิ) เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (สัตถา เทวมนุสสานัง) เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานจาก กิเลส (พุทธโ) เป็นผู้ มีอิชค (ภควา) ตรัสธรรม บัญญัติพระวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้ เห็นว่ามนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกฝนอบรมตนด้วยดีแล้วก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

ศรัทธา ๔ ประการนี้เป็นหลักความเชื่อที่พุทธศาสนาวางไว้เป็นหลักให้มนุษย์ยึดเป็นแบบแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ จะสังเกตได้ว่าหลักศรัทธาทั้ง ๔ ประการนี้เป็นหลักที่ให้นมนุษย์ยึดมั่นและเคารพตนเอง ดูได้จากการให้เชื่อเรื่องกรรมคือการกระทำ ว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงและผู้ที่กระทำกรรมย่อมประสบได้ด้วยตนเอง การเชื่อหลักของกรรมที่ดี เชื่อในผลของกรรมและเชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตนเองก็เป็นอันเชื่อในการตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้าไปในตัว กล่าวอีกนัยหนึ่งการเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก็ คือ การเชื่อในเรื่องของกรรมการให้ผลของกรรมและทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง ความเชื่อดังกล่าวจะทำให้มนุษย์เป็นผู้จัดระเบียบชีวิตที่เอื้อต่อการพัฒนาเพื่อความ สุขอันแท้จริงของชีวิต คู่สมรสที่มีศรัทธาเสมอเหมือนกันในประเด็นดังกล่าวจะทำให้ทั้งคู่ เป็นผู้ที่เข้าใจชีวิตและเข้าใจซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นแล้ว ศรัทธาหรือความเชื่อนี้ยังรวมไปถึงความ ใฝ่ใฝ่ในสิ่งที่สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม การมีศรัทธาเสมอเหมือนกัน เป็นพื้นฐานที่จะทำให้ชีวิตคู่สมรสมี ความกลมกลืนแนบแน่นและมั่นคง เพราะศรัทธาเป็นเครื่องที่จะหล่อหลอม ความรู้สึกนึกคิดของคู่สมรสพร้อมทั้งเป็นพลังผลักดันในการดำเนินชีวิตคู่สมรสอีกด้วย ซึ่งจะเป็นเครื่องมือให้คู่สมรสเข้าสู่ วิถีทางของการครองคู่สมรสอย่างถูกต้องและมีความสุข การมีศรัทธาที่เสมอกันทำให้คู่สมรสเป็น กัลยาณมิตรของกันและกันอันส่งผลต่อการครองชีวิตสมรสที่ยั่งยืนและมีความสุข

๒.๓.๒ สมศีลา

นอกจากการมีศรัทธาหรือหลักทฤษฎีให้ยอมรับได้อย่างลงตัวของคู่สมรสแล้ว คู่สมรสจักต้องยอมรับและประพฤติปฏิบัติต่อศรัทธาหรือทฤษฎีที่ตนยอมรับนั้นด้วย ในทัศนะของพุทธศาสนา คู่สมรสที่มีลักษณะความประพฤติที่เข้ากันได้ กล่าวคือมีความประพฤติอยู่ในระดับเดียวกัน ไม่มีความ เหลื่อมล้ำหรือผิดเป็นที่ยอมรับไม่ได้ของอีกฝ่ายหนึ่งอันเป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจ ดูหมิ่นเหยียดหยามหรือขัดแย้งกันอย่างรุนแรงต่อกัน เช่น ฝ่ายหนึ่งมักโกรธเป็นคนดุร้าย พุดจาหยาบคาย ติดสิ่ง เสพติดในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนสุภาพอ่อนโยน มีเมตตา เว้นอบายมุข ลักษณะดังกล่าวจะทำให้คู่สมรสเกิดการเลิกร้างกันง่ายหรืออยู่ร่วมกันอย่างทุกข์ทรมาน คู่สมรสจะต้องใส่ใจ กับหลักปฏิบัติของกันและกันให้มากกว่าเป็นไปอย่างสอดคล้องและกลมกลืนกันหรือไม่ การเลือกคู่สมรสที่มีความประพฤติเสมอกันนับเป็นความจำเป็นโดยเฉพาะในสังคมที่มีความเร่งรัดสูง หลักการปฏิบัติที่เสมอ

^{๑๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๙/๗๗-๘๔.

เหมือนกันนั้น กล่าวในความหมายทั่วไปได้แก่ การจัดระเบียบชีวิตของตนเองให้อยู่ในกรอบที่เหมาะสมไม่ทำให้ตกต่ำระดับพฤติกรรมให้เป็นคนมีจริยธรรม กล่าวในระดับบุคคลได้แก่ การรู้จักหน้าที่ของตนเอง ไม่พรวดต่อความรับผิดชอบ ปรับตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ไม่ว่าจะเป็นคู่สมรสหรือเครือญาติ ไม่แสดงอำนาจหรือลักษณะที่ข่มอีกฝ่ายหนึ่งในระดับสังคม หมายถึง การมีพฤติกรรมที่ไม่ขัดแย้งหรือเป็นที่รังเกียจของสังคมปรับตนเองให้เป็นที่ยอมรับและเชิดชูของสังคมกลมกลืนกันหรือไม่ การเลือกคู่สมรสที่มีความประพฤติน่าคบเป็นความจำเป็นโดยเฉพาะในสังคมที่มีความเร่งรัดสูง^{๑๕} หลักการปฏิบัติที่เสมอเหมือนกันนั้น กล่าวในความหมายทั่วไปได้แก่ การจัดระเบียบชีวิตของตนเองให้อยู่ในกรอบที่เหมาะสมไม่ทำให้ตกต่ำ ยกระดับพฤติกรรมให้เป็นคนมีจริยธรรม กล่าวในระดับบุคคลได้แก่ การรู้จักหน้าที่ของตนเอง ไม่พรวดต่อความรับผิดชอบ ปรับตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ไม่ว่าจะเป็นคู่สมรสหรือเครือญาติ ไม่แสดงอำนาจหรือลักษณะที่ข่มอีกฝ่าย หนึ่งในระดับสังคม หมายถึง การมีพฤติกรรมที่ไม่ขัดแย้งหรือเป็นที่รังเกียจของสังคมปรับตนเองให้เป็นที่ยอมรับและเชิดชูของสังคม

ในทัศนะของพุทธศาสนา การมีหลักปฏิบัติที่เสมอเหมือนกันซึ่งเรียกว่าศีลนั้น ได้แก่ การ ประพฤติตามหลักของอริยมรรค ๓ ข้อเบื้องต้นคือ สัมมาวาจา (การพูดชอบ) สัมมาภังคะ (การประกอบอาชีพชอบ) สัมมาอาชีวะ (การดำรงชีวิตชอบ) คู่สมรสที่มีศีลเสมอกันจะทำให้เป็นผู้มีหลักการหลักการหรือเป้าหมายที่จะดำเนินไปอย่างไม่ขัดกัน นำชีวิตให้เข้าสู่ความสุขร่มเย็น พัฒนาชีวิตเข้าสู่เป้าหมายอันสูงสุด ลักษณะของศีลในพุทธศาสนามีส่วนในการที่จะช่วย ควบคุมครองชีวิตคู่สมรสที่สำคัญ ๒ ประการ

๑. ศีลพื้นฐาน คือศีลที่เป็นหลักกลาง ในฐานะเป็นข้อห้าม มิให้ชีวิตก้าวหน้าเข้าไปสู่สภาพอันชั่วร้าย หม่นหมอง และตกต่ำเนื่องจากศีลเป็นการจัดวางรากฐานแห่งพฤติกรรมที่งดงามทั้งทางด้านกายกรรม วาจกรรม วัฏ อย่างเป็นระเบียบและดำรงอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย^{๑๖} กล่าวอีกความหมายหนึ่ง ศีล คือธรรมทั้งหลาย มีเจตนา (ความตั้งใจ) เป็นต้นของบุคคลผู้เว้นจากโทษมีการฆ่าสัตว์หรือผู้บำเพ็ญวัตรปฏิบัติระดับของตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างไม่เดือดร้อน^{๑๗} ศีลอันเป็นข้อปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่าง สุขทั้งระดับปัจเจกและสังคมนั้นแยกประเภทตามองค์แห่งอริยมรรคได้ดังนี้^{๑๘}

สัมมาวาจา มีองค์ ๔ คือ

๑) การงดเว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาท) ได้แก่ การงดเว้นจากการสื่อสารที่ไม่จริงทั้งแก่ญาติเพื่อน ในชุมชน ในการเสวนา จะต้องนำเสนอข้อมูลที่เป็นจริงและเกิดประโยชน์ไม่แสดงอาการปลิ้นปลอกถ้อยคำ เพื่อเห็นประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง

^{๑๕} ชูชีพ ขนบ, เลือกคู่อย่างไรให้รอดยุคมิลเลนเนียม”, นิตยสารคู่สร้างคู่สม, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๓๖๑ (มกราคม ๒๕๔๓): หน้า ๘๒.

^{๑๖} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕.

^{๑๗} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, หน้า ๑๓.

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๐๒/๓๓๕.

๒) การงดเว้นจากการพูดส่งเสีย (ปัสสุณาวาท) ได้แก่ การไม่นำความของ กลุ่มหนึ่งไปกล่าวบอกนินทาให้อีกฝ่ายหนึ่งเพื่อให้เกิดความแตกแยก มุ่งเน้นความสมัคสมานสามัคคี

๓) การงดเว้นจากการพูดคำหยาบ (ผรุสวาท) ได้แก่ การกล่าวถ้อยคำที่ไม่ก่อให้เกิดโทษชวนให้เกิดความขุ่นจิตไพเราะ เป็นคำที่น่ารักสุภาพก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และสังคม

๔) การงดเว้นจากการพูดคำเพื่อเจ้อ (สัมผัปปลาปวาท) ได้แก่ การไม่กล่าวคำพูดที่หลก ลอยไร้หลักฐานแหล่งที่มา คำพูดต้องเป็นคำที่เป็นจริงเป็นประโยชน์และนำมาซึ่งการสร้างสรรค เป็น ถ้อยคำที่ถูกต้อง (ถูกธรรม) และนำมาซึ่งความสงบทั้งแก่ตนและสังคม (ถูกวินัย) รู้จักโอกาสที่จะพูด ด้วยว่าควรพูดในเวลาไหนไม่ควรพูดในเวลาไหน

สัมมากรรมันตะ มืองค์ ๓ คือ

๑) การงดเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น (ปาณาติบาต) ดำรงตนอยู่ในความเป็นผู้มีเมตตา มุ่งเน้นสันติภาพ ทั้งยังไม่สนับสนุนความรุนแรงอันนำมาซึ่งความเดือดร้อน

๒) การงดเว้นจากการทุจริตฉ้อโกงสิ่งของอันผู้อื่นเป็นเจ้าของ (อทินนาทาน) ดำเนินชีวิต ด้วยอาชีพที่สุจริต

๓) การงดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม (กาเมสุมิฉฉาจาร) กล่าวคือ ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสตรีหรือบุรุษที่มีเจ้าของในเชิงเกี่ยวพาราสีอันนำมาซึ่งการล่วงประเวณี

สัมมาอาชีพะ คือ การละอาชีพที่ผิดอันนำไปสู่การทุจริต มีการโกง การประจบสอพลอ หรือ ประกอบอาชีพที่สนับสนุนอบายมุข เช่น ดวงพนัน ค้าขายสิ่งเสพติดให้โทษ

๒. ศิล ในฐานะเป็นข้อที่ส่งเสริมและพัฒนาชีวิตให้มีความสุข จัดเข้าในโอวาทปาฏิโมกข์ ข้อที่ ๒ คือการสั่งสมกุศลให้สมบูรณ์ (กุสลัสสุสัมปทา) ศิลในความหมายที่สองเป็นการจัดระเบียบทั้งหมดของชีวิตบุคคลและสังคม เป็นการจัดสรรโอกาส เพราะหากสังคมไร้กฎกติกาอัน เป็นหลักยึดเหนี่ยวเสียแล้วมนุษย์ในฐานะบุคคลผู้อยู่ในสังคมก็ย่อมไม่ได้รับการฝึกฝนพัฒนาเพราะ ระบบสังคมที่ไม่เอื้ออำนวย ลักษณะของชีวิตที่ไม่ได้รับการฝึกฝนตามกระบวนการของศีลย่อมเป็น ชีวิตที่เป็นไปตามสัญชาตญาณเท่านั้น ซึ่งจะกำหนดให้มนุษย์กระทำอะไรลงไปก็ได้ตามความต้องการที่มีอยู่ในจิตใจ อันเป็นพลังขับที่จะทำให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมาโดยธรรมชาติ ปราศจากการฝึกฝนอบรม^{๑๙} ชิกมันตอ พรอยด์ นักจิตวิเคราะห์กล่าวว่า ลักษณะสัญชาตญาณเช่นนี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนและจะทำให้มนุษย์กระทำการใด ๆ ลงไปด้วยแรงกระตุ้นแห่งความต้องการชิกมันต์ พรอยด์เรียกลักษณะสัญชาตญาณเช่นนี้ว่าอิด (ID)^{๒๐}

ศิลในฐานะเป็นหลักการพัฒนากายและวาจาให้เรียบร้อย จึงเป็นสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์มิให้แสดงออกซึ่งสัญชาตญาณของมนุษย์และจัดระเบียบมนุษย์ให้มีขึ้น^{๒๑} กล่าวในความหมายที่กว้างออกไปศิล คือ ผลสำเร็จของการจัดระเบียบชีวิตและสังคม การที่มีมนุษย์มีระเบียบ

^{๑๙} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การควบคุมสัญชาตญาณ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

^{๒๐} ศรีเรือน แก้วกังวาน, จิตวิทยาบุคลิกภาพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

^{๒๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การควบคุมสัญชาตญาณ, หน้า ๒๗.

แบบแผนในการดำเนินชีวิตอย่างมีกฎเกณฑ์ กล่าวได้ว่าเป็นผู้มีวินัย ความเป็นผู้มีวินัยของมนุษย์ดังกล่าวจะสื่อออกในลักษณะดังนี้ คือ

๑. เป็นผู้รู้จักจัดระเบียบชีวิตตนเองให้อยู่ในกรอบแห่งจริยธรรม พัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น
๒. เป็นผู้ที่เคารพกฎกติกาของสังคม ยอมรับระเบียบของสังคม
๓. เป็นผู้ที่ฝึกฝนตนเองให้ มุ่งประโยชน์อันสูงสุดของชีวิต

วินัยจะเป็นเครื่องขัดเกลาให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้อยู่ในสังคมอย่างสันติ ผลที่เกิดจากการมีวินัยของมนุษย์ในสังคมนั้นก็คือลักษณะของความเป็นผู้มีศีล อาจกล่าวได้ว่า วินัยเป็นเรื่องของการจัด ระเบียบชีวิตให้อยู่ในกรอบ เป็นเรื่องภายนอกที่สามารถมองเห็นได้ เมื่อชีวิตมนุษย์ดำเนินตามกรอบ วินัยเป็นปกติลักษณะดังกล่าวก็คือภาวะของศีล^{๒๒} การเป็นผู้มีศีลก็คือ ภาวะแห่งความเป็นผู้มีวินัย นั่นเอง อันจะเอื้อซึ่งประโยชน์แก่ชีวิต

ในวิสุทธิมรรค ได้กล่าวถึงลักษณะ ปัจจุบันฐาน และปทัชฐานของศีลเอาไว้ว่าลักษณะของศีล ได้แก่ การเป็นผู้ที่มีกุศลธรรมเป็นมูลรากหรือเป็นพื้นฐาน รสของศีลได้แก่ อาการที่ไม่มีโทษเป็นคุณลักษณะที่ดีพร้อม ผู้รู้ สรรเสริญ ปัจจุบันฐานของศีลได้แก่ ความสะอาดกาย สะอาดวาจา สะอาดใจ ส่วนปทัชฐานของศีลได้แก่ ความมีหิริ (ความละอายแก่ใจ) โอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป)^{๒๓} นอกจากนั้นแล้วศีลยังมีคุณสมบัติในการส่งเสริมและพัฒนาชีวิตอีก ๕ ประการ คือ

๑. ทำให้ประสบกับโภคทรัพย์ มีความไม่ประมาทเป็นเหตุ
๒. ทำให้เกียรติยศชื่อเสียงกระจายไป
๓. ทำให้เป็นผู้ที่ทองอาจไม่เก้อเขินเมื่อเข้าในที่ชุมนุม
๔. เป็นผู้ที่ไม่หลงลืมทำกาลกิริยา (ตาย)
๕. มีสุคติ (ก้าวหน้า) และโลกสวรรค์เป็นที่ไป^{๒๔}

ศีล ในทัศนะของพุทธศาสนาจึงถือเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่ส่งเสริมการพัฒนาชีวิตมนุษย์ ให้มีความสมบูรณ์ในระดับสังคม นอกจากนั้นแล้วในทางโลกกุตระศีลยังถือว่าเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐาน ที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายอันสูงสุด (พระนิพพาน) คู่สมรสที่หวังจะครองคู่กันอย่างมั่นคงและมีความสุขจึงจำเป็นต้องมีศีล (ข้อปฏิบัติ) ที่เสมอกัน กล่าวคือ มีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่มุ่งประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม ไม่ว่าจะเป็นการกระทำหรือการพูดจา ให้ข้อมูลข่าวสารพุทธศาสนาถือว่าศีลเป็นเครื่องมือแห่งการพัฒนาที่จะส่งผลให้จิตใจของมนุษย์นั้นสูงขึ้น และพัฒนาต่อไป จะเห็นได้จากกระบวนการแห่งการพัฒนาของพุทธศาสนา ที่ได้กล่าวถึงศีลว่าเป็นฐานที่จะทำให้จิตได้รับการพัฒนา คู่สมรสจึงต้องปรับระดับพฤติกรรมให้สอดคล้องกัน

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๓๘.

^{๒๓} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, หน้า ๑๗-๑๘.

^{๒๔} ชุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๗๖/๓๓๓.

๒.๓.๓ สมจาคา

การเสียสละ การรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถือว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญประการหนึ่งในการทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข การให้ยอมเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงสภาวะทางจิตใจของผู้ที่ประสงค์จะให้ผู้อื่นมีความสุข มีพุทธพจน์ที่เกี่ยวกับการให้เอาไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ท่านยกผู้ให้โภชนา ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการแก่ปฏิกาคหก ฐานะ ๕ ประการอะไรบ้าง คือ ๑) อายุ ๒) วรรณะ ๓) สุข ๔) พละ ๕) ปฏิภาณ”^{๒๕}

คู่สมรสที่หวังการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและมั่นคงจะต้องเลือกสรรคู่สมรสที่มีลักษณะ ของผู้รู้จักให้ เช่นเดียวกันกับตน การรู้จักให้กล่าวในความหมายที่กว้างคือหลักการของการมี ค่านิยมหรือรสนิยมในการให้ที่สอดคล้องกัน การรู้จักให้เป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจ

คำว่าจาคะ แปลว่าการสละ หมายถึงการมีน้ำใจ ในทัศนะของพุทธศาสนา ได้แก่ การสละ หรือการให้ที่ประกอบด้วยศรัทธา หิริ (ความละอาย) และการให้ที่เป็นกุศล^{๒๖} จากความหมายที่พุทธศาสนาประสงค์เอานั้นเน้นไปที่จิตใจเป็นสำคัญ คำว่า จาคะ กับคำว่า ทาน เป็นคำที่มีความหมายต่างกัน กล่าวคือ คำว่าจาคะนั้นเป็นการมุ่งการสละหรือการให้ที่เป็นองค์ประกอบภายในยกตัวอย่าง เช่น การสละความเห็นแก่ตัว การสละความชั่วมองจากจิตใจ ในขณะที่ทานนั้นมุ่งถึงการให้ที่เป็นองค์ประกอบภายนอก เช่น วัตถุสิ่งของ แต่ทั้งคำว่าจาคะและทาน ต่างก็เป็นเครื่องหนุนเนื่องเกี่ยวเนื่องกัน อาจกล่าวได้ว่า จาคะ ก็คือ การแสดงออกถึงความมีน้ำใจที่ตรงตามและเสียสละนั่นเอง เริ่มต้นด้วยการทำจิตใจให้เกิดศรัทธา มองสิ่งที่ตนจะให้ว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น รวมไปถึงคุณค่า ต่อสิ่งที่ตนเองให้ความเคารพนับถือว่าเป็นการเอื้อต่อการเข้าถึงหลักความจริงที่พัฒนาชีวิต ให้มีอิสรภาพที่แท้จริง ศรัทธาจึงเป็นคุณธรรมที่จะต้องทำให้มีขึ้นในจิตใจเป็นเบื้องต้น

นอกจากนั้น แล้วการสละยังต้องประกอบด้วยหิริคือความละอายใจเป็นเครื่องกำกับ เช่น การสละความชั่ว ผู้สละจะต้องสำนึกกว่าความชั่วเป็นสิ่งเลวร้ายให้รู้สึกละอายใจ หิริจะเป็นคุณธรรมข้อที่สองที่จะทำให้จิตใจ รู้สำนึกของการให้ต่อจากศรัทธา รวมไปถึงการละอายต่อความชั่วที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจและพร้อมจะ สละออกซึ่งความชั่วร้ายอันนั้น ความศรัทธาและความมีหิริดังกล่าวมานั้นจะทำให้ผู้ให้มองเห็นประโยชน์อันแท้จริงที่เกิดจากการให้ ทำให้การเป็นไปอย่างครบวงจร คือมีทั้งจิตใจที่เห็นคุณค่าและ วัตถุที่ก่อประโยชน์ คู่สมรสจะต้องมีทัศนคติหรือค่านิยมในการให้ การสละที่เสมอกันหรือยอมรับกันได้ไม่ว่า เช่นนั้น คู่สมรสก็จะเกิดความระหองระแหงและมองกันด้วยท่าทีที่ไม่พอใจยกตัวอย่าง เช่น สามีเป็นคนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นว่าการให้เป็นการทำให้ผู้อื่นได้รับสิ่งที่ตนให้แล้วยังมองอีกว่าการให้เป็นการสละซึ่งความเห็นแก่ตัว ในขณะที่ภรรยา มองว่าการให้เป็นการสิ้นเปลืองและไร้ประโยชน์ ลักษณะดังกล่าวจะทำให้คู่สมรสเกิดความขัดแย้งกันทางความคิด อันจะนำไปสู่การขัดแย้งทางการกระทำเป็นผลตามมา

ในมงคลสูตรข้อที่ห้าด้วยการให้ (ทานกถา) ได้กล่าวถึงบทบาทของจาคะว่าเป็นหลักการเบื้องต้นที่ทำให้บุคคลประกอบทาน ๒ ประการเป็นผลตามมา คือ อภัยทาน อันได้แก่ การรู้จักให้อภัย

^{๒๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๕๘.

^{๒๖} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๗/๗.

มีน้ำใจ ไม่ถือโทษจองเวรหรือคิดเบียดเบียน (เมตาและกรุณา) การไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นการ รู้จักคุณโทษของกาม การไม่พุดจาเหล่าและไร้สาระและเป็นเท็จ มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา และ วัตถุทาน (การให้สิ่งของ) อันได้แก่ การรู้จักเอื้อเพื่อแผ้วผู้อื่นด้วยปัจจัยสี่ตามความเหมาะสมแก่ ฐานะและโอกาส^{๒๗} ทั้งอภัยทานและวัตถุทานดังกล่าวมาข้างต้นจะมีขึ้นไม่ได้ ถ้าหากผู้นั้นไม่มีจิตใจที่ พร้อมจะสละเป็นพื้นฐาน จากา จึงมีความหมายกว้างรวมเอาทั้งจิตใจและวัตถุ ทางด้านจิตใจ นอกจากจะรู้จักการเสียสละเอื้อเพื่อแผ้วแล้วยังหมายถึง การสละสิ่งที่ไม่ดีที่มีอยู่ในจิตใจออกไป ปรับปรุงบุคลิกภาพภายในให้เข้ากันได้ ในด้านวัตถุ คือ การรู้จักเอื้อเพื่อวัตถุสิ่งของแก่ผู้อื่น คู่สมรสใน ทัศนะของพุทธศาสนาจะต้องมีหลักจากะที่เข้ากันได้ เนื่องจากจากะเป็นหลักการที่ทำให้คู่สมรสของ ผู้อื่นที่นอกเหนือตนเองอย่างมีคุณค่าและเยียวยาจิตใจของคู่สมรสให้สูงขึ้นและเอื้อต่อการพัฒนา

๒.๓.๔ สมปัญญา

ในการดำเนินชีวิต ปัญญาถือว่าเป็นหลักสำคัญที่จะทำให้ชีวิตอยู่โดยปราศจากความ ทุกข์ ความลำบากทางด้านจิตใจและเป็นตัวที่ชักนำชีวิตไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง ปัญญาเป็นเป้าหมาย สูงสุด ของการพัฒนาในทัศนะของพุทธศาสนา ในทางจริยธรรม การพัฒนาปัญญา คือ

๑. ปัญญาขั้นต้น ได้แก่ ปัญญาที่เป็นความรู้ ความเข้าใจในศิลปะวิทยาการแขนงต่าง ๆ เป็นความรู้ในแง่ของวิชาการและวิชาชีพที่สามารถเข้าใจและนำมาปฏิบัติได้ ปัญญาขั้นนี้เป็นปัญญาที่ เกิดจากการได้เรียนรู้ ศึกษาตามสถานศึกษาต่าง ๆ พุทธศาสนาเรียกปัญญาขั้นต้นนี้ว่า สมดุลปัญญา ได้แก่ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนศึกษาเล่าเรียน ปัญญาขั้นนี้จะช่วย ให้บุคคลรู้จักเหตุผลเบื้องต้นและ นำชีวิตไปสู่การสร้างฐานะได้

๒. ปัญญาขั้นที่สองได้แก่ ปัญญาที่มีการรับรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงของเหตุ ปัจจัย ไม่เบียดเบียนหรือเอนเอียงด้วยอคติ ปัญญาขั้นนี้จะอิงอยู่กับความถูกต้องไม่ถูกความเห็นแก่ตัว หรือ พวกพระองค์เข้ามาเกี่ยวข้องหรือเพราะความรัก ความเกลียด ความกลัว เพราะหลงปัญญาขั้นนี้ จะประคับประคองชีวิตให้บุคคลยืนหยัดอยู่กับหลักความจริง

๓. ปัญญาขั้นที่สาม ได้แก่ปัญญาที่เข้าสู่การคิด การวินิจฉัยเรื่องราวต่าง ๆ โดยความ บริสุทธิ์ใจเป็นขั้นที่สำคัญ การใช้ปัญญาค้นคิดวิเคราะห์หลักการต่าง ๆ ของบุคคลจะต้องเป็นไปด้วย ความบริสุทธิ์ เป็นปัญญาที่ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส เมื่อเกิดคดีต่าง ๆ ก็สามารถใช้อุปมาไตร่ตรอง ความจริงและยืนหยัดอยู่กับความจริง ไม่ใช่ปัญญานำมาซึ่งประโยชน์ส่วนตน หรือสนองความต้องการ ของตนเองแต่อย่างใด

๔. ปัญญาขั้นที่สี่ ได้แก่ปัญญาที่รู้จักและเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง รู้ว่า อย่างเป็นทางที่นำชีวิตไปสู่ความเสื่อม อย่างไม่ทำให้ชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง รวมไปถึงรู้เหตุ ปัจจัยที่จะก่อให้เกิดความเสื่อมหรือความเจริญ และวิธีการที่จะแก้ปัญหาอันเกิดขึ้นจากความผิดพลาด สร้างสรรค์พัฒนาชีวิตสู่ความสำเร็จทั้งแก่ตนเองและสังคม ปัญญาสามขั้นหลังนี้เป็นปัญญาในระดับ จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดการครุ่นคิดใคร่ครวญสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจนทำให้เห็นและเข้าใจสิ่งที่ ได้ศึกษาและเรียนรู้มา ในส่วนของปัญญาขั้นโลกุตระเป็นปัญญาที่รับรู้เท่าทันความเป็นจริงของ

^{๒๗} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลตฤทีปนี ทุติโย ภาโค, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑-๒.

สังขารอันได้แก่โลกและชีวิตว่ามีลักษณะไม่เที่ยง แปรปรวน (เป็นทุกข์) และไม่สามารถที่จะยึดครองได้ถึงขั้นที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยอำนาจของกิเลส ปัญญาขั้นนี้พุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมทำให้มีขึ้นเป็นปัญญาขั้นสูงสุด^{๒๘}

ปัญญาดูว่าเป็นหลักการที่ครอบคลุมทั้งส่วนของศรัทธา ศีลและจาคะ เพราะจะทำให้รู้คุณค่าของสิ่งที่ตนกระทำลงไปว่ามีเป้าหมายอย่างไร ปัญญาในความหมายที่คู่สมรสควรจะมีอย่าง เท่าเทียมกัน คือ ลักษณะของการตระหนัก และเลือกสรรทำแต่สิ่งที่จะนำมาซึ่งความเจริญแก่ชีวิต ตัวปัญญานี้ยังรวมไปถึงระดับการศึกษาที่เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกันของคู่สมรสด้วย ซึ่งในทางจิตวิทยา ได้มองว่ามีส่วนในการที่จะทำให้คู่สมรสอยู่กันอย่างเข้าใจกันและสามารถแก้ปัญหาาร่วมกันได้ เพราะระดับการศึกษาจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้ทั้งคู่มีเหตุผล รู้จักสิ่งที่ควรและไม่ควร พร้อมทั้งปรับตัวปรับความคิดเข้าหากันได้ เป็นที่ปรึกษาของกันและกัน เมื่อเกิดปัญหาขึ้นตัวปัญญาจะไม่ทำให้คู่สมรสแสดงออกซึ่งอารมณ์ที่จะส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ที่มีให้แก่กันและกัน จึงกล่าวได้ว่า ปัญญาเป็นกำลังสำคัญที่สุดที่จะประคับประคองชีวิตคู่สมรสให้เกิดความมั่นคง นอกจากนั้นแล้ว ปัญญายังเป็นเครื่องมือที่จัดระเบียบให้ความคิดของคู่สมรสเข้าใจถึงการใช้ชีวิตร่วมกัน รู้ถึงประโยชน์ของการใช้สอยปัจจัยส่วยอย่างถูกต้อง ไม่มุ่งแสวงวัตถุเพื่อปรนเปรอตนเองเท่านั้นอันเป็นการ บริโภคแบบคุณค่าเทียม

๒.๔ หลักธรรมที่สนับสนุนสมชีวิธรรม

พุทธศาสนาจะวางหลักธรรมในการครองเรือนเอาไว้เพื่อให้บุคคลที่จะทำการสมรส ได้ตรวจสอบไตร่ตรองถึงลักษณะที่เหมาะสมดังกล่าว พุทธศาสนายังได้วางหลักการเกี่ยวกับการให้คู่สมรสได้ประคับประคองชีวิตสมรสดำเนินไปอย่างมีความสุขและก้าวหน้าในการทำงานอีกด้วย

๒.๔.๑ หลักฆราวาสธรรม

การที่พุทธศาสนาวางหลักการในการครองเรือนเอาไว้ก็เพราะเหตุว่าในชีวิตการครองเรือนนั้นเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน หากคนสองคนที่มาอยู่ร่วมกันโดยไม่มีหลักยึดอันเป็นแนวปฏิบัติเพื่อชีวิตสมรสที่สมบูรณ์แล้วย่อมจะส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัวได้มากทีเดียว การวางหลักฆราวาสธรรมเอาไว้จึงเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของพุทธศาสนาที่จะจัดระบบชีวิตครอบครัวให้ยั่งยืน จากกรอบของพุทธศาสนาที่มองความตั้งมั่นของคู่สมรสนั้นย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการจัดระเบียบชีวิตสมรสที่สมบูรณ์ การที่คู่สมรสจะเป็นคู่สมรสที่ดีในทัศนะของพุทธศาสนาได้นั้นคู่สมรสจะต้องยึดหลักฆราวาสธรรม (หลักธรรมสำหรับการครองเรือน) ๔ ประการ^{๒๙} คือ

๑. ความซื่อสัตย์ จริ่งใจต่อกัน (สัจจะ)

คู่สมรสจะต้องยึดหลักการของสัจจะไว้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ตัวสัจจะนั้นจะเป็นเครื่องหนุนเหนี่ยวไม่ให้คู่สมรสทำตนให้ออกนอกแนวทาง ในสังคมปัจจุบันมักจะประสบกับ ปัญหา

^{๒๘} พระราชมณเฑียร (ประยูร ปรียาโต), การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๗๙-๘๐.

^{๒๙} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๙๐/๕๕๕.

เรื่องความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน เช่น การไม่ใส่ใจกับคำพูดที่ตนพูด หรือขาดความรับผิดชอบ ต่อครอบครัว เอาใจใส่คอยตรวจสอบอยู่ตลอดเวลาว่ามีอะไรที่บกพร่องไปหรือไม่ตั้งใจที่จะทำให้ ชีวิตครอบครัวมีความสุข^{๓๐} แม้กระทั่งการนอกใจย่อมก่อให้เกิดความแตกร้างหรือก่อปัญหาแก่คู่สมรสได้ง่าย การคบชู้ การเที่ยวเตร่ย่อมเป็นลักษณะของความไม่จริงใจต่อกันทั้งสิ้น ลักษณะของ สัจจะในระดับที่จะพัฒนาชีวิตสมรสและครอบครัวให้สมบูรณ์แยกประเภทได้ดังนี้

๑. ตั้งใจจริงต่อการที่จะประคับประคองชีวิตคู่ให้มีความสุข รับผิดชอบต่อภาวะ หรือหน้าที่ของตนเองอยู่มิให้พร่อง สามีจะต้องคิดอยู่เสมอว่าภรรยาคือคู่ชีวิต คือเพื่อนแท้ คือผู้ที่ จะต้องให้ความรักความห่วงใย ในขณะที่ภรรยาก็ต้องตระหนักถึงบทบาทของตนเองเช่นเดียวกัน

๒. ตั้งใจจริงต่อการที่จะสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง รวมถึงการเลี้ยงดูบุตร ธิดาให้เป็นคนมีคุณภาพทั้งร่างกายและจิตใจ สถาบันครอบครัวจะต้องส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ สมาชิกในสังคม บิดามารดาจึงถือว่าเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญอันดับหนึ่งที่จะพัฒนาชีวิตบุตรธิดาใน ฐานะกัลยาณมิตร

๒. ปรับตัวให้เข้ากัน (ทมะ)

คู่สมรสจักต้องรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ตนเอง ชมใจระงับความรู้สึกต่อเหตุข้อบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตนเอง แก้ไขข้อบกพร่องปรับนิสัยและอัธยาศัยให้ประสานกลมกลืน การฝึกฝนอบรมและปรับตนเข้าหาอีกฝ่ายหนึ่งเป็นสิ่งที่คู่สมรสจะให้ความสำคัญ เนื่องจากชีวิตสมรสเป็นชีวิตของคนสองคนซึ่งมาจากถิ่นฐาน มีภูมิหลังที่ไม่เหมือนกันมาอยู่ร่วมกันจะต้องรู้จักไตร่ตรองตรวจสอบตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่าได้ทำในสิ่งที่ถูกต้องและสร้างสรรค์หรือไม่การฝึกฝนตนเองเป็นสิ่งที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากการฝึกฝนจะนำไปสู่กระบวนการแห่งการมีอิสรภาพอันแท้จริง ความหมายของคำว่าทมะ พระอรุณกถาจารย์ได้อธิบายว่าได้แก่ตัวปัญญา^{๓๑} เพราะการฝึกฝนอบรมตนเองนั้นทำให้เป็นคนที่มีเหตุผลมองปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก้ตัวปัญญา เพราะการฝึกฝนอบรมตนเองนั้นทำให้เป็นคนที่มีเหตุผลมองปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยการรู้เท่าทันและแก้ไขด้วยท่าทีอันละมุนละไม การฝึกฝนตรวจสอบตนเองอยู่ตลอดเวลา ทำให้คู่สมรสมีความเจริญทางด้านวุฒิภาวะกล่าว คือ

๑. เป็นผู้มีเหตุผลมากกว่าความรู้สึก เมื่อเกิดการกระทบกระทั่งหรือแนวคิดไม่ตรงกันก็ใช้หลักเหตุผลมาเป็นเครื่องตัดสิน

๒. เป็นผู้ที่กล้าตัดสินใจกล้าคิดกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องในสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจ

๓. เมื่อเกิดความผิดพลาดขึ้นก็สามารถที่จะยอมรับผิดและแก้ไขปรับปรุง

๔. เรียบรู้ ที่จะเข้าใจซึ่งกันและกัน มีท่าทีที่ประกอบไปด้วยเมตตาและกรุณา

๕. มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

นอกจากนั้นแล้วการฝึกฝนอบรมปรับปรุงตนเองให้เข้ากันอยู่ตลอดเวลาของคู่สมรสจะช่วยให้เกิดความสุขในครอบครัวนับเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับบุตรธิดาอีกด้วยคุณธรรมดังกล่าวอันได้แก่ ทมะจะป้องกันความแตกร้างในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

^{๓๐} พุทธศาสนิกฯ, ผู้ครองเรือน, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๕๐-๕๑.

^{๓๑} ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/ ๑๐๙-๑๙๑/๒๖๗-๒๖๘.

๓. อดทน และยอมรับกัน (ขันติ)

ขันติ ความอดทนถือว่าเป็นหัวใจที่คู่สมรสจะต้องให้ความสำคัญในฐานะหลักการเพื่อการลดปัญหาความขัดแย้งในประเด็นต่าง ๆ คู่สมรสจะต้องใส่ใจในหลักธรรมข้อนี้ให้มาก ไม่ว่าจะเป็นการอดทนต่อความรู้สึกของกัน อดทนต่อการกระทบกระทั่งซึ่งอาจเกิดขึ้นได้อยู่ตลอดเวลาจากความไม่เข้าใจกันทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจหนักบ้างเบาบ้าง คู่สมรสจะต้องใช้ความอดทน ชีวิตคู่สมรสนั้นกล่าวไปแล้วเปรียบได้กับการนำสองชีวิตมาหาใจในลมหายใจอันเดียวกัน การตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ จะต้องร่วมกันอยู่ตลอดนับว่าเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายที่เดียวที่จะทำให้เกิดความชอบใจแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทั้งหมด คู่สมรสบางคู่ไม่มีความอดทนเพื่อปรับความรู้สึกให้เข้ากับอีกฝ่ายหนึ่ง ยึดถืออารมณ์ของตนเองเป็นใหญ่ เมื่อมีสิ่งที่ไม่ชอบพอเกิดขึ้นก็มักจะไม่ใช่ความอดทนเข้าข่ม พิจารณาถึงเหตุผลและความเป็นจริง ทำให้เกิดปัญหาติดตามมาไม่ว่าจะเป็นการทะเลาะวิวาทกรณีปัญหาด้วยวิธีการออกนอกบ้าน เทียวเตร่ ความอดทนจึงกล่าวได้ว่าเป็นคุณสมบัติที่ดีสำหรับคู่สมรส เรื่องความอดทนนั้นจะเห็นได้จากกรณีของนางวิสาขา^{๓๖} ๔ ซึ่งได้รับโอวาทจากบิดาเมื่อวันสมรส ๑๐ ประการ คือ

๑. ไฟในอย่านำออก หมายถึงผู้ที่ทำการสมรสจะต้องมีความหนักแน่นไม่นำความภายในครอบครัวไปเล่าหรือนินทาให้คนอื่นฟัง เนื่องจากจะทำให้เกิดความแตกแยกในครอบครัว

๒. ไฟนอกอย่านำเข้า หมายถึงการไม่นำเรื่องราวที่ไม่ดีอันจะส่งผลกระทบต่อ ครอบครัวมากล่าว

๓. ควรให้แก่ผู้ที่ให้ หมายถึงการรู้จักเอื้อเฟื้อและตอบแทนแก่บุคคลผู้มี อุปการคุณ และไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว

๔. ไม่ควรให้แก่ผู้ที่ไม่ให้ หมายถึง การเป็นผู้รู้จักให้ พิจารณาด้วยท่าทีของปัญญาว่าผู้นั้นเป็นผู้ที่เหมาะสมแก่การให้หรือไม่ เช่นหากเอื้อเฟื้อไปแล้วยังแสดงตนเป็นผู้ที่ไม่รู้จักคุณ หยาบคาย มองไม่เห็นคุณค่าของที่ให้ก็ไม่ควรที่จะให้อีกต่อไป เพราะนอกจากจะไม่เกิดผลประโยชน์แล้วยังนำโทษมาสู่ตัวเองและครอบครัวด้วย

๕. เขาจะให้หรือไม่ให้ก็ควรจะ หมายถึงการแสดงออกซึ่งความเมตตาต่อผู้ที่เขาขอความช่วยเหลือเห็นคุณค่าในสิ่งที่เราให้ แม้บางครั้งอาจไม่สามารถที่จะคืนสิ่งเหล่านั้นได้ก็ตามก็ควรแก่การอนุเคราะห์โดยเฉพาะญาติไม่ควรอยู่นิ่งดูตาย เมื่อมีโอกาสควรแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจ

๖. จงนั่งให้เป็นสุข การรู้จักฐานะตนเองว่าเป็นใคร ต้องแสดงออกซึ่งความเป็นผู้มีมารยาท ไม่วางตนเยี่ยงผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรม

๗. จงบริโภคให้สบาย หมายถึง การรู้จักใช้สอยอย่างประหยัดพอเหมาะแก่ ครอบครัว ไม่ฟุ่มเฟือย จะต้องใส่ใจกับการเป็นอยู่ของญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย หรือคอยดูแลว่าเป็นอยู่อย่างไรไม่เมินเฉย

๘. จงนอนให้เป็นสุข หมายถึง จะต้องรู้จักเวลาที่ควรนอน ไม่เป็นคนเกียจคร้าน ตรวจสอบบ้านเรือนให้ดีว่ามีอะไรบกพร่อง

๙. พึงบูชาไฟ หมายถึง การแสดงตนให้เป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้เกียรติญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย คอยอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัยสี่และให้ความรู้สึกที่ดี

^{๓๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๐/๑๑.

๑๐. พึงเคารพกราบไหว้เทวดาภายในเรือน หมายถึงให้ความเคารพบิดามารดาของทั้งสองฝ่ายที่มีอีกฝ่ายให้ความเคารพด้วยความจริงใจประหนึ่งเทวดา

โอวาท ๑๐ ข้ออนางวิสาขาได้รับจากธัญชัยเศรษฐีผู้เป็นบิดานั้นมิได้หมายเอาเพียงการที่ ฝ่ายหญิงจะต้องปฏิบัติต่อชายเท่านั้น แม้ฝ่ายชายก็ต้องให้ความสำคัญและสำเนียงโดยการใส่ใจปฏิบัติตามความเหมาะสมโดยเฉพาะสังคมปัจจุบันที่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นคู่สมรสจะต้องปฏิบัติต่อกันด้วยความให้เกียรติ นอกจากนั้นแล้วความอดทนที่คู่สมรสจะต้องใส่ใจให้มากขึ้นอีกก็คือ

๑. การอดทนต่อความยากลำบาก คู่สมรสจะต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากไม่เห็นแก่ความสุขสบายโดยไม่ใส่ใจในปัญหาครอบครัว เริ่มตั้งแต่อดทนในการสร้างฐานะร่วมกันไม่ท้อแม้เศรษฐกิจจะตกต่ำ คอยให้กำลังใจซึ่งกันและกัน อดทนต่อการให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา ต้องไม่ถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคแต่ต้องคิดในทางสร้างสรรค์ที่จะคอยให้ครอบครัวมีความสุข

๒. การอดทนต่อทุกขเวทนา คู่สมรสจะต้องอดทนเมื่อเกิดการกระทบกระทั่งกันบ้างในบางครั้ง คอยให้อภัยเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งผิดพลาดขึ้น ทุกขเวทนา หมายถึง ภาวะทางอารมณ์หรือ ภาวะทางจิตใจที่ขุ่นเคืองซึ่งคู่สมรสจะต้องเรียนรู้ กันไม่ถ่วงวาม เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นจะต้องคอยปรึกษาหารือกันอยู่เสมอ รวมไปถึงเรื่องที่ทำให้เกิดความเจ็บใจเมื่อถูกพูดให้เข้าใจ ความอดทนในเรื่องเหล่านี้คู่สมรสจะต้องไม่ละเลยหรือมองเป็นเรื่องเล็ก

๓. อดทนต่ออำนาจของกิเลส นับเป็นความอดทนที่สำคัญที่คู่สมรสจะต้องมีความหนักแน่นไม่อ่อนไหว ไม่ว่าจะเป็ความชอบใจหรือไม่ชอบใจ บางคู่เมื่อถูกโลกธรรม ๘ ฝ่ายตี ครอบงำก็อาจทำให้ลืมนะของต่น ในระดับหลักธรรม คู่สมรสจะต้องประกอบด้วยศีล ๕ ไม่เบียดเบียนสร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและคนอื่น ไม่ฉ้อโกงประกอบอาชีพทุจริต ไม่เอาตัวเข้าไปเกี่ยวข้องกับการผิดประเวณี พูดจาในทางที่สร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ไม่นำตัวเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยอบายมุข มีสติสัมปชัญญะ^{๓๓}

ความอดทนนั้นเป็นมูลเหตุในการสร้างเสถียรภาพ ให้กับสถาบันครอบครัว ความอดทนในทัศนะของพุทธศาสนา มิได้หมายเอาความที่ต้องจำทนและมีชีวิตอยู่ไปด้วยการขาดเหตุผล แต่ความ อดทนเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการได้รับการฝึกฝนอบรมและขัดเกลาตนเองมาเป็นอย่างดีด้วยปัญญามองเห็นคุณค่าที่เกิดจากความอดทน พิจารณาเรื่องราวที่เกิดขึ้นในครอบครัวและชีวิตคู่อย่างรอบครอบ

๔. การเสียสละไม่เห็นแก่ตัว (จาคะ)

การเป็นผู้เสียสละ ในทัศนะของพุทธศาสนาหมายถึง การเป็นผู้ที่มีน้ำใจอันแสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อ การรู้จักสละถือว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของมนุษย์ ผู้รู้จักเสียสละมีน้ำใจยอมเป็นที่รักที่ชอบใจของบุคคลทั่วไปทั้งใกล้ตัวและไกลตัว คู่สมรสจะต้องตระหนักถึงหลักการขอน้อยอยู่เสมอได้กล่าวมาแล้วในทัศนะว่าด้วยการเลือกคู่สมรส นั่นก็คือการแสดงควมมีน้ำใจให้แกกัน เห็นอก เห็นใจกัน เมื่อคราวเกิดปัญหาที่มีความทุกข์จะต้องรู้จักเสียสละความสุขส่วนตนให้เวลาในการดูแลห่วงใยอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่เห็นแก่ความลำบาก นอกจากคู่สมรสจะแสดงออกซึ่งคุณลักษณะดังกล่าว แล้วคู่สมรส

^{๓๓} พันเอกปิ่น มุทุกันต์, แนวสอนธรรมตามหลักสูตรนักรธรรมตรี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๗๘.

จะต้องแสดงออกต่อเครือญาติของทั้งสองฝ่ายและเพื่อนบ้านอย่างจริงจัง จากะที่คู่สมรสจะต้องมีให้แก่กัน แบ่งออกได้ ๒ ประการ^{๓๔} คือ

๑. การสละวัตถุสิ่งของ ถือเป็นการแสดงออกซึ่งความเอาใจใส่และให้ความสำคัญ เช่น เมื่อถึงวาระที่เป็นวันสำคัญของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ว่าจะเป็นวันเกิด วันสำเร็จการศึกษาหรือวันครบรอบการสมรส ก็ให้ของที่เป็นของขวัญ รวมไปถึงการใช้เวลาเพื่อไปพักผ่อนร่วมกัน ตามสถานที่ต่าง ๆ ในส่วนของผู้อื่น คู่สมรสจะต้องรู้จักให้มีการแบ่งปันแก่ผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการมอบ ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ การให้สิ่งของแก่ผู้มืคุณ การเอื้อเฟื้อแก่เพื่อนบ้านโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนและด้วยความจริงใจ

๒. การสละทางด้านจิตใจ เป็นส่วนที่สำคัญเพราะตัวความคิดหรือจิตใจที่เห็นชอบจึงจะทำให้มนุษย์รู้จักการสละวัตถุ จิตใจของผู้ให้จึงควรได้รับการฝึกฝนเรื่องการเสียสละเป็นสำคัญ มีจิตใจที่ประกอบไปด้วยความรักห่วงใยเพื่อนมนุษย์มองเห็นประโยชน์ที่เกิดจากการให้ในขณะที่เดียวกันสภาพจิตใจก็ควรจะได้สละออกซึ่งอกุศลธรรมอันจะบดบังให้เกิดจิตใจที่เอื้อเฟื้อ ไม่ว่าจะเป็ความตระหนี่ (มัจฉริยะ) ความริษยา (อิสสา) ความโกรธ (โทสะ) ความหลงไม่รู้ เป้าหมายและคุณค่าของความมีน้ำใจ (โมหะ) ความเห็นแก่ตัว บทบาทของจาคะจะเป็นเครื่องที่ทำให้คู่สมรสเกิดทัศนคติต่อกัน ยอมรับและไว้วางใจกันเป็นการปรับชีวิตคู่สมรสให้ดำเนินไปในทิศทางที่ก่อประโยชน์สุขทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย นอกจากนั้นแล้วบทบาทของจาคะยังเป็นตัวหนุนให้คู่สมรสเป็นกัลยาณมิตรที่ดีแก่บุคคลและสังคมอีกด้วย

หลักการครองเรือน (ฆราวาสธรรม) ที่พุทธศาสนานำเสนอมานั้นมิได้มีเป้าหมายอยู่ที่ความสุขของครอบครัวแต่ละครอบครัวเท่านั้น พุทธศาสนายังมุ่งที่จะเสนอหลักฆราวาสธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสุขของผู้ครองเรือนทั้งหมดที่เรียกว่าสังคม ผู้ครองเรือนในทัศนะของพุทธศาสนาจะต้องมีพันธะทางศีลธรรมของผู้ครองเรือนเพื่อความมั่นคงของชีวิตสมรสและครอบครัวรวมถึงสังคมที่พึงประสงค์ พันธะทางศีลธรรมดังกล่าวยังเชื่อมโยงไปถึงหลักการปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้อง และดีงามของคู่สมรสที่เรียกว่าหลักธรรมของคู่สมรสที่จะพึงปฏิบัติต่อกันในฐานะผู้ร่วมชีวิตด้วยกันเพื่อความมีเสถียรภาพของชีวิตสมรส

๒.๔.๒ หลักธรรมที่คู่สมรสจะพึงปฏิบัติต่อกัน

การครองคู่ของสมรสในทัศนะของพุทธศาสนานั้น แม้จะเน้นให้คู่สมรสปรับตัวปรับความรู้สึกเข้าหากัน แสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้ออาทรห่วงใยกัน แล้วยังเน้นมาที่การปฏิบัติหน้าที่ของคู่สมรสที่ถูกต้องอีกด้วย เนื่องจากพุทธศาสนาถือว่าการที่จะนำให้คู่สมรสรักกันและเห็นคุณค่าของกัน คู่สมรสจะต้องแสดงออกซึ่งอุปนิสัยส่วนตัวหรือภาวะที่ตนเองดำรงอยู่อย่างแท้จริง หลักการปฏิบัติหน้าที่ที่สมบูรณ์ระหว่างคู่สมรสจะเป็นตัวที่สนับสนุนการครองชีวิตคู่ที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมกรณีของคู่สมรสที่เคารพและให้เกียรติกัน จะนำมาซึ่งแนวคิด ค่านิยมที่เสมอกันและเข้ากันได้ หลักปฏิบัติระหว่างคู่สมรสที่จำเป็นต้องมีให้แก่กัน ถือว่าเป็นหลักหลักธรรมที่ส่งเสริมสถานภาพการสมรสให้

^{๓๔} พันเอกปิ่น มุกกันต์, เรือนชั้นนอก เรือนชั้นใน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑๙.

ยั้งยืน พุทธศาสนาถือว่าหลักหลักธรรมดังกล่าวเป็นความดีอันสูงสุดประการหนึ่งในการครองเรือน (มงคล ๓๘ ประการ)^{๓๕}

หลักธรรมคู่สมรส แม้ว่าจะเป็นการแยกแยะให้เห็นชัดเจนถึงหน้าที่ระหว่างสามีกับภรรยา พระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นพระอรหันตเถรอาจารย์คนสำคัญถึงกับจัดให้เป็นหลักปฏิบัติซึ่งเป็นวินัย บัญญัติสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน (คิหิวินัย) แต่ก็ถือว่าเป็นหลักหลักธรรมกว้าง ๆ มิเป็นกฎตายตัว การจัดระบบหลักธรรมเช่นนี้ไว้พุทธศาสนามุ่งถึงหลักเกณฑ์พื้นฐานอย่างกว้าง ๆ ไว้ซึ่งเมื่อสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปก็สามารถที่จะมีหลักปฏิบัติที่ละเอียดไปอีกหรือข้อปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไปแต่ภาพกว้าง ๆ ของหลักธรรมที่พุทธศาสนาได้วางไว้นั้นก็ยังคงรูปแบบเป็นหลักพื้นฐานอยู่^{๓๖} ดังนั้นหลักหลักธรรมคู่สมรสจึงถือเป็นหลักหลักธรรมที่สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของคู่สมรสอย่างครอบคลุม โดยหลักธรรมที่คู่สมรสจะพึงปฏิบัติต่อกันนั้นมีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. หลักธรรมของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยา
๒. หลักธรรมของภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี

๑. หลักธรรมของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยา

การวางหลักหลักธรรมของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยา นั้น พุทธศาสนาเน้นไปที่หน้าที่อัน สามีจะพึงได้รับในโอกาสและสังคมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงไปในด้านสังคมสิ่งแวดล้อมและแนวคิดย่อมจะทำให้วิถีการที่คู่สมรสจะพึงปฏิบัติต่อกันมีปัจจัยและเหตุผลซับซ้อนและแตกต่างกันออกไปแต่อย่างไรก็ตามกรอบหลักธรรมที่พุทธศาสนาวางเอาไว้ก็ยังเหมาะสมแก่การประยุกต์ใช้ในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างไม่ขัดแย้งอยู่นั่นเอง บทบาทและสิทธิของสามีในสังคมพุทธกาลกับสังคมสมัยใหม่ อาจมีความแตกต่างกันอยู่มากสังคมสมัยพุทธกาลสามีจะมีบทบาทในฐานะหัวหน้าครอบครัวและจะมีอิทธิพลต่อภรรยาและบุตรธิดาเป็นอย่างยิ่ง^{๓๗} การวางหลักหลักธรรมของพุทธศาสนาจึงเป็นการจัดระบบหน้าที่ของสามีให้เหมาะสมกับสังคมนั้นซึ่งสามีมีอำนาจหน้าที่และบทบาทมากกว่าสตรี แต่มีข้อที่นำสังเกตและทำการศึกษาอยู่ก็คือว่า การวางกรอบหลักธรรมของสามีที่จะปฏิบัติต่อภรรยา ในฐานะที่ผู้ที่มีบทบาทน้อยกว่าในสังคมนั้นกลับมีลักษณะที่ทำให้สามีมองเห็นคุณค่าและไม่กระทบกระทั่งต่อสตรีเหมือนกับความเชื่อที่มีอยู่ในแนวคิดของพราหมณ์ลักษณะดังกล่าวทำให้ความเป็นพุทธหลักธรรมสากลเกี่ยวกับคู่สมรสของพุทธศาสนาเหมาะสมสำหรับสังคมทุกยุคสมัยและมีความเป็นสากลอยู่เสมอ

ในสังคาลกสูตร^{๓๘} พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงหลักหลักธรรมของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยา เพื่อความเป็นสุขของชีวิตสมรสไว้ ๕ ประการ คือ

^{๓๕} ชุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๗/๗.

^{๓๖} ปรีชา ช่างขวัญยืน, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๗.

^{๓๗} ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, “อารยธรรมอินเดีย ในอารยธรรมตะวันออก”, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๘-๙.

^{๓๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

๑. ยกย่อง

ให้เกียรติภรรยา พุทธศาสนากล่าวว่ามนุษย์ทุกคนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็สตรีหรือบุรุษ และยัง สนับสนุนให้มนุษย์ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็หน้าที่ของบิดามารดา หน้าที่ของบุตรธิดา ตลอดถึงสมณะหรือแม้แต่พระราชินี คุณสมรสก็เช่นเดียวกันกับภรรยาหรือบาทอื่น ๆ ที่มนุษย์ผู้อยู่ร่วมกันในสังคมได้รับและจะต้องปฏิบัติและสำนึกในหน้าที่ที่ตนเองมีอยู่พุทธศาสนา ได้วางหลักปฏิบัติสำหรับสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยาเอาไว้ ๕ ประการด้วยกัน ในข้อที่หนึ่ง ได้แก่การให้เกียรติยกย่อง การวางหลักหลักธรรมข้อนี้เอาไว้ย่อมทำให้มองเห็นเจตนารมณ์ของพุทธ ศาสนาที่มีต่อสตรีในฐานะผู้ที่มีคุณค่าเท่าเทียมกับบุรุษ จะพบในหลักฐานมากมายที่พุทธศาสนา กล่าวถึงความเท่าเทียมกันระหว่างสตรีกับบุรุษ ซึ่งเป็นการประกาศความเป็นจริงที่ขัดแย้งกับลัทธิ ความเชื่อที่สังคมนับถืออยู่ในขณะนั้น ที่ห้าม สตรีมีสิทธิ์ที่จะกระทำความดีได้เท่าเทียมกันกับบุรุษ จะเห็นได้จากการที่พุทธศาสนาได้อนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณี^{๓๙} ในฐานะที่สตรีเป็นภรรยาพุทธ ศาสนาถึงกับวางหลักหลักธรรมให้บุรุษในฐานะสามีให้เกียรติยกย่องและคุ้มครองสตรีอย่างเห็น คุณค่าด้วยลักษณะ ๓ ประการ^{๔๐} คือ

๑) แสดงการยกย่องด้วยการกระทำประโยชน์ให้ (อตุลจริยา ลกขณา) ที่สามี จะต้องปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อภรรยาในฐานะที่เป็นคู่ครองชีวิต ได้แก่การขยันในการ ประกอบอาชีพอันสุจริต ไม่นำความเดือดร้อนมาให้ภรรยา เช่นความเป็นผู้ดีต่อบายมุข ไม่ว่าจะเป็ การชอบดื่มสุรา ชอบมกัเที่ยวยามกลางคืน ไม่เอาใจใส่ในกิจการครอบครัว คบเพื่อนเที่ยวเพื่อนกิน ประกอบกิจการที่ก่อให้เกิดโทษเช่น ค่าของเถื่อน ค้ายาเสพติด ปล้นชิงวิ่งราว ติดการพนัน รวมไปถึงความเป็นผู้เกียจคร้านต่อหน้าที่การงาน ทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม การละเว้นสิ่งเหล่านี้ของสามี พุทธศาสนากล่าวว่าเป็นการปฏิบัติตัวอย่างให้เกียรติยกย่องภรรยาของตนเอง

๒) แสดงการยกย่องด้วยการให้ (ทานลกขณา) การให้เป็นการบ่งบอกให้ทราบ ถึงความเป็นผู้ที่เอื้อเฟื้อหวังใย ภรรยาจะต้องได้รับความเอื้อเฟื้อหวังใยจากสามี ทั้งวัตถุสิ่งของและ ความมีน้ำใจอย่างสม่ำเสมอหรือเมื่อวาระโอกาสสำคัญมาถึง สามีควรรู้จักมอบของขวัญให้แก่ ภรรยา เป็นการให้ความสำคัญรู้จักพาไปพักผ่อน ตามสถานที่ที่เหมาะสมและรู้จักแนะนำให้เพื่อน และญาติรู้จักเป็นการแสดงความยกย่องภรรยา ในขณะที่เดียวกันก็มีจิตใจที่แสดงออกซึ่งความจริงใจ รู้จักให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดไม่ตำหนิหรือว่ากล่าวให้เกิดการเสียหาย

๓) แสดงการยกย่องด้วยการกล่าวคำที่ไพเราะ(ปิยวาจาลกขณา) สามีที่ดีจะต้องแสดงออกซึ่งการให้เกียรติด้วยการเจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ เช่น ที่รัก หรือน้อง หรือคุณทั้งต่อหน้าสาธารณชนและลับหลัง เมื่อกล่าวถึงภรรยากับเพื่อนหรือลูก ก็ควรกล่าวถึงความดี ความสามารถของภรรยา ไม่ควรกล่าวถ้อยคำที่ก่อให้เกิดการดูหมิ่น รวมไปถึงการยกย่องให้เกียรติแก่ญาติของภรรยาที่ภรรยาเคารพด้วย

ลักษณะการยกย่องที่สามีแสดงออกนอกจากจะทำให้ภรรยาเกิดความภูมิใจแล้วยังก่อให้เกิด ผลดีกับสภาพครอบครัวอีกด้วย กล่าวคือบุตรธิดาจะได้รับแต่ข่าวสารข้อมูลที่ดี ทำให้เกิดความ อปถุณและภูมิใจต่อบิดามารดา เป็นการส่งเสริมความมั่นคงแก่ครอบครัวที่ดี

^{๓๙} ปรีชา ช่างขวัญยืน, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก, หน้า ๘๖.

^{๔๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

๒. ไม่ดูหมิ่นภรรยา

การดูหมิ่น เป็นการทำลายที่สำคัญอย่างหนึ่งที่พุทธศาสนาไม่เห็นด้วย ในการอยู่ร่วมกันของคู่สมรส พุทธศาสนาถึงกับได้วางหลักเอาไว้ไม่ให้มีการดูหมิ่นกันระหว่างคู่สมรส สามเณรแม้จะเป็นบุรุษเพศก็ไม่ควรแสดงออกซึ่งการดูหมิ่นเหยียดหยามภรรยาในฐานะสตรีเพศ เพราะการดูหมิ่นนอกจากจะเป็นการแสดงถึงการไม่ให้เกียรติแล้วยังเป็นการทำลายจิตใจอีกด้วย เมื่อเกิดความผิดพลาดขึ้นแก่ภรรยาสามีจะต้องคอยแนะนำแนวทางและให้คำปรึกษาให้กำลังใจอยู่เสมอ ดังปรากฏในโอวาท ๑๐ ข้อที่บิดาของนางวิสาขาให้ไว้ ข้อที่ ๑ คือไฟในอย่านำออก เพราะจะทำให้เกิดความ เสื่อมเสีย ควรปรึกษาแก้ไขกันในครอบครัว การนำความไปบอกกล่าวข้างนอกเป็นความดูหมิ่นประการหนึ่ง เนื่องจากการดูหมิ่นภรรยาแก่ผู้อื่นย่อมจะทำให้ผู้อื่นพลอยดูถูกภรรยาตนเองไปด้วย^{๔๑} ผลร้ายที่ตามมาคือจะทำให้ครอบครัวเกิดความหมองใจกัน เป็นสาเหตุของการแตกแยกสามีจะต้องไม่ดูหมิ่นภรรยาด้วยวงศ์ตระกูลหรือระดับสติปัญญา ควรจะมองหาความสามารถที่ภรรยาที่อยู่ร่วมถึงไม่ทำร้ายหุบัติเยี่ยงทาสหรือคนใช้สามีจะต้องไม่แสดงออกถึงความเป็นใหญ่ด้วยการใช้อำนาจ แต่ควรจะแสดงความเอื้ออาทรแสดงออกซึ่งความรักและหวังดีตลอดเวลา^{๔๒} บทบาทของภรรยาในสมัยพุทธกาลย่อมมีความแตกต่างจากสังคมปัจจุบันอยู่มาก แต่ภาวะของภรรยาในฐานะสตรีย่อมมีข้อจำกัดในเรื่องของความรู้สึที่แตกต่างไปจากบุรุษอยู่มากไม่ว่าจะอยู่ในยุคสมัยใดก็ตาม การไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามจึงเป็นหลักการที่สามีจะต้องมีให้แก่ภรรยาอยู่ตลอดเวลา

๓. ไม่นอกใจภรรยา

การไม่ประพฤตินอกใจกันระหว่างคู่สมรสนั้นถือว่าเป็นพันธะทางศีลธรรมในทัศนะของพุทธศาสนาเลยทีเดียว การประพฤตินอกใจกันของคู่สมรสถือว่าเป็นบาปในทัศนะของพุทธศาสนา การประพฤตินอกใจ หมายถึง การที่อีกฝ่ายหนึ่งไปมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลที่สามที่ไม่ใช่คู่สมรสของตนเอง กล่าวอีกความหมายหนึ่งก็คือ การให้คู่สมรสตั้งอยู่ในศีลข้อที่สาม คือ การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ในมงคลสูตร ได้กล่าวถึงลักษณะของการนอกใจของสามีที่มีต่อภรรยาเอาไว้ว่า หมายถึง การล่วงละเมิดภรรยาของตนด้วยการเข้าไปยุ่งเกี่ยวบำเรอหญิงอื่น ซึ่งไม่ใช่ภรรยา^{๔๓} ในการครองคู่สมรสนั้นการไม่ประพฤตินอกใจเป็นสิ่งสำคัญที่คู่สมรสจะต้องตระหนักและสำรวมให้มาก เพราะการนอกใจในทางจิตวิทยาถือว่าเป็นที่มาของความสั่นคลอนของครอบครัวเป็นอย่างมาก ยิ่งถึงแม้จะไม่ถึงกับเลิกร้างแต่คู่สมรสก็อยู่ด้วยความทุกข์และปัญหา^{๔๔} ในฐานะสามีจะต้องใส่ใจอยู่ตลอดเวลาว่าภรรยาคือสมบัติที่มีค่าของตน จะต้องให้มีความรักและความรู้สึกที่ดีอยู่ตลอดเวลาใน สังคมปัจจุบันปัญหาการนอกใจคู่สมรสบางคู่ในปัจจุบันอาจจะไม่กระทบต่อความรู้สึกของคู่สมรส แต่ในทัศนะของพุทธศาสนาถือว่าการดังกล่าวยังเป็นการไม่ให้เกียรติยกย่องแก่คู่สมรส ในทางตรงกันข้ามถือว่าการดังกล่าวยังเป็นการแสดงออกซึ่งการดูหมิ่น

^{๔๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๐/๑๑.

^{๔๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๐/๑๑.

^{๔๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๐/๑๑.

^{๔๔} จิตแพทย์วิทยา นาควัชระ, หมอวิทยาทอปัญหาชีวิตและครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนานตนเองและนักบริหาร, ๒๕๓๗), หน้า ๓๓-๓๔.

เนื่องจากการสมรสถือว่าเป็นการแสดงออกซึ่งการรับรู้ร่วมกันและพร้อมที่จะเป็นสมบัติของกันและกัน การละเมิดหรือการนอกใจจึงเป็นการทำลายสมบัติที่อีกฝ่ายหนึ่งมีอยู่ พุทธศาสนาสื่อว่าเป็นความไม่ถูกต้อง^{๔๕}

นอกจากนั้นแล้วการนอกใจของคู่สมรสยังสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์ในสถาบันครอบครัว ในทัศนะของพุทธศาสนายอมรับความเหมาะสมของคู่สมรสแบบผัวเดียวเมียเดียว แม้การเที่ยวโสเภณีก็ถือว่าเป็นการนอกใจอย่างหนึ่งของสามีเช่นเดียวกันเพราะเป็นการละเมิดสตรีอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาของตนเอง^{๔๖} หลักธรรมการไม่ประพฤตินอกใจจึงเป็นการยืนยันความมีสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างสามีภรรยาที่ไม่ควรล่วงเกิน นอกจากนี้ยังนำมาซึ่งสุขภาพจิตที่ดีของสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย

๔. มอบความเป็นใหญ่ในการจัดงานบ้าน

การอยู่ร่วมกันของคู่สมรสที่จะก่อให้เกิดความสมดุล คู่สมรสจะต้องตั้งตนอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ การแบ่งหน้าที่ที่ชัดเจนของคู่สมรสในฐานะผู้นำครอบครัวจะทำให้ครอบครัวมีความลงตัวและมั่นคง กล่าวในทางบทบาท สามีและภรรยาย่อมมีบทบาทแตกต่างกันไป การมองโอกาสให้อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิในการเป็นใหญ่ในสิ่งที่ตนเองถนัดนับได้ว่าเป็นการให้เกียรติ ต่อกันพร้อมทั้งเป็นการยอมรับในความสามารถของกันและกัน การมอบความเป็นใหญ่ให้ภรรยา หมายถึงการมอบความเป็นใหญ่ในบ้านเรือนให้ภรรยาจัดการรับผิดชอบ รวมไปถึงทรัพย์สินสมบัติที่ สามีหามาได้ในมั่งคั่งถกที่ปีได้กล่าวถึงลักษณะการมอบความเป็นใหญ่ให้ไว้ว่า

สตรีทั้งหลายได้เครื่องประดับแม้เช่นเดียวกับเครื่องประดับช้อมหาดาแล้วหากไม่ได้จัดภัตรย่อมโกรธ เมื่อสามีวางทัพพีไว้ในมือแล้วมอบเรือนครวให้ด้วยกล่าวว่า “เธอจงทำตามขอบใจของเธอเถิด” ความเป็นใหญ่ทุกอย่างย่อมเป็นอันชื่อว่าสามีมอบให้ด้วยการทำอย่างนี้ จริยอยู่การงานมีกสิกรรมและวานิชกรรมเป็นต้นแม้ที่สามีตั้งอยู่ในเรือนนั้นแหละพึงจัด ย่อมไม่เป็นภาระของสตรีในตระกูล ย่อมเป็นภาระของสามีคนเดียว แต่สมบัติที่สามีหามาได้แต่การงานนั้นย่อมเป็นอันภรยานั้นจะต้องเก็บงำเป็นอันคุ้มครองด้วยดี^{๔๗}

พุทธศาสนามองเห็นถึงความละเอียดอ่อนของภรรยาในฐานะสตรีและความถนัดในเรื่องการบ้านการเรือน จึงได้วางหลักหลักธรรมเกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือนให้เป็นหน้าที่ของภรรยา แต่ไม่ได้หมายความว่า สามีจะไม่มีสิทธิมีส่วนในการจัดการบ้านเรือน ในทางตรงกันข้ามสามีนั้นถือได้ว่าเป็นที่ปรึกษาของภรรยา ยิ่งในสังคมปัจจุบันสามีและภรรยาส่วนใหญ่ต่างต้องออกทำงานนอกบ้าน การจัดการบ้านเรือนรวมถึงการเอาใจใส่ดูแลบุตรธิดา และครอบครัวทั้งสามีและภรรยา จะต้องร่วมกันเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา

^{๔๕} สมภาร พรหมทา, *พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๓๐.

^{๔๖} สมภาร พรหมทา, *พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๑-๑๐๔.

^{๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๐/๑๑.

๕ มอบของกำนัลให้ตามโอกาสสำคัญ

หน้าที่อย่างหนึ่งของสามีที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญในฐานะของคนครองคู่สมรส คือ การมอบของขวัญหรือของกำนัลแก่ภรรยา ในทางจิตวิทยาถือว่า วิธีการดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดความรักที่อบอุ่นและซาบซึ้งแก่คู่สมรส ลักษณะของสตรีอย่างหนึ่งคือความรักสวयรักงาม การรู้จักยกย่องภรรยาอยู่บ่อย ๆ ว่าเป็นคนที่น่ารัก รู้จักหน้าที่มีระเบียบ การหาเครื่องประดับที่ภรรยาชอบให้ การเตรียมของขวัญในวันสำคัญ เช่น วันเกิด วันครบรอบการสมรส ย่อมจะทำให้ภรรยาเกิดความรู้สึกที่ดี อบอุ่น และประทับใจในตัวสามีอยู่ตลอดเวลา คู่สมรสบางคู่อาจจะคิดว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่จำเป็นต้องปฏิบัติก็ได้ซึ่งแนวคิดดังกล่าวแม้จะไม่ผิดแต่ก็ไม่ถูกทีเดียวเพราะธรรมชาติของมนุษย์ย่อมต้องการความเอาใจใส่โดยเฉพาะจากคนที่ตนรัก การไม่มีโอกาสมอบของขวัญหรือเครื่องประดับรวมไปถึงการหาโอกาสในการไปรับประทานอาหารนอกบ้าน พักผ่อนตามสถานที่ท่องเที่ยวในวันหยุด มักจะทำให้ชีวิตสมรสไม่แห่งแล้ง กล่าวโดยเฉพาะสังคมปัจจุบันยิ่งต้องให้ความใส่ใจกับเรื่องดังกล่าวมากขึ้น ลักษณะดังกล่าวยังรวมไปถึงความอบอุ่นแก่สมาชิกใน ครอบครัวอันได้แก่บุตรธิดาอีกด้วย

นอกจากสามีจะต้องปฏิบัติต่อภรรยาด้วยฐานะหลัก ๕ ประการแล้วพุทธศาสนายังให้สามี ใส่ใจภรรยาของตนด้วยความเข้าใจและห่วงใย ไม่ใช่มองภรรยาเพียงสตรีที่ตนเองรักและพอใจ พร้อมทั้งจะบำเรอตนเท่านั้น สามีจะต้องให้ความสำคัญแก่ภรรยาอีกด้วยหลัก ๕ ประการ^{๔๔}

๑. ภรรยาเมื่ออยู่ร่วมกับสามี บางครั้งบางครั้ง ต้องห่างไกลญาติพี่น้องอาจทำให้เธอเกิด ความรู้สึกเหงาและว้าเหว่ เพราะยังอยู่ในภาวะที่เป็นวัยรุ่น สามีจะต้องเอาใจใส่ให้ความอบอุ่นเป็นที่ ปรีกษา เป็นเพื่อนอยู่ตลอดเวลา ยิ่งในสังคมปัจจุบันภรรยาจะต้องทำงานนอกบ้านสามีก็ต้องให้ความห่วงใยและถนอมไถ่อยู่ตลอดเวลา

๒. ภรรยาในฐานะสตรีย่อมจะมีช่วงที่เป็นฤดู (รอบเดือน) อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกหงุดหงิด มีความแปรปรวนทางอารมณ์ สามีจะต้องทำความเข้าใจและปฏิบัติต่อภรรยาอย่างเหมาะสม ไม่ใส่ใจกับเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ควรทำตนให้อยู่ในลักษณะที่ภรรยาสบายใจ

๓. เมื่อภรรยามีครรภ์ สามีจะต้องเป็นธุระในหน้าที่การงานแบบรับภาระงานแทบทุกอย่าง และต้องหาจัดแจงอาหารบำรุงให้ตลอดเวลา พร้อมทั้งนั้นทางด้านสภาพจิตใจจะต้องให้ภรรยาสบายใจ เพราะหากไม่สนใจอาจทำให้เกิดผลกระทบต่อเด็กในครรภ์

๔. เมื่อถึงคราวที่ภรรยาคลอดบุตร ไม่สามารถกระทำภารกิจต่าง ๆ ได้ สามีจะต้องใส่ใจอยู่ ตลอดเวลาว่า ตนเองจะต้องจัดการทุกอย่างและหาเครื่องบำรุงภรรยาอย่างเหมาะสมอยู่ตลอดเวลา ต้องใคร่ครวญอยู่ตลอดเวลาว่าความทุกข์ภรรยาที่เปรียบได้กับความทุกข์ของตนเอง

๕. สามีไม่ควรมองภรรยาด้วยความรู้สึกว่าเป็นผู้ที่ถ่ายโอนความรู้สึกทางเพศเท่านั้น จะต้องมองถึงคุณค่าที่มีต่อกัน เช่นเป็นเพื่อนคู่ชีวิต เป็นที่คนที่เข้าใจ ดูแลกันตลอดไป ให้เกียรติกัน ควรแสดงน้ำใจต่อภรรยาอยู่ตลอดเวลา

จากทัศนะของพุทธศาสนาดังกล่าวมาทำให้มองเห็นว่า ความเป็นภรรยามิได้มุ่งตอบสนอง ความรู้สึกของสามีอย่างเดียว แต่มีคุณค่าที่ควรแก่การให้เกียรติและคุณค่าในฐานะเพื่อน

^{๔๔} ส.ส. (ไทย) ๑๘/๒๘๒/๓๑๔.

ร่วมชีวิต และกัลยาณมิตรผู้ส่งเสริมการพัฒนาชีวิตและครอบครัว หลักธรรมของสามีที่จะต้องปฏิบัติ ต่อ ภรรยา^{๔๘} พุทธศาสนาถือว่าเป็นหลักที่มีความจำเป็นต่อชีวิตคู่สมรสมาก เนื่องจากภรรยาเป็นผู้ที่อยู่ ร่วมชีวิตกับตน หลักหลักธรรมดังกล่าวจัดว่าเป็นหลักแห่งการทะนุถนอมความรักของชีวิตคู่สมรส ให้ มั่นคงอยู่เสมอ ซึ่งตรงกับหลักจิตวิทยาที่ ความรักของคู่สมรสจะยืนหยัดอย่างยาวนานและมั่นคง ได้ จะต้องประกอบไปด้วย องค์ประกอบหลัก ๓ ประการ^{๔๙}

๑. องค์ประกอบด้านอารมณ์ อันได้แก่ ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดสนิทสนมชื่นชอบการ ห่วงใย เข้าใจและให้อภัย

๒. องค์ประกอบด้านแรงจูงใจ เป็นความผูกพันด้านกายภาพ ความสัมพันธ์ด้านเพศรส ความรู้สึกโรแมนติกติดต่อกันและกันอย่างสม่ำเสมอ

๓. องค์ประกอบด้านสติสัมปชัญญะ เป็นความรับผิดชอบต่อกันและกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุข ด้วยกัน อดทนต่อกัน พร้อมทั้งจะเปิดเผยและโต้แย้งกันและกันอย่างเปิดโอกาส แครพต่อกันและกัน เต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ควรจะต้องเปลี่ยนแปลง

๒.๔.๓ หลักธรรมของภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี

การวางหลักหลักธรรมของภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อสามีนั้น พุทธศาสนาถือว่าเป็นการ ปฏิบัติที่สอดคล้องและรับกันกับหลักหลักธรรมของสามีที่ปฏิบัติต่อภรรยา ภรรยาจัดได้ว่ามี ความสำคัญอย่างน้อย ๒ ประการ คือ ในฐานะเป็นมารดาของบุตรธิดาที่จะให้การก่อเกิดสมาชิกที่มี คุณภาพแก่สังคมประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ได้แก่ในฐานะของผู้ที่ทำให้สถาบันครอบครัวมีความ สมบูรณ์ จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้มองเห็นว่า ภรรยามีได้มีความสำคัญต่อสามีเท่านั้น แต่ยังส่งผล ต่อการก่อตัวของสมาชิกที่มีคุณภาพแก่สังคมอีกด้วย บุคคลที่จะเป็นภรรยาที่ดีได้เช่นนี้ พุทธ ศาสนา ได้แสดงหลักเอาไว้ว่าจะต้องประกอบด้วยหลักธรรมพื้นฐาน ๕ ประการ^{๕๐} คือ

๑. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

หน้าที่ของภรรยาที่จัดว่าเป็นเสน่ห์อันพึงปรารถนาของสามีคือ การเป็นผู้รู้จักจัดระเบียบ การ งานให้เรียบร้อย การจัดการงานดี หมายถึงการจัดหน้าที่การงานภายในบ้านเรือนให้สมบูรณ์ใน มังคล์คติที่ป็นได้ให้ความหมายของการจัดการเอาไว้ว่า “วิธีการจัดอาหารและการตรวจตรา ชื่อว่า การงานอันสตรีในสกุลพึงจัด”^{๕๑} การจัดงานบ้านที่ดียังรวมไปถึงการดูแลเอาใจใส่ต่อบุตรธิดาให้ คำแนะนำอยู่เสมอ มีข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการให้ภรรยาเป็นผู้ที่จัดการงานบ้านให้เรียบร้อยนั้น เพราะเหตุที่ว่าภรรยาในฐานะที่เป็นสตรีย่อมจะเป็นผู้ที่มีความละเอียดซุกซมกว่าสามีในฐานะบุรุษอยู่ มาก และอีกเหตุผลหนึ่งก็คือ ภรรยาโดยส่วนมากมีเวลาอยู่กับบ้านมากกว่าสามี ช่วงจังหวะเช่นนี้จึง เป็นความเหมาะสมประกอบกับความละเอียดอ่อนที่มีอยู่ในตัวภรรยา แม้ในสังคมปัจจุบันภรรยาจะ มี บทบาทในงานนอกบ้านมากขึ้นเท่าเทียมกับบุรุษ แต่ความเหมาะสมกับการจัดงานบ้านยังเป็นสิ่งที่ เธอทำได้ดีอยู่นั่นเองโดยเฉพาะสังคมไทย การมอบงานภายในบ้านให้ในทัศนะของพุทธศาสนามีได้

^{๔๘} ศรีเรือน แก้วกังวาน, จิตวิทยาพัฒนาการทุกช่วงวัย เล่ม ๑-๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๙๖.

^{๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

^{๕๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๐/๑๑.

หมายถึง การใช้แรงงานสตรีแต่อย่างใด กลับเป็นการให้เกียรติยกย่องในความสามารถที่สตรีในฐานะภรรยาได้อยู่ ศาสตราจารย์ ปรีชา ช่างขวัญยืน แห่งภาควิชาปรัชญาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้เอาไว้ว่า

ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านมักจะได้รับความยกย่องว่าทำงานเท่าเทียมกับชาย จึงเห็นว่าเมื่อเป็นเช่นนั้นงานบ้านในฐานะภรรยาและมารดาก็ไม่จำเป็นต้องเป็นงานของผู้หญิง เมื่อเป็นเช่นนั้นการเกี่ยวกัน ทำหน้าที่ในบ้านในฐานะภรรยาและแม่ของลูกจึงเกิดขึ้น และเมื่อแม่กลายเป็นผู้ชายเช่นเดียวกับพ่อไปเสียแล้วลูกก็จะขาดความรักแบบ แม่ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ลูกมีสุขภาพจิตดี ในปัจจุบันผู้หญิงโดยทั่วไปยังเข้าใจความสำคัญของความเป็นภรรยา และแม่อยู่ แต่เธอต้องทำงานหนักเพราะต้องทำงานนอกบ้านด้วย เมื่ออยู่นอกบ้านเธอทำงานสำคัญเช่นเดียวกับชายเมื่ออยู่ในบ้านเธอทำหน้าที่ภรรยาและแม่ ซึ่งแต่เดิมเป็นงานที่ฝ่ายชายยกให้ภรรยาเป็นผู้จัดการเพราะตนใช้เวลาทำงานนอกบ้านเสียมากไม่รู้รายละเอียด ในบ้านการแก้ปัญหาความเหนื่อยยากของผู้หญิงในกรณีเช่นนี้ ฝ่ายชายควรจะปรับหน้าที่ และบทบาทช่วย ภรรยาบ้าง

ในสมัยพุทธกาลผู้หญิงที่อยู่ในครอบครัวมีฐานะไม่ดีก็ต้องทำงานช่วย สามีหาเลี้ยงลูก และต้องทำงานบ้านและดูแลลูก ในทางตรงกันข้ามก็ไม่ปรากฏว่าพุทธเจ้าทรงห้าม ผู้ชายทำงานบ้านและดูแลลูก จะเห็นได้ว่าการเป็นพรหม เป็นบูรพาจารย์ บุรเทพและอาหุเนยบุคคลนั้นเป็นทั้งมารดาและบิดา บิดาก็สอนและอบรมให้บุตรในส่วนของคุณเป็นชาย ศิลปะวิทยาการต่าง ๆ อย่างผู้ชายมารดาก็อบรมในส่วนของคุณเป็นหญิง ทั้งชายและหญิงมีฐานะเท่าเทียมกัน ลูกต้องการทั้งบิดาและมารดา ไม่ใช่การออกจากบ้านไปหาเงินมาให้ใช้อย่างเดียวซึ่งเห็นกันในปัจจุบันว่าครอบครัวประเภทนี้เป็นครอบครัวที่ลูกมักจะกลายเป็นเด็กมีปัญหาหรือเสียคนเพราะลูกขาดสิ่งที่เขาไม่อาจจะหาเงินไปซื้อหาจากที่ใดได้^{๕๒}

ดังนั้นจากทัศนะของศาสตราจารย์ปรีชา ทำให้มองเห็นว่าการจัดการบ้านให้สมบูรณ์ในฐานะภรรยาจึงเป็นการสร้างสภาพครอบครัวให้อบอุ่นและเป็นเกราะกำลังปัญหาต่าง ๆ อันเป็นช่องว่างระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดาอีกด้วย ทำให้มีตัวแทนของผู้นำครอบครัวอยู่ใกล้ชิดร่วมรับรู้ และแก้ปัญหาแก่บุตรธิดา บทบาทของภรรยาเกี่ยวกับเรื่องการจัดการบ้านนี้จึงควรได้รับการมอง หมายถึงปฏิบัติอย่างสมบูรณ์จากสามี

๒. เคารพและเอื้อเฟื้อญาติสามี

ความหมายของการสงเคราะห์ที่ภรรยาต้องปฏิบัติอย่างใส่ใจ หมายถึง การแสดงความเคารพด้วยวาจา ด้วยอาหารวัตถุรวมไปถึงของขวัญเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ แก่ญาติสามีที่สามีให้ความเคารพ^{๕๓} ภรรยาต้องให้ความสำคัญต่อญาติของสามีประดุจเดียวกับญาติของตนเอง แสดงออกซึ่งน้ำใจที่เอื้อเฟื้อ ด้วยวาจาคือพูดจาเจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะและเคารพ เป็นประโยชน์ไม่ส่งเสียพูดเหน็บให้เจ็บใจ แสดงความเอื้อเฟื้อด้วยวัตถุสิ่งของตามโอกาสหรือในคราวที่ญาติ ฝ่ายสามีประสบทุกข์มีความลำบากไม่ควรนิ่งดูตายเมินเฉย เมื่อถึงวาระสำคัญควรมีของเป็น บรรณาการ

^{๕๒} ปรีชา ช่างขวัญยืน, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก, หน้า ๑๐๐.

^{๕๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๐/๑๑.

โดยเฉพาะบิดามารดาของสามีจะต้องแสดงออกซึ่งความเคารพและยกย่องเช่นกับที่สามี แสดงแก่ญาติข้างฝ่ายของตน กล่าวในทางจิตวิทยา การกระทำดังกล่าว^{๕๔} คือ

- ๑) ให้ความเคารพและรักใคร่บิดามารดาของสามี
- ๒) ไม่ทำให้บิดามารดาของสามีรู้สึกว่าคุณก่อกวนลูกชายไป แต่ควรให้ความรู้สึกว่าได้สมาชิกเพิ่ม
- ๓) ไม่ทำตัวเป็นคนอื่นไกล จะต้องแสดงตัวประหนึ่งว่าเป็นคนครอบครัวเดียวกัน
- ๔) ทำบ้านให้อบอุ่น โดยการหมั่นไปมาหาสู่กับญาติข้างฝ่ายสามีอยู่ประจำ
- ๕) ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นในหมู่ญาติ จะต้องปรึกษาหารือกันจะทำให้คู่สมรสเห็นคุณค่าและให้ เกียรติกัน รักกันอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี

ความไม่ประพฤตินอกใจ กล่าวได้ว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันของคู่สมรส ในทัศนะของพุทธศาสนา การวางหลักหลักธรรมข้อดังกล่าวไว้จึงถือว่าเป็นพันธะทางศีลธรรมของทั้งผู้ที่เป็นสามีและภรรยาและจัดเป็นหลักธรรมสังคัมที่สำคัญอย่างหนึ่ง จะเห็นได้จากการจัดให้หลักธรรมข้อดังกล่าวให้เป็นส่วนหนึ่งของศีลอันเป็นข้อปฏิบัติสำหรับมนุษย์ในสังคัม หากจะกล่าวกันแล้วหลักธรรมข้อดังกล่าวให้เป็นส่วนหนึ่งของศีลอันเป็นข้อปฏิบัติสำหรับมนุษย์ในสังคัม หากจะกล่าวกันแล้วหลักธรรมข้อดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นข้อปฏิบัติสำหรับมนุษย์ในสังคัม และเป็น หลักธรรมที่เกื้อกูลความมั่นคงของสถาบันครอบครัว พุทธศาสนาถือว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับสิทธิไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิง และสิทธิดังกล่าวก็เป็นสิทธิที่จะต้องได้รับการเคารพด้วยเริ่ม ตั้งแต่ สิทธิในการที่จะมีชีวิตอยู่ สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในอันที่จะได้รับข่าวสารข้อมูลอย่างถูกต้อง และตรงไปตรงมา หากมีคนใดคนหนึ่งพยายามที่จะลิดรอนสิทธิอันชอบธรรมดังกล่าวของผู้อื่น พุทธศาสนาถือว่าผู้นั้นกำลังเข้าไปก้าวก่ายสิทธิ ในกรณีของคู่สมรสก็เช่นเดียวกัน พุทธศาสนาถือว่าสามีภรรยาคือเป็นสมบัติของกันและกัน เป็นสมบัติที่จะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ในฐานะสมบัติของตน การประพฤตินอกใจของคู่สมรส พุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นการทำลายสิทธิในความเป็นสามี ภรรยา

การประพฤตินอกใจ นอกจากจะเป็นการทำลายสิทธิในความเป็นสามีภรรยาแล้วยังเป็นบ่อเกิดของความล่มสลายของสถาบันครอบครัวได้ง่ายอีกด้วย ครอบครัวที่ประสบกับปัญหาการหย่าร้างของผู้มีภักดีก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคัม เด็กที่มาจากครอบครัวล่มสลายย่อมได้รับผลกระทบทางจิตใจมากกว่าเด็กโดยทั่วไป เด็กจะเกิดปมด้อยขึ้นมาและหาทางออกในทางที่ผิด เช่น การเสพสิ่งเสพติดให้โทษ คบเพื่อนเที่ยว เนื่องจากการขาดผู้เอาใจใส่ดูแล การไม่ประพฤตินอกใจจึงเป็นหลักหลักธรรมที่ควรได้รับการเอาใจใส่จากคู่สมรสเป็นอย่างยิ่ง การสมรสจึงนำมาซึ่งความมีเสถียรภาพของคู่สมรสและสภาพครอบครัว

^{๕๔} พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, จิตวิทยาครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๓.

๔. จัดการทรัพย์สินสมบัติด้วยดี

บทบาทของภรรยาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือภาวะของความเป็นแม่บ้าน การดูแลเอาใจใส่ในกิจการภายในบ้านมักได้รับมอบหมายอยู่ตลอดเวลา พุทธศาสนามองว่าเมื่อภรรยาอยู่ในบทบาทของแม่บ้าน ย่อมเหมาะสมสำหรับการจัดแจงทรัพย์สินสมบัติรวมถึงข้าวของต่าง ๆ ที่พ่อบ้านหามาได้ ถึงแม่สังคัมสมัยใหม่สามีภรรยาจะมีบทบาททำงานนอกบ้านได้เท่ากัน แต่บทบาทบางอย่างย่อมเหมาะแก่เพศบางเพศ ภรรยาถือว่าเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการจัดการบ้านจัดจ่ายของใช้เข้า บ้านรวมถึงแยกประเภทของใช้ให้เป็นระเบียบ พุทธศาสนากล่าวว่าการรักษาทรัพย์สินมัตินั้นจะต้องเป็นไปอย่างเหมาะสม โดยแบ่งเป็น ๔ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเก็บไว้สำหรับใช้จ่ายภายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่าเทอมของ บุตรธิดา รวมไปถึงการเอื้อเฟื้อญาติพี่น้องและการทำบุญแก่พระสงฆ์ สร้างสาธารณประโยชน์แก่สังคัม อีก ๒ ส่วนเก็บไว้เป็นทุนในการประกอบกิจการต่าง ๆ อันเป็นความมั่นคงของ ครอบครัว ส่วนที่ ๔ เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น เช่นในภาวะที่เจ็บป่วยหรือในคราวที่เร่งด่วนเพื่อมิให้เกิดปัญหาตามมา

การจัดสรรทรัพย์สินเป็นส่วนต่าง ๆ เช่นนี้จัดว่าเป็นการสร้างระบบที่ดีให้ครอบครัวภรรยาที่ดี ควรรู้จักการจัดการทรัพย์สินที่สามีหามาได้อย่างเป็นสัดส่วน เพื่อให้การใช้จ่ายเป็นไปอย่างลงตัว โดยเฉพาะในสังคัมปัจจุบันที่ค่าครองชีพสูงขึ้น การจัดสรรทรัพย์สินสมบัติจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น ครอบครัวที่มีทรัพย์สินเข้ามา แต่ขาดระบบการจัดการ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อครอบครัวในระยะยาวได้

๒.๔.๔. หลักธรรมสำหรับการครองเรือน

นำหลักธรรมการครองเรือนมาใช้ ก็ช่วยให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข อยู่อย่างสงบสุขในปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนธรรมสำหรับผู้ครองเรือน เรียกว่า หลักฆราวาสธรรม ๔ ประกอบด้วย

๑. สัจจะ หมายถึง ความจริง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง
๒. ทมะ หมายถึง การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา
๓. ขันติ หมายถึง ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย
๔. จาคะ หมายถึง ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์
๕. ส่วนตนได้ใจกว้าง พร้อมทั้งจะรับฟังความทุกข์ความคิดเห็นและความต้องการของคนอื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว^{๕๕}

๒.๔.๕ ธรรมที่ตรัสเกี่ยวกับสตรีในฐานะมารดา

บุคคลเมื่ออยู่ในวุฒิภาวะของความเป็นบิดามารดา ก็พึงปรารถนาว่าเมื่อยามตนแก่เฒ่าก็จะได้รับการดูแลจากบุตรอันตนเลี้ยงดูมา พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ถึงสิ่งที่บุตรทุกคนพึงกระทำเพื่อตอบแทนคุณบิดามารดาในฐานะผู้ให้กำเนิด เป็นคุณสมบัติของบุตรที่ดี แม่บิดามารดาล่วงลับจากโลกนี้ไปก็สามารถคลายความกังวลใจในบุตรนั้น ดังปรากฏใน ปุตตะสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับ

^{๕๕} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๔๕-๔๖.

ความมุ่งหมายของบิดามารดาที่ปรารถนาจะให้บุตรในตระกูลดำรงตนด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกความว่าภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดา เมื่อเห็นฐานะ ๔ ประการนี้ จึงปรารถนาบุตรผู้เกิดในตระกูล ๔ ประการ คือ

๑. บุตรที่เราเลี้ยงมาแล้วจักเลี้ยงเรา
๒. วงศ์ตระกูลจักดำรงอยู่ได้นาน
๓. บุตรจักปฏิบัติตนให้สมควรรับทรัพย์มรดกไว้
๔. เมื่อเราทั้งสองตายไป บุตรจักทำบุญอุทิศให้

ภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาเมื่อเห็นฐานะ ๔ ประการนี้แล จึงปรารถนาบุตรผู้เกิดในตระกูล มารดาบิดาผู้ฉลาดเมื่อเห็นฐานะ ๔ ประการจึงปรารถนาบุตรด้วยหวังว่า บุตรที่เราเลี้ยงแล้วจักเลี้ยงเราจักช่วยทำกิจของเราวงศ์ตระกูลจักดำรงอยู่ได้นาน จักปฏิบัติตนให้สมควรแก่การรับทรัพย์มรดก และเมื่อเราทั้งสองตายแล้วจักทำบุญอุทิศให้มารดาบิดาผู้ฉลาด เมื่อเห็นฐานะเหล่านี้ จึงปรารถนาบุตร เพราะฉะนั้น บุตรผู้เป็นสัตบุรุษ ผู้สงบเป็นกตัญญูกตเวทีบุคคล เมื่อระลึกถึงคุณท่านที่ทำได้ต่อเราก่อน จึงเลี้ยงมารดาบิดา ช่วยทำกิจของท่าน เชื้อฟงโหวาท ตอบสนองพระคุณท่านดำรงวงศ์ตระกูลสมกับที่ท่านเป็นบุพการี บุตรผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมเป็นที่สรรเสริญ^{๕๖}

ดังนั้น หลักธรรมประจำใจของมารดา ที่ผู้วิจัยศึกษา คือ หลักพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมประจำใจของพรหม หรือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักของจิตใจและกำกับความประพฤติ หรือเป็นธรรมที่ใช้ในการยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ปกครอง ถ้าปฏิบัติตนโดยใช้พรหมวิหารเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตแล้ว จึงจะชื่อว่าได้ดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์ทั้งหลายโดยชอบ ดังในพรหมสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสถึงสกุลที่มีพรหม ดังปรากฏในพระไตรปิฎกความว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีพรหม บุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีบูรพาจารย์บุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีบูรพเทพ บุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีอาหุไนยบุคคล คำว่า พรหม นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า บูรพาจารย์นี้เป็นชื่อของมารดาบิดาคำว่า บูรพเทพ นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า อาหุไนยบุคคล นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา ๒ ขอนั้น เพราะเหตุไร เพราะมารดาบิดามีอุปการะมากบำรุงเลี้ยงแสดงโลกนี้แก่บุตร^{๕๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตแบบหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ นอกจากนี้พรหมวิหาร ยังมีความหมายที่สามารถแปลอีกในหนึ่งว่า ธรรม

^{๕๖} อัง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๓๘/๖๐.

^{๕๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

เป็นเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม หรือธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหมหรือเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้มีความยิ่งใหญ่^{๕๘}

องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรม หรือ พรหมวิหารมี ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่เมตตา และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ไขใจในอันที่จะปลงเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงชีวิตตามปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีความสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ผู้ดำรงอยู่ในธรรมที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจดั่งน้ำนิ่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้ง รู้จักวางเฉยสงบใจมอง ในเมื่อไม่มีกิจควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนเองแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน^{๕๙}

ในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับการยกย่อง (มารดาว่าเป็นพรหมของบุตรเป็นเทพองค์แรกที่ปกป้องคุ้มครองบุตร แม้ว่าบุตรไม่ต้องบวงสรวงบูชาเทพนี้ เทพองค์นี้ก็จะดูแลปกป้องรักษาคุ้มครองบุตร นอกจากนี้ มารดายังเป็นบูรพาจารย์คนแรกที่อบรมบ่มนิสัยบุตร เป็นผู้สมควรได้รับการต้อนรับจากบุตร และเป็นผู้อนุเคราะห์บุตร ดังปรากฏตาม สพรหมกสูตรดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย บุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นเชื่อว่า มีพรหมบุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นเชื่อว่า มีบูรพเทพ บุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นเชื่อว่า มีบูรพาจารย์บุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นเชื่อว่า มีอาหุไนยบุคคล

ภิกษุทั้งหลาย คำว่าพรหม นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่าบูรพเทพ นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่าบูรพาจารย์นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่าอาหุไนยบุคคล นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้ เพราะเหตุนั้นแลบัณฑิตพึงนมัสการและสักการะมารดาบิดานั้นด้วยขา น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่น การอาบน้ำ และการล้างเท้า เพราะการปรนนิบัติมารดาบิดานั้น บัณฑิตจึงสรรเสริญเขาในโลกนี้เอง เขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๖๐}

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิณม, ๒๕๕๘), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

^{๖๐} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๖/๔๘๕.

ในมงคลสูตรได้กล่าวถึงสถานภาพของมารดาไว้ ๔ ประการด้วยกัน

๑. พรหม การที่เรียกมารดาว่า พรหม เพราะเมตตาจิตที่มารดามีให้แก่ (บุตรเปรียบดังพรหมวิหาร ๔ ก็ด้วยความรักด้วยเมตตา ปรรณาดิอยากให้บุตรมีความสุข ซึ่งมารดามีเมตตาจิต รักใคร (ทะนุถนอมดูแลตั้งแต่ (บุตรอยู่ในครรภ์จนเติบโต รักด้วยกรุณาจิต เมื่อบุตรเกิดมา มารดาก็เฝ้าช่วยเหลือดูแลรักษาไม่ให้บุตร ได้รับความเดือดร้อน อยากให้มีความสุข รักด้วยมุทิตาจิต มารดาจะยินดี ชื่นชมเมื่อบุตรประสบความสำเร็จในชีวิต และรักด้วยอุเบกขาจิต มารดาจะวางเฉยโดยใช้ใจมองบุตร เมื่อถึงระยะเวลาอันเหมาะสมที่บุตรจะต้องดำเนินชีวิตด้วยตนเองได้แล้ว^{๖๑}

๒. บุรพจารย์ มารดาเป็นผู้ที่อบรมสั่งสอนบุตรคนแรก สอนให้ศึกษา ฝึกให้พูดยืนเดินนั่ง นอน แนะนำบุตรให้ประพฤติตนเป็นคนดี ละเว้นสิ่งที่ไม่ควรทำ^{๖๒}

๓) บุรพเทพ ในการปฏิบัติตนของมารดาทำทุกอย่างเพื่อความสุขของบุตรไม่คำนึงถึงความผิดพลาดที่บุตรทำกับตน พร้อมจะให้อภัยทุกเมื่อ

๔) อาหุโนยบุคคล มารดาเป็นบุคคลที่ควรเคารพบูชากราบไหว้ บุตรจะต้องนับถือด้วยใจที่บริสุทธิ์นำสิ่งของมาบูชาและแก้กูกุลอดหนุนด้วยความกตัญญูกตเวทิตั้งต่อหน้าและลับหลัง นอกจากนี้ ในคัมภีร์ มังคลัตถทีปนี มีข้อมูลปรากฏ ชื่อว่า มารดา เพราะเป็นหญิงผู้ให้กำเนิด ซึ่งเป็นกิจที่ทำได้ยาก เมื่อมารดามีระดูการตั้งครรภ์จึงมีขึ้น เมื่อมารดาแพ้อเอง จึงเรียกมารดานั้นว่า สุหทา แปลว่าหญิงผู้มีใจดี มารดาต้องประคับประคองครรภ์อยู่เป็นเวลาเกือบปีจึงให้กำเนิดบุตรมารดาจึงชื่อว่า ชนตตี แปลว่า หญิงผู้ยังบุตรให้กำเนิด เมื่อบุตรคลอดมาแล้ว ต้องคอยปลอบประโลมเลี้ยงดู ด้วยน้ำนม ร้องเพลงกล่อมกอดแนบอ ก จึงเรียกมารดาว่า โตแสนตี แปลว่า หญิงผู้ยังบุตรให้รำเรงยินดี เมื่อโดนแดดและลมก็คอยดูแลประคับประคองด้วยความรัก จึงเรียกมารดาว่า โปแสนตี แปลว่าหญิงผู้เลี้ยงดูบุตร

๒.๕ สรุปท้ายบท

สมชีวิตธรรม ๔ นี้ เป็นธรรมที่จะทำให้คู่สมรส ครองรักกันได้ราบรื่นกลมกลืน และยาวนาน กล่าวคือ การมีศรัทธาสมกัน มีความเชื่อในสิ่งเดียวกัน มีทัศนคติในการมองโลกมองชีวิตไปในทางเดียวกัน ก็จะทำให้เข้าใจกันง่าย ไม่มีความขัดแย้งกัน มีศีลสมกัน ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ต้องมีหลักในการประพฤติปฏิบัติตนเรื่องผิดชอบชั่วดีเหมือน ๆ กันมีจาคะสมกัน มีใจเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เหมือน ๆ กัน ชอบแก้กูกุลสนับสนุนญาติพี่น้อง และคนที่ตกทุกข์ได้ยาก ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนตระหนี่ ก็ย่อมเกิดความไม่พอใจทุกครั้งทีอีกฝ่ายหนึ่งช่วยเหลือแบ่งปันแก่ผู้อื่น หากอยู่ร่วมกันไป ชีวิตย่อมจะมีแต่ความขัดแย้ง ไม่มีความสงบราบรื่น และสุดท้าย มีปัญญาสมกัน ทั้งชายและหญิง ต้องมีระดับสติปัญญาใกล้เคียงกัน มีความเฉลียวฉลาด พอ ๆ กัน ความคิดความอ่านต้องไปกันได้ มีการใช้วิจารณ์ญาณในการมองปัญหา แก้ปัญหา และตัดสินใจ ไปในทิศทางเดียวกัน

พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับนกุลปตาคหบดีและนกุลมาตาคหปตานี ถึงสามีและภรรยา ปรรณานาที่จะพบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ในสมชีวิตสูตร ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกความ

^{๖๑} คุรายละเอียดใน มงคลตถ. (ไทย) ๑/๒๙๔/๒๙๐-๒๙๒.

^{๖๒} คุรายละเอียดใน มงคลตถ. (ไทย) ๑/๒๙๔/๒๙๐-๒๙๒.

ว่า คหบดีและคหปตานี ถ้าสามีและภรรยาทั้ง ๒ ฝ่ายหวังจะพบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ทั้งฝ่าย
พียงมีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน สามีและภรรยาทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นย่อ
ได้พบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า สามีและภรรยาทั้ง ๒ ฝ่าย เป็นผู้มั่งมีศรัทธา รู้ความประสงค์ของผู้ขอ
สำรวมระวังดำเนินชีวิตโดยธรรม เจริญจาคะไพเราะอ่อนหวานต่อกัน มีความเจริญรุ่งเรืองมีความสุข มี
ความประพฤติดูดีเสมอกันทั้ง ๒ ฝ่ายรักใคร่ไม่คิดร้ายต่อกัน ทั้ง ๒ ฝ่าย ประพฤติธรรมในโลกนี้ มีศีลและ
วัตรเสมอกัน เสวยอารมณ์ที่น่ายินดีไม่ยอมเพลิดเพลน บันเทิงใจในเทวโลก

บทที่ ๓

สภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย

ในสังคมไทยปัจจุบันนี้ สภาพปัญหาความอ่อนแอของการอยู่ครองครองเรือนนั้นนับวันจะมีความรุนแรงมากขึ้น ส่วนใหญ่มักเกิดจากทางด้านอารมณ์ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรมจนทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ติดตาม เช่น ปัญหาการหย่าร้าง การสร้างความรุนแรงในครอบครัว อธิบายดังนี้

- ๓.๑ ลักษณะการครองเรือนในสังคมไทย
- ๓.๒ ปัญหาการครองเรือนในสังคม
- ๓.๓ สาเหตุของปัญหาการครองเรือน
- ๓.๔ สรุปท้ายบท

๓.๑ ลักษณะการครองเรือนในสังคมไทย

ครอบครัวไทยในปัจจุบันเผชิญกับสภาวะการณ เปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสภาพเศรษฐกิจซึ่งเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไปจะเห็นได้ว่า ครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจยังผลให้เกิดความสั่นคลอนของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว ที่มีต่อกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติในอนาคต

๓.๑.๑ แนวคิดเรื่องการครองเรือน

ในสังคมปัจจุบันเกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และวัฒนธรรม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนของการใช้ชีวิตในการครองเรือน อันมีสาเหตุมาจากความไม่พร้อมของคู่สมรสที่จะดำเนินชีวิตคู่กัน สมาชิกภายในครอบครัวแต่ละคนไม่เข้าใจกัน และไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตน ขาดความอบอุ่น ขาดความมั่นคง ทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย

สมัชชา สนิทสวัสดิ์ กล่าวไว้ว่า การครองเรือน เป็นศิลปะอย่างหนึ่งซึ่งสมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องพยายามใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ก่อปัญหาให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม สิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือสายใยแห่งความรัก ที่เป็นตัวสอดประสานสมาชิกของครอบครัวให้เกิดความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น สามภรรยาซึ่งถือว่าเป็นผู้นำของครอบครัวจึงมีความสำคัญ ในการดำเนินภารกิจนี้ร่วมกัน พื้นฐานของครอบครัวในระยะแรกก็คือ การอยู่ร่วมกันของสามภรรยา การเป็นคู่ครองร่วมทุกข์ร่วมสุขของสามภรรยา เป็นความมั่นคงของสถาบันครอบครัว

คู่สามีภรรยาเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธ์ภาพที่สำคัญที่สุดในครอบครัว เพราะถ้าหากความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยามีความรักใคร่เข้าใจซึ่งกันและกัน พยายามปรับตัวเข้าหากันมีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ตลอดจนรับผิดชอบและแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ร่วมกันย่อมทำให้ครอบครัวนั้นราบรื่นและมั่นคง^๑

นางสาวจุฑานาฏ ผดุงเจริญ ได้กล่าวถึงเรื่อง อิทธิพลของรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวที่มีต่อทัศนคติในการเลือกคู่ครองและการสมรส ศึกษาเฉพาะนักศึกษาปริญญาโทของมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร พอสรุปได้ดังนี้ บิดาเป็นผู้นำครอบครัวที่มีต่อบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อ การกำหนดรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว อันจะเป็นตัวแปรสำคัญต่อทัศนคติในการเลือกคู่ครองและการสมรสของบุตรในอนาคต ดังนั้น บิดาจึงควรตระหนักถึงบทบาทดังกล่าวเพื่อหนทางแห่งการสร้างสรรค์ครอบครัวให้ประสบความสำเร็จในชีวิตของสมาชิกครอบครัวทุกคนตลอดไป^๒

ในปัจจุบันการเลือกคู่ของคนในสังคมไทยนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือคนหนุ่มสาวมีอิสระเสรีในการเลือกคู่มากขึ้นเนื่องจากความเจริญและการไหลบ่ามาของวัฒนธรรมแบบตะวันตกทำให้ผู้คนสนใจในเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจ ซึ่งเป็นผลทำให้มีการเลือกคู่กันอย่างเสรี และผลจากการเลือกคู่กันอย่างเสรีนั้นก็ทำให้เกิดข้อผิดพลาดหรือมีข้อเสียอันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาโดยเฉพาะปัญหาการหย่าร้างของคู่สามีภรรยา หรือมีการทิ้งภาระเรื่องเด็กกำพร้าไว้ให้เป็นปัญหาทางสังคมตามมา การหย่าร้างหรือความไม่มั่นคงของครอบครัวนั้นถือว่าเป็นปัญหาหนึ่งที่เกิดมาจากการเลือกคู่และการใช้ชีวิตภายหลังการเลือกคู่นั้น หรือหากพิจารณาในภาษสมัยใหม่การหย่าถือว่าเป็นเหตุมาจากการตาและบิดาที่ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์^๓

วิวัฒนาการสังคม (Social Evolution) หมายถึง กระบวนการพัฒนาวัฒนธรรมและรูปแบบสัมพันธ์ภาพทางสังคม หรือพัฒนาการกระทำระหว่างกันทางสังคม ซึ่งพัฒนาการนี้อาจจะเป็นไปเองตามปกติ หรือโดยการมีแผนพัฒนาก็ได้ แนวคิดการกลืนกลายเพื่อผสมวัฒนธรรมเป็นนโยบายหนึ่งของรัฐบาลไทยอาจจะมีเหตุผลทางด้านการเมืองการปกครอง แต่ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมนั้นในทางวิชาการสังคมศาสตร์ถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา จะไม่มีการนำเอาวัฒนธรรมของแต่ละสังคมมาเปรียบเทียบในแง่สูง ต่ำ ถ้าหลัง เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมนุษย์สร้างวัฒนธรรมเพื่อช่วยในการดำรงชีวิต และให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคม แต่ในความเป็นจริงมักจะพบว่า การที่มนุษย์เกิดและเติบโตในสังคมหนึ่ง ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคม

^๑ สุภัทนา สีนสวัสดิ์, “ครอบครัว: การจัดการความขัดแย้งของคู่สมรสเพื่อการครองรักอย่างยั่งยืน”, *สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๒ (เมษายน ๒๕๕๗): ๑๘๔-๑๕๙.

^๒ นายภิรมย์ บุญยิ้ม, “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕-๖.

^๓ นายภิรมย์ บุญยิ้ม, “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๑๓๑.

นั้น ก็มักจะคุ้นเคยกับวัฒนธรรมของกลุ่มตน และมักจะมีความรู้สึกว่าวัฒนธรรมของตนดีกว่าของสังคมอื่นในทางวิชาการเรียกว่า อัตนิยม ทางวัฒนธรรม^๔

นโยบายผสมกลมกลืนของรัฐบาลไทยที่มีผลต่อชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยได้แก่ “การประกาศใช้พระราชบัญญัติสัญชาติในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ รัฐบาลไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับแรกมีสาระสำคัญกำหนดให้ผู้ที่เกิดในพระราชอาณาจักรไทย เป็นคนไทยไม่ว่าจะมีบิดา มารดาเป็นสัญชาติใด^๕ การที่รัฐบาลกำหนดให้สัญชาติแก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทย น่าจะเป็นเพราะรัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของสัญชาติว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความผูกพันทางการเมืองและทางจิตใจระหว่างชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลไทยพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นมาตรการที่สำคัญที่สุดในมาตรการทั้งหลายที่รัฐบาลต้องการผสมกลมกลืน และนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีมาตรการอันแข็งขัน แสดงให้เห็นถึงการใช้นโยบายรัฐบาลในเรื่องนี้ ซึ่งได้กลายมาเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย

๓.๑.๒ ประเภทของครอบครัวไทย

๑. ครอบครัวเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐาน (Nuclear Family) ตามปกติแล้วครอบครัวนี้ประกอบด้วย พ่อแม่ลูก ๆ เท่านั้น แต่ในบางสังคมวัฒนธรรมอาจกำหนดให้ญาติบางคนอาศัยอยู่ด้วยก็ได้ อาทิในสังคมไทย ครอบครัวบางครอบครัวต้องเลี้ยงบิดามารดาของฝ่ายสามี หรือภรรยาก็ได้แล้วแต่ความจำเป็น นอกจากนี้พี่หรือน้องของสามีหรือภรรยาที่ยังเป็นโสดก็อาจอาศัยอยู่กับครอบครัวก็ได้ ญาติที่มาอาศัยอยู่ก็ในฐานะผู้อาศัยเท่านั้น

๒. ครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม ตามปกติครอบครัวแบบนี้ได้แก่ครอบครัวเนื้อแท้ตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกัน ครอบครัวขยายมักจะมีอยู่ในสังคมที่มีการจัดระบบญาติสายเดี่ยวมากกว่าระบบญาติแบบอื่น ลักษณะที่ทำให้ครอบครัวขยายมีความแตกต่างจากครอบครัวเนื้อแท้คือว่า อำนาจในการวินิจฉัย หรือตัดสินปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวมีได้อยู่ที่พ่อหรือแม่ (สามีหรือภรรยา) เช่น ในกรณีของครอบครัวเนื้อแท้ หากแต่ว่า อำนาจในครอบครัวซึ่งจริง ๆ ได้แก่ ญาติผู้ใหญ่ที่อาวุโสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

๓. ครอบครัวซ้อน ครอบครัวแบบนี้เกิดขึ้นในสังคมที่อนุญาตให้ชายหรือหญิง มีภรรยาหรือสามีมากกว่าหนึ่งคนในขณะเดียวกันได้ การสลายของครอบครัวแบบนี้เป็นไปได้ง่าย คือ เมื่อสามี (หรือภรรยาแล้วแต่กรณี) ผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวตายลงครอบครัวซ้อนก็มักจะสลายตัว คือ คู่ครองที่เหลือกับลูก ๆ ของตนจะแยกออกไปอยู่ตามลำพังมากกว่าจะอยู่ร่วมกันต่อไป

๔. ครอบครัวสား เป็นครอบครัวที่ปรากฏอยู่ในหมู่ชนโกรธที่ยากจน เป็นครอบครัวที่ขาดภาพของพ่อในฐานะที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการเลี้ยงดูครอบครัว ครอบครัวแบบนี้จึงมีแม่เป็นแกนกลางของครอบครัว

ดังนั้น จากการมีสมาชิกภายในครอบครัวจำนวนมาก ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ ญาติพี่น้องของคู่สมรส อาจจะทำให้คู่สมรสต้องเผชิญกับปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลภายใน

^๔ พวงเพชร สุรัตนกุล, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๓.

^๕ จักรัย บุรีพัฒน์, **ชาวจีนในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวทิพย์), หน้า ๕๒.

ครอบครัวได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้้อาจทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อความผาสุกของครอบครัวได้ และอาจส่งผลทำให้คู่สมรสขาดความพึงพอใจในชีวิตสมรส^๖

จากเหตุผลข้างต้นดังกล่าวน่าจะเป็นแนวความคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายสังคม ๓ ประการคือ แนวความคิดเรื่องระบบสังคม แนวความคิดเรื่องชนชั้นทางสังคมและแนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิตดังนี้

๑. แนวความคิดเรื่องระบบสังคม เป็นการพิจารณาระบบสังคมที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่มบุคคล และองค์กรทางสังคม โดยการกำหนดนโยบายสังคมมีความสงบสุขราบรื่นได้ต้องมีวัฒนธรรม ประเพณี ศีลธรรม และศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวที่จะโยงความสัมพันธ์ของคนกลุ่มบุคคล และองค์กรทางสังคมไว้ด้วยกัน เครื่องยึดเหนี่ยวเหล่านี้จะต้องมีวิวัฒนาการสอดคล้องกับภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ แนวความคิดเรื่องผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนี้ได้ให้ความสำคัญกับการยึดเหนี่ยวสังคมไว้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒. แนวความคิดเรื่องชนชั้นทางสังคม แนวความคิดนี้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยค่อนข้างมาก โดยมีวิวัฒนาการจากค่านิยมเก่า ๆ ซึ่งเดิมสังคมไทยให้ความสำคัญกับระบบชนชั้นในแง่ของจิตใจตามระบบอุปถัมภ์ ต่อมาแนวคิดนี้ได้เปลี่ยนไปเป็นการให้ความสำคัญในเชิงวัตถุ เพราะเป็นยุคของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ ที่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่มักจะมีต่อคนกลุ่มน้อย ทำให้เกิดปัญหาช่องว่างชนชั้นเนื่องจากอิทธิพลของค่านิยมทางวัตถุดังกล่าวและเมื่อแนวคิดนี้เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบการเมืองด้วย จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นจนแยกไม่ออกกว่าเป็นปัญหาความขัดแย้งเชิงเศรษฐกิจหรือสังคม

๓. แนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิต เป็นการพัฒนาของสังคมและเศรษฐกิจไปพร้อมๆ กันกับแนวทางการปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญในด้านจิตใจ เศรษฐกิจ วัตถุและสภาพแวดล้อมของมนุษย์ โดยมองว่าการที่คนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น อย่างน้อยต้องมีอากาศบริสุทธิ์หายใจ หรือเด็กทารกที่เกิดมาต้องไม่ตายด้วยโรคที่สามารถป้องกันหรือรักษาได้ แนวคิดนี้พยายามที่จะบอกสังคมวัฒนธรรมและสังคมที่น่าอยู่จะต้องประกอบด้วยปัจจัยใดบ้าง จัดเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อสถานการณ์ในสังคมปัจจุบัน^๗

๓.๑.๓ ความสัมพันธ์ของครอบครัว

ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวอาจแยกกล่าวได้เป็น ๔ ลักษณะ

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่ของเด็กเองจะมีอิทธิพลต่อจิตใจ ต่อบุคลิกภาพ ต่อการพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กเป็นอันมาก เพราะถ้าเด็กได้อยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีความรักใคร่ปรองดองกัน ให้การยอมรับซึ่งกันและกัน เห็นอกเห็นใจกัน ปรึกษาหารือกันเมื่อมีปัญหาหรือมีความทุกข์ ร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ของตน

^๖ สราวุธ เพ็ชรชีก, ปัจจัยทางครอบครัวที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น: ศึกษากรณีโรงเรียนมินประสาธิตวิทยา เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒-๑๓.

^๗ โฆษิต ปันเปี่ยมรัชฎ์, **การพัฒนาประเทศไทย แนวความคิดและทิศทาง**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๓-๑๔๑.

ช่วยกันอบรมเลี้ยงดู พยายามจัดสิ่งแวดล้อมในบ้านให้ดี ไม่ให้สิ่งใดมากระทบกระเทือนต่อจิตใจของเด็ก จะทำให้เด็กเกิดความสุข มีความอบอุ่น มีที่พึ่ง ไม่รู้สึกว่าตนเองถูกทอดทิ้ง เด็กก็จะมีความสุขภาพจิตที่ดี และมีแนวโน้มที่จะประพฤติตัวไปในทางที่ดี ในการทางตรงกันข้ามถ้าเด็กต้องอยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่มีการทะเลาะวิวาทกันอยู่เสมอ ครอบครัวไม่มีความสงบ บรรยากาศของบ้านไม่น่าอยู่ เด็กก็จะกลายเป็นคนก้าวร้าว ชอบขัดคำสั่ง พุดจาหยาบคาย ขี้ปด ชอบวิวาท เด็กที่ต้องอยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่ชองจุกจิก จู้จี้ ขี้บ่น ไม่ยอมให้อภัยกันในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เด็กก็จะกลายเป็นคนขาดความมั่นคงทางอารมณ์ หวั่นไหวง่าย ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ในครอบครัวที่พ่อแม่ชอบเล่นการพนัน ต้มสุรา จะทำให้เด็กเลียนแบบได้ง่าย เด็กที่พ่อแม่เลิกร้างแยกทางกันอยู่มักจะประพฤติดนเป็นอันธพาลเถร ก้าวร้าว รวมกันเป็นแก๊งค์เป็นหมู่ ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น เพื่อเรียกร้องความสนใจและเพื่อหาทางชดเชยสิ่งที่ตนขาดหายไป

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็ก บุคคลแรกที่เด็กจะได้พบเห็นในชีวิตก็คือ พ่อแม่ เด็กที่จะต้องพึ่งพา พ่อแม่มากในขณะที่ยังเล็กอยู่ พ่อแม่ จะเป็นผู้สนองความต้องการของเด็กแทบทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นทางด้านความรัก ความอบอุ่น การช่วยเหลือเมื่อยามเจ็บป่วยไข้ เสื้อผ้า อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ซึ่งสรุปแล้วก็คือ การสนองความต้องการของเด็กทุกอย่างทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เมื่อเด็กโตขึ้นอาจจะพึ่งพาพ่อแม่ น้อยลงไปบ้าง เพราะสามารถที่จะช่วยตัวเองได้บ้างแล้ว จากสิ่งเหล่านี้ ก็พอจะแสดงให้เห็นแล้วว่าพ่อแม่มีความผูกพันกับเด็กเพียงใด ไม่ว่าจะเป็ความผูกพันทางสายโลหิตหรือโดยทางปฏิบัติ ดังนั้นโดยธรรมชาติของเด็ก เด็กต้องการความรักความเอาใจใส่จากพ่อแม่ไม่น้อยหน้าเพื่อนคนอื่น สำหรับเด็กที่ขาดพ่อแม่ หรือมีพ่อแต่แม่ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร หรือเด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบวิธีการบังคับให้อยู่ในระเบียบ หรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของพ่อแม่ ก็จะทำให้เด็กเหล่านี้แสดงพฤติกรรมที่ผิดแผกออกไปอีก เพราะสิ่งที่เขาได้รับไม่ตรงกับธรรมชาติและความต้องการของเด็ก เด็กจะแสดงพฤติกรรมออกในทางที่ขัดต่อการยอมรับของสังคม ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียหายแก่เด็กเองและแก่ครอบครัวด้วย เด็กจะกลายเป็นเด็กที่มีปัญหาชีวิต

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพี่น้อง ความสัมพันธ์นี้มักจะมีผลมาจากการปฏิบัติตนของพ่อแม่ ต่อลูก ถ้าพ่อแม่เป็นคนไม่ลำเอียงให้ความรักแก่ลูกทุก ๆ คนเท่ากัน ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องของเด็กจะเป็นไปโดยราบรื่น การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างพี่น้องจากความอิจฉาริษยากันจะไม่มี ในทางตรงกันข้าม ถ้าพ่อแม่มีความลำเอียงเด็กจะเกิดความน้อยใจต้องการเอาชนะพี่หรือน้องที่พ่อแม่ให้ความสนใจมากกว่า จะเกิดจากการอิจฉาริษยาซึ่งตีชิงเตงกันระหว่างพี่น้อง ทำให้เป็นผลเสียทางด้านจิตใจและอารมณ์ของเด็กเป็นอันมาก ทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายในบ้าน เบื่อที่จะร่วมกับพี่น้องซึ่งอาจเกิดปัญหาตามมาภายหลังได้ นอกจากนั้นในบางบ้านจะพบว่า พี่น้องอยู่กันแบบต่างคนต่างอยู่ในสนใจซึ่งกันและกันเท่าที่ควร ไม่มีความผูกพันรักใคร่กันเหมือนพี่น้องคู่อื่น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ อาจเป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เด็กได้รับอาจเป็นแรงกดดันให้เด็กต้องแสดงออกดังกล่าวนั้น ซึ่งจะทำให้เด็กมีสุขภาพจิตไม่ดี และแสดงพฤติกรรมที่แปลก ๆ ออกมาและความสัมพันธ์ภาพระหว่างพี่น้องที่เป็นแบบเย็นชา จำทำให้เด็กก้าวร้าวและมีปัญหาทางอารมณ์

๔. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่และสมาชิกอื่น ๆ ภายในครอบครัว สังคมไทยเป็น สังคมที่มีความผูกพันกันมากระหว่างญาติพี่น้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทจะเห็นได้ชัดเจน คนที่อยู่ในหมู่บ้านหรือละแวกบ้านเดียวกันสวนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องกันแทบทั้งสิ้น และแม้กระทั่ง

ภายในบ้านมักจะประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อาอยู่รวม ๆ กัน สำหรับครอบครัวที่อยู่ในเมืองลักษณะเช่นนี้จะมีน้อยกว่าในชนบท แต่จะพบบ้างในทางครอบครัวที่เอาปู่ ย่า ตา ยาย มาช่วยดูแลบุตรหลาน และนอกจากนี้จะมีคนรับใช้หรือคนงานอื่น ๆ อีก แล้วแต่ฐานะของครอบครัว ซึ่งบุคคลที่กล่าวมามีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก^๔

๓.๒ ปัญหาการครองเรือนในสังคม

สภาพของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทยเมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือฆราวาสแล้ว การที่จะอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่สนิทสนมกันนั้นก็เป็นเรื่องยาก จึงจำเป็นต้องศึกษาหาสาเหตุของปัญหา ในครอบครัวหนึ่ง ๆ อย่างน้อยเป็นการอยู่ร่วมกันของบุคคล ๒ คน ขึ้นไป คือ สามีและภรรยาหรือมากกว่านั้น เช่น อาจมีญาติพี่น้องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่ครอบครัวในปัจจุบัน เนื่องจากภาระหน้าที่ในการประกอบอาชีพ ตลอดจนภาวะเศรษฐกิจทำให้คู่สามีภรรยา มีเวลาให้กันน้อย ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเล็ก ๆ ที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก ไม่เกิน ๒-๓ คน ความผูกพันระหว่างครอบครัวแทบไม่มีหรือมีน้อย ปัญหาที่ครอบครัวส่วนใหญ่ประสบมักเป็นปัญหาต่าง ๆ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งและปัญหาอื่น ๆ ในครอบครัว

๓.๒.๑ ปัญหาด้านการหย่าร้าง

การหย่าร้าง หมายถึง การสิ้นสุดของชีวิตคู่ เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวเข้าหากันได้หรือมีเหตุผลทางสังคมอย่างอื่น การหย่าร้างของคู่สมรส ของคู่จดทะเบียนสมรสมี ๒ แบบ คือ การหย่าโดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย และการหย่าโดยการฟ้องหย่า การหย่าโดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย ที่ทำการจดทะเบียนสมรสจะไปทำการหย่ากันที่อำเภอ ตกลงกันในเรื่องทรัพย์สิน บุตร ค่าเลี้ยงดู และบันทึกไว้เป็นหลักฐาน พร้อมด้วยพยาน ๒ คนเรียกว่า จดทะเบียนหย่า การหย่าร้างก่อให้เกิดผลเสียคือ นำความผิดหวังมาสู่คู่สมรส และบุตร ทำให้เสียบุคลิกภาพ เกิดความทุกข์ทรมานใจ การหย่าร้างยังก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น โสเภณี ปัญหาเด็กและเยาวชน ฯลฯ เกิดความหมางเมินระหว่างความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องทั้งสองฝ่าย และฝ่ายหญิงมักประสบปัญหาการดิ้นรนแสวงหาการเลี้ยงชีพและบุตร

สาเหตุของปัญหาการหย่าร้างมิได้เกิดขึ้นจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เกิดจากหลาย ๆ ปัจจัยรวมกัน ดังนี้

๑. ปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่คิดทำมาหากิน เมื่อฐานะทางการเงินไม่มั่นคง คู่สมรสอาจหงุดหงิด ทะเลาะเบาะแว้งกันง่าย ๆ หรือแก้ไขปัญหาด้วยวิธีผิด ๆ
๒. ปัญหาด้านความประพฤติและสังคม เช่น การชอบดูหมิ่น เยาะเย้ย ประชดประชัน ก้าวร้าว หยาบคาย ไม่ซื่อตรง นอกใจ ขาดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน ขาดความรับผิดชอบ
๓. ปัญหาด้านอารมณ์ และจิตใจ หากคู่สมรสไม่บรรลุวุฒิภาวะทางอารมณ์ เช่น เอาแต่

^๔ โฆษิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, การพัฒนาประเทศไทย แนวความคิดและทิศทาง, หน้า ๒๖-๒๗.

ใจตัวเอง ขาดเหตุผล ชอบหึงหวง โมโหฉุนเฉียว โกรธง่าย

๔. ปัญหาสุขภาพอนามัย เช่น คู่สมรสมีกลิ่นตัวแรง ร่างกายสกปรก เป็นโรคเจ็บป่วย เรื้อรัง ติดสุรา และเสพยาเสพติด เป็นต้น

๕. ปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ เช่น การไม่ยอมร่วมหลับนอนด้วยความจำใจในบทบาท และพฤติกรรมทางเพศ ความเบี่ยงเบนทางเพศ เป็นต้น

๓.๒.๒ ปัญหาด้านความรุนแรงในครอบครัว

ความขัดแย้งในครอบครัวเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นได้ แม้ในครอบครัวที่บอกว่าจะมีความสุข สงบราบรื่นอย่างมาก ก็มีความขัดแย้ง เพราะในชีวิตคนสองคนที่มีแบบแผนชีวิตที่แตกต่างกันมาอยู่รวมกัน ย่อมมีความคิดที่แตกต่างกัน

สาเหตุของความขัดแย้ง ด้านความรัก เมื่อครั้งรักกันนั้น ทุกอย่างได้รับการยอมรับและยกเว้น ครั้นเวลาผ่านไปความเคยชิน และความรักค่อย ๆ ลดลงเหลือความผูกพัน ความรับผิดชอบ และการยึดถืออุดมการณ์ด้านชีวิตครอบครัวของแต่ละคน เมื่อมีชีวิตคู่ เป้าหมายชีวิตคู่จะมีความสำคัญกว่าเป้าหมายส่วนตัว และบุคลิกส่วนตัวของแต่ละคนก็จะถูกเปิดเผยออกมาตามวาระและโอกาส ยิ่งถ้าหากบุคลิกนั้นมีความคิดที่ต้องการเป้าหมายส่วนตนยิ่งใหญ่กว่าเป้าหมายชีวิตคู่ ก็ยิ่งจะทำให้ความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้น ก่อให้เกิดภาวะวิกฤตขึ้นในครอบครัวนั้นมีพื้นฐานมาจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น

๑. บทบาทของแต่ละคนในครอบครัว เพราะปัจจุบันนี้การแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนไม่มีอีกแล้ว มีแต่การช่วยเหลือกัน เพราะหญิงชายต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวช่วยเหลือกัน

๒. นิสัยส่วนตัวที่มาจากแบบแผนชีวิตจากครอบครัวเดิม มีนิสัยส่วนตัวบางอย่างที่คู่สมรสต้องปรับเปลี่ยน แต่บางคนไม่ยอมปรับและบางคนปรับไม่ได้ เช่น เจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบ ใจน้อย ใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่ง

๓. ทักษะคติในการเลี้ยงดูที่ต่างกัน เรื่องการใช้ชีวิต การประหยัด ค่านิยม เรื่องโรงเรียน การให้ความสำคัญกับเรื่องการแต่งกาย โรงเรียน การรับประทานอาหาร

๔. เรื่องเพศ รสนิยมทางเพศ

๕. ความกดดันในชีวิตประจำวัน จากการทำงาน ปัญหาจากที่ทำงาน เศรษฐกิจ คนที่เครียดจากสิ่งต่าง ๆ รอบตัวก็จะง่ายต่อการเกิดอารมณ์เสีย

เมื่อใดก็ตามที่มีปัญหาหรือวิกฤตเกิดขึ้นในครอบครัว ขอให้คู่สมรสหยุดทบทวนด้วยตัวเองก่อนเป้าหมายในชีวิตคู่ของตัวเองคืออะไร ปรารถนาชีวิตคู่ที่ยึดถือนั้นคืออะไร มีคุณค่า มีความหมายสำหรับตัวเองหรือไม่ การจัดการกับวิกฤตมีทางออกได้หลายทาง ต้องคำนึงเสมอว่า ถ้าแก้ไขแบบรุนแรงตัวท่านและครอบครัวจะได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง การแก้ไขแบบประนีประนอม

หันหน้าเข้าหากัน ผ่อนสั้นผ่อนยาว ปรับตัวคนละครึ่งทาง ช่วยแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน เสียสละให้ บุตรได้ประโยชน์สูงสุด คงจะหลีกเลี่ยงความแตกแยกของครอบครัวได้^๙

ความขัดแย้งอันนำไปสู่ทะเลาะวิวาท ไม่ไว้วางใจ ไม่เชื่อใจกัน ไม่เคารพ ผ่อนหนักคลาย เบาและการหย่าร้างกันของสามีภรรยาในสังคมไทยปัจจุบัน นับว่ามีความรุนแรงมากขึ้นทุกทีเป็น ปัญหาของสังคม ซึ่งหมายถึงสภาวะหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่เป็นที่ปรารถนาของคนหมู่มาก และผู้คนในสังคมไม่ต้องการให้เกิดสถานการณ์เช่นนั้นขึ้น ฉะนั้น ลักษณะ ของปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบัน สามารถสรุปได้ ๔ ลักษณะ ได้แก่

๑. เป็นสถานการณ์ซึ่งมีผลเลวร้ายแก่คนหมู่มากในสังคม
๒. เป็นสถานการณ์ที่คนส่วนมากไม่ต้องการให้เกิดขึ้น
๓. เป็นสถานการณ์ที่สามารถแก้ไขได้
๔. การแก้ไขสถานการณ์ต้องกระทำร่วมกันของผู้คนในสังคม^{๑๐}

ในวิถีทางสังคมมนุษย์นั้น ความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็จะ พยายามแสวงหาแนวทางเพื่อขจัดความขัดแย้งนั้นให้ได้ วิธีการดังกล่าวนี้มีหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ บุคคล สถานที่ และสถานการณ์ในขณะที่ความขัดแย้งเกิดขึ้น เราอาจจะใช้วิธีการกำจัดหรือ บรรเทาความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นโดยทั่ว ๆ ไปได้ดังนี้

๑. เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น วิธีที่ง่ายที่สุด และไม่นำไปสู่ความรุนแรง คือ การชักจูงด้วย คำพูดหรือประพடுத்தกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การไกล่เกลี่ยปรองดอง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ หาก คู่กรณียอมรับการไกล่เกลี่ยปรองดองนั้น ย่อมทำให้สามารถขจัดความขัดแย้งไปได้

๒. ในบางสถานการณ์ เมื่อเกิดความขัดแย้ง ในบางครั้งการไกล่เกลี่ย อาจจะไม่ประสบความสำเร็จ เพราะแต่ละฝ่ายไม่สามารถยอมรับข้อตกลงในการไกล่เกลี่ยได้ ในกรณีเช่นนี้ การชูลง ทัณฑ์ ก็อาจจะถูกนำมาใช้เพื่อขจัดความขัดแย้ง เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไปย่อมกลัวการ ลงโทษ เพราะการลงโทษย่อมนำความเดือดร้อนมาสู่ตน การชูลงโทษจึงทำให้สามารถขจัดความ ขัดแย้งได้ในบางกรณี

๓. ความขัดแย้งในกรณีบางกรณี มีลักษณะรุนแรง ซึ่งคู่กรณีไม่ยอมรับวิธีการไกล่เกลี่ย ปรองดอง หรือแม้กระทั่งการชูลงโทษ ด้วยเหตุนี้ การขจัดความขัดแย้ง จึงกลายเป็นการกระทำที่ รุนแรงต่อบุคคล เช่น การทำร้ายร่างกาย หรือเช่นฆ่ากัน เราจะเห็นอยู่เสมอจากข่าวหนังสือพิมพ์หรือ โทรทัศน์ ว่าวิธีการขจัดความขัดแย้งแบบนี้ เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นในสังคมมากยิ่งขึ้น

๔. การกระทำที่รุนแรงต่อบุคคลและทำลายทรัพย์สิน
๕. การทำลายทรัพย์สินเท่านั้น
๖. ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงหรือสันติวิธี

^๙ พระครูนิภาธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต), “การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตาม หลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๘.

^{๑๐} อุทัย หิรัญโต, *สังคมวิทยาประยุกต์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๙), หน้า ๒๘๔-๒๘๕.

ในทางปฏิบัติจริงเมื่อเกิดความขัดแย้ง ผู้ที่อยู่ในสถานการณ์อาจใช้รูปแบบปฏิบัติการแบบใดแบบหนึ่งหรือหลายแบบปะปนกันได้ การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเกิดขึ้นภายใต้ขบวนการที่คนที่ไม่ยอมรับความรุนแรงเป็นเพียงทางเดียวที่จะแก้ไขความขัดแย้งได้ แต่ทว่าความขัดแย้งทำให้เกิดความเจริญไปสู่ภาวะที่ดีขึ้น ถ้าสังคมไม่มีความขัดแย้งเลยความเปลี่ยนแปลงอาจไม่เกิดขึ้น ความขัดแย้งนั้นมิได้มีอยู่เฉพาะทางสังคมเท่านั้น แต่เป็นปรากฏการณ์ทั่ว ๆ ไป แม้แต่ในตัวของเราเองก็มีความขัดแย้งภายในตนเอง เช่น ในทางความคิด ความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ความขัดแย้งในตัวคนเราก็ทำให้มีการปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น ดังนั้น ผลของความขัดแย้งจะแบ่งออกเป็น ๒ แบบ ได้แก่

๑. ความขัดแย้งในพื้นฐาน ความขัดแย้งในระดับพื้นฐานนี้จะเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่างระหว่างชนชั้นว่าขัดแย้งเพียงใด ถ้ามีมากอัตราความขัดแย้งจะสูง แต่ปริมาณกลุ่มย่อยถ้ามีมากจะลดความขัดแย้งลง หรือโอกาสในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ ถ้าโอกาสของการเลื่อนสถานภาพสูงขึ้นได้อัตราการขัดแย้งก็จะลดลงเช่นเดียวกัน ในขณะที่เดียวกัน ถ้าหากเพิ่มอัตราการขัดแย้งก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่กว้างขวางลึกซึ้งในโครงสร้าง ซึ่งหมายถึงว่าโครงสร้างสังคมเก่าจะต้องเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย

๒. ความขัดแย้งชั้นรุนแรง อัตราการขัดแย้งชนิดนี้จะมากน้อยย่อมแล้วแต่ปริมาณของกลุ่มย่อยที่จะสามารถรวมตัวกันได้เพียงใด ถ้ารวมตัวกันได้ก็จะรุนแรงมากขึ้น และถ้ามีการปรับแก้ระบบของรางวัลและการลงโทษไปในทางคล้อยตาม ก็ย่อมจะลดอัตราการขัดแย้งลง และควบคุมการขัดแย้งนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนความขัดแย้งในครอบครัวเมื่อเกิดขึ้นแต่ละครั้งนั้น ผลสุดท้ายมักจะตกอยู่กับทุก ๆ คนในครอบครัวโดยเฉพาะผู้ที่เป็นลูก และหากแยกระดับความรุนแรงแล้ว แบ่งได้ ๓ ระดับ ดังนี้

๑. ความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน อันเป็นการขัดแย้งกันในเรื่องไม่น่าจะเป็นเรื่องขัดแย้ง เช่นสามีอยากเปิดหน้าต่าง ภรรยาไม่ยอมเปิด เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แบบนี้ปกติบิดามารดามักจะแสดงออกเลย แต่สิ่งที่เด็กได้เห็นนั้นต้องการรู้ว่าบิดามารดาเมื่อเกิดความขัดแย้งกันแล้วผลสรุปของการแก้ปัญหา คือ อะไร ไม่ใช่ฝ่ายหนึ่งข่มอีกฝ่าย อีกฝ่ายต้องยอมไม่อย่างนั้นเรื่องไม่จบ

๒. ความขัดแย้งระดับปานกลาง คือ ปัญหาการเงิน และเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้สามีภรรยาพูดกันแล้วจบยาก ต้องใช้เวลาในการพูดคุยกันหลายหนกว่าจะแก้ปัญหาได้ ลักษณะแบบนี้สามีภรรยาผู้เป็นบิดามารดาจะต้องรู้ตัวว่าจะต้องแยกตัวเองออกมาในการพูดคุย ปัญหาบางเรื่องที่ได้ก็อาจยังไม่อาจจะเข้าใจได้ยอมส่งผลให้เด็กรู้สึกตกใจวิตกกังวลจนเกินตัว

๓. ความขัดแย้งระดับรุนแรงสุดขีด เช่น การหย่าร้าง การนอกใจ การไปมีภรรยา หรือสามีใหม่ เพราะการทะเลาะแบบนี้จะเต็มไปด้วยอารมณ์มากกว่าเหตุผล การจะพูดจาเรื่องนี้ต่อหน้าเด็กไม่ว่าเด็กอายุเท่าใด จะทำให้เด็กตกใจ ปฏิกริยาของทั้ง ๒ ฝ่ายจะออกมารุนแรง ซึ่งการทะเลาะกันแบบนี้ไม่ควรที่จะเอาเด็กเข้ามารับรู้หรือเกี่ยวข้อง บิดามารดาบางคู่เมื่อทะเลาะกัน มักจะนำลูกเข้าไปเกี่ยวข้องโดยมักจะชอบถามว่าจะอยู่ข้างใคร ซึ่งถือเป็นการทำร้ายจิตใจของเด็กในระยะยาว

ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทยปัจจุบันนี้มีสาเหตุ และที่มาของปัญหามาจากปัจจัยภายนอกที่ยากต่อการควบคุม ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ของสมาชิกใน

ครอบครัว นอกจากนี้ยังได้พบว่าปัญหาครอบครัวส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากค่านิยม และการประพฤติปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเพื่อให้ “ชายเป็นใหญ่ในสังคม ในบ้าน มีอิสระเสรีที่จะทำอะไรได้มากกว่าหญิง” ยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นภายในครอบครัว ขณะที่สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก ตัวอย่างของการดำรงค่านิยมเช่นว่านี้มีให้เห็นอยู่เสมอ คือ

๑. พบว่าไม่มีความพยายามใด ๆ ภายในครอบครัวที่จะปลูกฝังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของลูกชาย-หญิงว่า ทั้งสองเพศจำเป็นต้องร่วมกันรับผิดชอบงานบ้าน และภาระต่างๆที่มีอยู่ในบ้าน เช่น การกวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน ซักเสื้อผ้า เป็นต้น ไม่มีงานใดที่เป็นของชายหรือหญิง โดยเฉพาะเท่าที่ปรากฏก็คือ ครอบครัวส่วนใหญ่ยังคงมอบภาระงานบ้านให้กับเด็กหญิงขณะที่เด็กชายเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องน้อยมาก

๒. ค่านิยมและการยอมรับที่ไม่ต้องการให้ชายยื่นมือเข้ามาช่วยรับผิดชอบทำงานบ้านยังได้รับการค้ำจุนสนับสนุนจากตัวฝ่ายหญิงเองด้วยทัศนคติที่ว่า “ชายทำงานนอกบ้านเหนื่อยมากแล้ว (ซึ่งในหลายกรณีหญิงเองอาจต้องทำงานนอกบ้านและรับภาระงานบ้านด้วย) หรือ “งานบ้านไม่ใช่งานของผู้ชาย” หรือ “ผู้ชายทำงานบ้านไม่ดีเท่าหญิง

๓. พฤติกรรมและค่านิยมที่ชายชอบดื่มเหล้า ออกไปสังสรรค์นอกบ้าน รวมทั้งการเที่ยวโสเภณีเหล่านี้บางครั้งสังคมโดยรวมหรือผู้หญิงก็เป็นฝ่ายให้ความเห็นใจและยอมรับต่อพฤติกรรมดังกล่าว เช่น ชายทำงานมีความเครียดต้องมีทางออก (โดยการดื่ม) ชายต้องคบเพื่อนต้องมีการสังสรรค์ (เพื่อความก้าวหน้าในการทำงาน) หรือ ยอมให้สามีเที่ยวโสเภณีดีกว่ามีเมียน้อย (เพราะจะได้ไม่ต้องมีความสัมพันธ์อื่นยาว)

๓.๒.๓ ปัญหาทางด้านศีลธรรมและจริยธรรม

ชุมชนบรรพบุรุษดั้งเดิมเป็นชุมชนเกษตรกรรมเป็นสังคมที่พึ่งพาตนเองได้ในท้องถิ่น วัฒนธรรมแบบบรรพบุรุษโดยมาก ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันมักสนิทสนมกันมีความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ คนส่วนใหญ่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมและอาชีพคล้ายคลึงกัน ชาวไร่ชาวนามักนับถือศาสนาอย่างเคร่งครัด มีระบบความคิดความเชื่อและประเพณีผูกพันกับที่ดินและสิ่งเหนือธรรมชาติ มักมีพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าการเกษตรกรรมในแต่ละฤดูกาลจะได้ผลดี บางชุมชนมีประเพณีการจัดพิธีกรรมอย่างหรูหราซึ่งจัดโดยผู้มีฐานะดีในท้องถิ่นเพื่อแสดงฐานะทางสังคมของตน บางครอบครัวอาจมีคนที่มีความชำนาญพิเศษเฉพาะด้านมากกว่าครอบครัวอื่นด้วย

วัฒนธรรมบรรพบุรุษเป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเช่น ช่างฝีมือ ช่างตีเหล็ก ช่างทอผ้า และรวมไปถึงช่างฝีมืออื่นๆ ที่ผลิตได้จากวิถีทางธรรมชาติ คนอื่น ๆ ก็อาจจะเรียนรู้และฝึกฝนได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากวิทยาการในระดับพื้นฐานยังไม่สลับซับซ้อน จนทำให้มีการผูกขาดภายในกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดได้ บางครอบครัวอาจมีความแตกต่างทางฐานะ ทางเศรษฐกิจและสังคม แต่การดำเนินชีวิตไม่แตกต่างกันมากจนถือว่าเป็นคนละชนชั้นภายในชุมชนเดียวกัน ชาวชนบทอาจจะมีการแข่งขันกันบ้างในทางเศรษฐกิจและการเมืองในระดับท้องถิ่น^{๑๑}

^{๑๑} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, มนุษย์กับอารยธรรม, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๕.

คนในชนบทส่วนมากมักถือว่าปัจจัยการผลิตของครอบครัวเป็นของกลางสำหรับทุกคน ซึ่งหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ดูแลและตัดสินใจในการใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสมครอบครัวมักแบ่งทรัพย์สินบางส่วนให้สมาชิกเมื่อบุคคลนั้นแต่งงานแล้วและต้องแยกเรือนไปอยู่กับคู่ครองต่างหาก สิ่งที่ครอบครัวแบ่งให้มักเป็นสัตว์เลี้ยงสิ่งของเครื่องใช้ประจำวันหรือ เครื่องประดับต่าง ๆ ระบบเครือญาติมีความสำคัญในชนบทมาก การสืบทอดมรดกและสิทธิทำกินในที่ดินทำกินรวมทั้งความเป็นปึกแผ่นทางสังคมได้มาจากโครงสร้างของระบบเครือญาติ วัฒนธรรมแบบชนบทเริ่มมีการรวมกลุ่มเป็นองค์กรระดับท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่สำคัญต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น กรรมการดูแลการชลประทาน สมาคมกู้ยืมเงิน สมาคมป้องกันหมู่บ้านและดูแล ศาสนสถาน เป็นต้น บางสังคมก็ไม่มีการจัดตั้งองค์กรท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่จะมีระบบแสดงความนับถือคนในหมู่บ้านเดียวกัน โดยเรียกกันด้วยคำสรรพนามว่าเป็นเสมือนญาติพี่น้องเพื่อแสดงความสนิทสนมและใกล้ชิดเป็นพิเศษ^{๑๒}

ผลกระทบเริ่มเกิดขึ้นเมื่อสังคมชนบทต้องเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีอำนาจจากสังคมเมืองซึ่งมักจะมีผลประโยชน์และอิทธิพลแผ่เข้ามาในหมู่บ้านพวกพ่อค้าคนกลางก็เข้าซื้อขายผลผลิตจากท้องถิ่นไปขายต่ออยู่เสมอ นักการเมืองจะเข้ามาหาเสียงข้าราชการก็เข้าดูแลการเก็บภาษีและผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองและรัฐ ค่านิยมและความเชื่อทางศาสนาจากเมืองก็แพร่เข้ามาในชนบท ดังนั้น วัฒนธรรมชนบทจึงเปรียบเสมือนพื้นที่ส่วนหนึ่งจะแยกออกจากระบบวัฒนธรรมเมืองเสียมิได้ แต่สังคมและวัฒนธรรมของชาวชนบทก็เป็นเพียงส่วนย่อยของสังคมและวัฒนธรรมใหญ่หรือของอารยธรรมของรัฐซึ่งมีพลังอำนาจเหนือกว่ามาก^{๑๓}

จากการติดต่อกับวัฒนธรรมของคนในเมือง ทำให้ชาวไร่ชาวนาในท้องถิ่นชนบทได้รู้ได้เห็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่สะดวกสบายกว่า ชีวิตในชนบทเมืองเป็นที่อยู่อาศัยของคนหลากหลายอาชีพและมาจากพื้นฐานที่แตกต่างกัน เช่น ขุนนาง พ่อค้า ช่างฝีมือ ผู้สอนศาสนา ทหาร ศิลปิน ข้าราชการ ลูกจ้าง กรรมกร และอื่น ๆ ร้านค้าและสถานบริการต่าง ๆ ในวัฒนธรรมเมืองมีมากมายเมืองจึงเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญก้าวหน้าซึ่งชาวชนบทนิยมชมชอบ บางครั้งจึงพยายามลอกเลียนแบบชีวิตจากชาวเมือง และยอมรับค่านิยมทางวัฒนธรรมแบบเมืองที่แพร่เข้ามาในชนบทรวมทั้งรับเอาเทคโนโลยีที่สามารถนำมาใช้ในการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงขึ้นและซื้อหาสิ่งของและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จากเมืองมาใช้สอยในชีวิตประจำวันตามความสามารถด้านการเงินและครอบครัว

เมื่อเงินเข้ามามีอำนาจมากขึ้นเงินก็เข้าไปตัดคุณค่าที่ไม่ใช่เงิน คือ ระบบเครือญาติความเป็นปึกแผ่นมาแต่บรรพบุรุษของสังคมให้ขาดสะบั้นลง วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมถูกตัดขาดเยื่อใยที่จะผูกพันกันทำให้สังคมอ่อนแอ วัฒนธรรมแบบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดโต่งก็ทำให้สังคมเป็นแบบตัวใครตัวมัน ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมก็ลดลงมีส่วนเพิ่มความแตกสลายทางสังคมและเกิดวิกฤตการณ์ทางสังคม และส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมบรรพบุรุษดังนี้

^{๑๒} สุมิตร ปิติพัฒน์, **มนุษย์กับเศรษฐกิจ**, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๖.

^{๑๓} สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสิทธิ์, **แนวโน้มและปัญหาประชากรไทยในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม, พัฒนาการบริหารศาสตร์**, ปีที่ ๓๑ (เมษายน - มิถุนายน, ๒๕๓๔): ๔๒.

๑. การย้ายถิ่นฐาน สาเหตุของการย้ายถิ่นฐานนั้นเกิดจากความแตกต่างระหว่างจุดเริ่มต้นและจุดหมายปลายทางด้านโอกาสในการหารายได้ โอกาสการทำงานทำประสพการณ์แปลกใหม่ การใช้ชีวิตสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ดังนั้น นอกจากสภาวะในการประกอบอาชีพและรายได้ที่ชาวชนบทประสบปัญหาอยู่จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการอพยพ และปัจจัยดึงดูดจากแห่งที่มีความเจริญกว่าไม่ว่าจะเป็นเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ๆ ของแต่ละภาค ล้วนเป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้ชาวชนบทอพยพออกจากท้องถิ่นมากขึ้น แต่เดิมจุดหมายปลายทางของการย้ายถิ่นคือ การมุ่งเข้าสู่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล หรือเข้าไปในพื้นที่ห่างไกลเพื่อหางานทำและหารายได้ หรือการหาที่ทำกินจากการเกษตร แต่ปัจจุบันการย้ายถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไปโดยการมุ่งเข้าสู่ย่านอุตสาหกรรมและการบริการที่นอกเหนือจากกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จากการย้ายถิ่นฐานออกจากชนบททำให้เกิดการทอดทิ้งคนชราหรือบิดามารดาไว้โดยขาดความเหลียวแล ซึ่งเป็นบรรพบุรุษแท้ ๆ ของตนทำให้คนขาดหลักธรรมที่เห็นได้ชัดก็คือ กตัญญูตเวที ซึ่งหมายถึง การระลึกนึกถึงคุณงามความดีและการอุปการคุณที่บุคคลอื่นได้ทำให้แก่เรา กตเวที หมายถึง การตอบแทนพระคุณแก่บุคคลอื่น ที่ได้ให้อุปการคุณแก่เรานั้นก็คือ ปู่ย่า ตายาย บิดามารดา ซึ่งเป็นบรรพบุรุษตน คำว่า กตัญญูตเวที เป็นคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับคนดีในสังคมไทยความกตัญญูตเวทีได้กลายเป็นกฎทางศีลธรรมหรือเป็นจารีตทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนดพฤติกรรมของสังคมให้รู้จักอุปการคุณคือ “บุญคุณ” ที่บุคคลอื่นได้กระทำให้แก่เราโดยเฉพาะ บุตรจำเป็นต้องปฏิบัติตามหลักจริยธรรมข้อนี้ต่อบิดามารดาของตนหากใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามจะถูกสังคมประณามหรือลงโทษ เช่น ถูกประณามว่าเป็นลูกเนรคุณหรือลูกอกตัญญูหรือลูกทรพี

๓.๒.๔ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

สังคมไทยเป็นสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามายาวนาน ตั้งแต่ยุคสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา มาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์จากการศึกษาแนวคิดการติดต่อวัฒนธรรม การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนถึงการผสมผสานวิถีชีวิตจากตะวันตกก็ดีล้วนแต่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนการผสมกลมกลืนระหว่างตะวันตกกับตะวันออก เพราะหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่อง ศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งทำให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสันติสุขมาช้านาน แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยทำให้หลักแห่งความดีงามทางกาย วาจาใจ ถูกกลืนเลเยพิกลแยกกันเป็นอันมาก หลักการในพระพุทธศาสนามี ๕ ประการ (ศีล ๕) คือ^{๑๔}

๑. การไม่เบียดเบียน พยาบาทปองร้ายริษยากัน ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิตคือมีความเมตตาปราณีไม่เหยียดหยาม ดูหมิ่นกัน สมัคสมานสามัคคี มีความประพฤติและความคิดเห็นไม่ขัดแย้งกัน มีความกตัญญูตเวทีโดยถือว่าสัตว์ทั้งปวงที่อยู่ร่วมโลกกัน ล้วนแต่เป็นเพื่อนเกิดแก่ เจ็บตายด้วยกัน ทั้งมนุษย์และเดรัจฉาน

๒. การไม่ลักขโมยแย่งชิงกัน ไม่เอาเปรียบบุคคลและสังคม ทั้งซึ่งหน้าและลับหลังมีการแสวงหาและเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แบ่งปันกันในสิ่งของความรู้และความดี

^{๑๔} พุทธศาสนิกชน, คู่มือมนุษย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๒๕-๒๖.

ชวนช่วยช่วยผู้อื่นในกิจการที่ความช่วย มีความพากเพียร เพื่อความเจริญก้าวหน้า ประหยัดมัธยัสถ์ บุรณะซ่อมแซมขยันขันแข็งทั้งประโยชน์งานและส่วนรวม

๓. ไม่ล่วงละเมิดของรักและบุคคลเป็นที่รักของคนอื่นทุกชนิด ไม่ปล่อยตัวตามกระแส ตัณหา มีความสันโดษ ยินดีในของรักหรือประโยชน์ของตนที่ได้มาหรือมีอยู่โดยชอบธรรม ไม่มักมาก ในกาม เป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่โลภจนผิดธรรม

๔. ไม่กล่าวเท็จทางกายทางวาจา หรือทางตัวอักษรทุกวิถีทาง แต่กลับมีวาจาเชื่อถือได้มี ประโยชน์ควรแก่การฟังของผู้อื่น มีสัตย์ มีความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง ไม่มีมายาสาไก

๕. การไม่ตกเป็นทาสของอบายมุขทุกชนิด หรือสิ่งมีนเมาเสพติดทั้งทางรูปธรรม นามธรรม อันเป็นทางแห่งความประมาทมัวเมา เสียความปรกติแห่งสติสัมปชัญญะทุกประการ แต่ กลับเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ เห็นถูกเชื่อถูกไม่ม่งมายมีความอดทน อดกลั้น ในการบังคับตัวเอง ปฏิบัติถูกทั้ง ต่อมิตรและศัตรู รู้จักฐานะประมาณ รู้จักกาลเทศะ รู้จักสังคมและบุคคล มีการสำรวมมีมารยาทที่ไม่ กระด้างกระเดื่อง มีหิริโอตตปปะ ละอายบาปและกลัวบาปโดยลำพังตนเองมีการศึกษาที่ดี มีเพื่อนดี มีความใคร่ในทางดี ไม่เปิดโอกาสให้ใครดูหมิ่นได้รู้จักใช้คนและคบคน

จากที่กล่าวมาแล้วจะเป็นศีลธรรม จุดมุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นอยู่ อย่างสงบเรียบร้อยของสังคมโดยทั่วไป และเป็นความผาสุกขั้นต้น ๆ อันเป็นวิสัยของปุถุชน มิได้ หมายสูงพ้นขึ้นไปถึงความดับทุกข์ แต่ก็เป็นกลไกให้สังคมอย่างสันติ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของศาสนา และยิ่งเชื่อมโยงไปถึงวัฒนธรรมอันดีงามของสังคม ถ้าหากขาดหลักศีลธรรม ๕ ประการ แล้วปัญหา ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมย่อมตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คู่สามีภรรยาเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันเมื่อ มีปัญหาทางการเงินที่เกิดจากสาเหตุ ดังนี้

๑. การใช้จ่ายเกินตัวและฟุ่มเฟือยของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

๒. การหลงใหลติดใจในอบายมุขต่าง ๆ เช่น ติดการพนัน ติดสิ่งเสพติด การดื่มสุราเป็น ประจำ การเป็นนักเลงผู้หญิง การเที่ยวกลางคืน เป็นต้น

๓. การว่างงานของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายชาย ซึ่งจะ รู้สึกว่าตนมีปมด้อยและทำให้เกิดการคิดมาก ประสาทเครียด พาลทะเลาะเบาะแว้งกับภรรยาและ บุตรหลานได้ง่าย

๔. การด้อยกว่าในทางอาชีพหรือด้านตำแหน่งหน้าที่ในการทำงานหรือด้านรายได้ของ คู่สมรส ตลอดจนฐานะดั้งเดิมของคู่สมรส จะทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกเป็นปมด้อยและเป็น คนคิดมาก

๓.๒.๕ ปัญหาทางด้านสังคม

การหย่าร้าง ในสังคมสมัยใหม่การหย่าร้างมีจำนวนมากขึ้น และกลายเป็นวิธีการหนึ่งในการ แก้ปัญหาในครอบครัวไปแล้ว การหย่าร้างไม่ใช่เรื่องที่น่าอับอายอีกต่อไป สังคมยอมรับว่าการหย่า ร้างมากขึ้น โดยมีความคิดว่าหากอยู่ด้วยกันแล้วไม่มีความสุขก็ควรหย่ากันไปจะดีกว่า เพราะในสังคม สมัยใหม่เน้นในเรื่องผลประโยชน์และความพอใจส่วนตัวเป็นเรื่องสำคัญ ประกอบกับสภาพการดำเนิน ชีวิตในเมืองที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ตัวใครตัวมัน ความแอ้อดค้ำคั่งไปด้วยผู้คนและสิ่งแวดล้อมที่เต็ม

ไปด้วยดีสูง ๆ หรือที่เรียกกันว่าปากคอนกรีต ค่าครองชีพสูงความสับสนวุ่นวายต่าง ๆ รวมทั้งความแตกต่างในภูมิหลังของคู่สมรส จึงทำให้คนเมืองมีความตึงเครียดทางอารมณ์สูง สุขภาพจิตเสื่อม และส่งผลให้เกิดปัญหานานัปการอันจะนำไปสู่การหย่าร้างขั้นในที่สุด

สังคมชนบทได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก สังคมโลกาภิวัตน์ เนื่องจากการปฏิวัติ ข่าวดสารข้อมูลที่อาศัย ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นเครื่องมือส่งเสริมทำให้ข่าวสารข้อมูลเชื่อมโยงสังคมมนุษย์ในโลกไร้ทั้งพรมแดนและเวลา เพราะการสื่อสารได้ใช้คอมพิวเตอร์ ดาวเทียมและอื่น ๆ นั้นสามารถสื่อให้ถึงกันได้จากขั้วโลกหนึ่ง มายังอีกขั้วโลกหนึ่งได้โดยเกือบจะไม่ต้องใช้เวลาเลย ถ้าหากคิดทบทวนและไตร่ตรองให้ดี ถึงเรื่องศักยภาพของมนุษย์ ในการปรับตัวเข้ากับสิ่งใหม่ ๆ สังคมแต่ละแห่งแต่ละท้องถิ่นล้วนมีความแตกต่างในด้านวิถีชีวิต วิธีคิดและความเจริญทางวัตถุ เป็นเรื่องที่ยากแก่การปรับตัวให้ทัดเทียมกันได้ การปรับตัวไม่ทัน และเป็นเหยื่อของเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบมายังวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่อย่างที่เราเห็นในสังคมไทยในชนบททุกวันนี้

๑. ปัญหาความยากจน เนื่องจากรัสนิยมแบบเงินตราเข้ามามีบทบาทในชีวิตของชาวชนบท ทำให้รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ขาดปัจจัยหลักในการยังชีพ ซึ่งเป็นผลมาจากการเพาะปลูก หรือส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรแล้วไม่ได้ผลตอบแทนที่ดี ราคาผลผลิตตกต่ำ หรือถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา เมื่อไม่มีทางเลือกอื่นบางครอบครัวจึงนำเอาลูกสาวของตนขายสู่ตลาดค้าโสเภณี เพื่อความอยู่รอดของสมาชิกคนอื่น ๆ นอกจากนี้ยังได้รับอิทธิพลจากการเลียนแบบในการดำเนินชีวิตจากเพื่อนบ้านหรือคนอื่น ๆ ในสังคมทำให้มีความต้องการบริโภคมากขึ้น ผลที่ตามมาคือ^{๑๔}

๑. ความนิยมในวัตถุ ความเจริญทางวัตถุได้สร้างค่านิยมที่พุ่งเพื่อพุ่มเพื่อให้กับเด็กวัยรุ่นจนส่งผลกระทบให้วัยรุ่นจำนวนไม่น้อยไปเป็นโสเภณีเพื่อหารายได้ไปเที่ยวเตร่หรือใช้จ่ายเพื่อตอบสนองสิ่งที่ต้องการ ซึ่งมักพบว่าในจำนวนนี้มีเด็กวัยรุ่นมีฐานะทางบ้านมิได้ยากจนแต่มาเป็นโสเภณีรวมอยู่ด้วย

๒. ปัญหาครอบครัวแตกแยกในยุคที่เศรษฐกิจเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตพ่อแม่ผู้ปกครองต่างทำมาหากินเลี้ยงชีพจนไม่มีเวลาเพียงพที่จะดูแลเอาใจใส่ลูกของตนประกอบกับปัญหาการหย่าร้างมีเพิ่มมากขึ้นพ่อแม่ต้องแยกทางกัน เด็กอาจจะอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง สภาพครอบครัวที่แตกแยกและขาดการดูแลเอาใจใส่ของพ่อแม่เป็นสาเหตุให้ลูกขาดความรักความอบอุ่นและหนีออกจากบ้าน บางคนติดยาเสพติดหรือสารระเหยและสุดท้าย หาทางออกด้วยการเป็นโสเภณี

๓. ค่านิยมในทางที่ผิดของพ่อแม่หรือผู้ปกครองบางคน ค่านิยมที่สนับสนุนให้เด็กหญิงออกไปประกอบอาชีพเป็นโสเภณี เนื่องจากเห็นว่าเป็นอาชีพที่หางานง่าย มีรายได้ดีพอสร้างฐานะให้กับทางบ้าน สร้างบ้านหลังใหญ่ ๆ มีรถยนต์ เหมือนกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านหรือมีเงินพอที่จะซื้อที่ดินเพิ่มขึ้น ซึ่งเด็กก็มักยินดี ทำเพื่อตอบแทนบุญคุณและมักมีการชักจูงให้เห็นคล้อยตามจนคิดว่า การเป็นโสเภณีจะสามารถทำให้มีชีวิตที่ดีกว่าการทำงานหนักอยู่ในหมู่บ้าน

^{๑๔} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, มนุษย์กับสังคม, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๕๕๘.

ในสังคมปัจจุบัน ชายและหญิงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและไม่ได้อยู่ในสายตา ผู้ใหญ่อย่างเคร่งครัดเหมือนสมัยก่อน หญิงชายมีโอกาสเลือกคู่ครองด้วยตนเองไม่ต้องให้พ่อแม่เป็นผู้เลือกให้เหมือนอย่างสมัยก่อน ผู้หญิงในปัจจุบันมีโอกาสเลือกคบหาสมาคมกับผู้ชายและหญิงอาจมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสแต่สังคมก็ยังไม่ยอมรับวัฒนธรรมและค่านิยมทางเพศดังกล่าวนัก^{๑๖} ในสังคมเมืองมีแนวโน้มที่จะยกเลิกราค่านิยมการยึดถือ ความบริสุทธิ์ของผู้หญิงมากขึ้นโดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษาอาจจะเป็นเพราะอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกที่สังคมไทยได้รับอย่างไม่ขาดสาย ทำให้ผู้ชายเริ่มตระหนักว่า ความบริสุทธิ์ของผู้หญิงไม่ได้ช่วยทำให้ชีวิตสมรสสุขเท่าคุณงามความดี และความซื่ออกซื่อใจกันของคู่สมรส

อีกประการหนึ่งก็คือ ทศนคติในการเลือกคู่มีแนวโน้มความเหมาะสมระหว่างชายหญิงมากขึ้น ค่านิยมเรื่องความบริสุทธิ์ของฝ่ายหญิงจึงเริ่มมีความสำคัญน้อยลง ดังนั้นหญิงหม้ายจึงมีโอกาสแต่งงานใหม่มากกว่าเดิม สังคมไทยปัจจุบันนิยมการหย่าร้างว่าเป็นทางออกที่ดีที่สุดของการตัดสินใจ ปัญหาชีวิตที่ล้มเหลวต่างจากสมัยก่อน สังคมไทยวัฒนธรรมไทยไม่เอื้อโอกาสให้คู่ครองหย่าร้างมากนัก โดยเฉพาะเพศหญิงสถานภาพการเป็นแม่หม้ายไม่สู้จะดีนัก ประกอบกับในปัจจุบันนี้ ครอบครัวชั้นกลางและชั้นล่างสามีภรรยา อาจจะต้องทำงานนอกบ้านทั้งคู่เพื่อหารายได้เข้าครอบครัว ภรรยาจึงมิใช่ “ข้างเท้าหลัง” แต่เป็นผู้ที่พึ่งพาตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ ดังนั้นความอดทนต่อกันของคู่ครองครอบครัวจึงมีน้อยลง ส่งผลให้ครอบครัวแตกสลายหรือการล่มสลายมากขึ้นในปัจจุบัน

จากผลกระทบที่เกิดขึ้นเพราะคนในสังคมเริ่มนิยมวัตถุมากกว่าคุณค่าทางด้านจิตใจ เพราะเกิดจากตัณหา ทิฐิ และมานะกิเลส ๓ ตัวนี้ มีผลทำให้สังคมสับสนวุ่นวายไม่มีความรู้จักพอมีแต่ดิ้นรนแสวงหาวัตถุสิ่งของมาปรนเปรอตนเองเบียดเบียนเอาเปรียบผู้อื่นเพราะสาเหตุดังนี้

ตัณหา หมายถึง ความอยากไม่รู้จักพอ เป็นความต้องการไม่มีสิ้นสุดเป็นเหตุให้บุคคลไม่สามารถควบคุมตนเองได้ และมีส่วนชักพาให้ครอบครัวเสื่อมสลายและเป็นทุกข์ตลอดเวลา

ทิฐิ หมายถึง การยึดถือ การยึดมั่นในทิฐิของตนเท่านั้นว่าถูกต้องเป็นจริง ทำให้บุคคลไม่ยอมรับฟัง ความคิดเห็นของบุคคลอื่นและเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งในที่สุดครอบครัวที่มีทิฐิกันมาก ๆ ย่อมนำความเดือดร้อนให้กับตนเองและคนรอบข้างสายใยแห่งครอบครัวก็จะขาดสะบั้นลงเด็กก็จะมีปัญหาตามมา

มานะ หมายถึง ความถือตัว เป็นกิเลสที่ผลักดันให้บุคคลถือว่าตนเท่าเทียม กับบุคคลอื่น ทั้งที่ตนเองไม่มีคุณลักษณะเท่าเทียมกับบุคคลอื่นหรือถือตัวว่า สูงกว่าบุคคลอื่นทั้งที่ตนเองด้อยกว่าบุคคลอื่นในแทบทุกด้านก็ตาม นอกจากนี้มานะยังหมายถึงตนเองว่ามีความต่ำต้อยกว่าบุคคลอื่นหรือด้อยกว่าบุคคลอื่น ทำให้ไม่กล้าที่จะทำสิ่งที่ดีงามและก้าวหน้าเพราะคิดว่าตนเองทำไม่ได้ทั้งที่โดยความเป็นจริงตนเองก็มีคุณสมบัติและความสามารถไม่ด้อยไปกว่าบุคคลอื่นแต่อย่างใด

ดังนั้นมานะเป็นตัณหาที่นำไปสู่ความขัดแย้งกับตนเองสังคมอย่างเห็นได้ชัด ทำให้บุคคลหลงตนเอง ไม่ยอมรับความเป็นจริงเกี่ยวกับตนเองไม่รู้จักเคารพผู้อาวุโส ตีตัวเสมอท่านเป็นการขาดวัฒนธรรมของคนดีในสังคม ทำให้ผู้ที่มีความรู้มีอำนาจมีสติปัญญาหรือคุณธรรม ตกอยู่ภายใต้อำนาจ

^{๑๖} นิตยา มาสวิสุทธิ และ รื่นฤทัย สัจพันธุ์, ชายกับหญิงในเอกสารการสอนวิชาแนวคิดไทย, เล่ม ๒ หน้าที่ ๗, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๓๘๔.

ของมานะอาจจะสำคัญตนผิดและทำอะไรผิด ๆ ได้ที่คิดว่าถูกต้องแต่ฝ่ายเดียวบางครั้งยังดูถูกวัฒนธรรมแบบบรรพบุรุษว่าไม่ทันสมัยทันสมัย

พระพุทธศาสนายกย่องสรรเสริญบุคคลที่มีความกตัญญูทเวที ว่าเป็นคนดีทั้งนี้เพราะความกตัญญูทเวทีเป็นเครื่องหมายหมายของคนดี บุคคลที่มีความกตัญญูทเวทีจะได้รับผลดีตอบแทนอย่างแน่นอน ดังคำโบราณที่ว่า คนดีตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้กล่าวคือ หากประสบความสำเร็จความเดือดร้อนจะมีคนช่วยเหลือได้อย่างทันท่วงที ดังข่าวสังคมได้ช่วยอุ้มชูเด็กกตัญญูที่เลี้ยงดูพ่อแม่ผู้ยากจน ที่ทุพพลภาพ หรือที่แก่ชรา หรือที่เจ็บไข้ได้ป่วยไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ดังปรากฏตามข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นประจำนอกจากนั้นยังมีองค์การเอกชน หน่วยงานอื่น ๆ คอยช่วยเหลืออยู่ดังปรากฏในสังคมปัจจุบัน

๓.๓ สาเหตุของปัญหาการครองเรือน

เด็กในสังคมสมัยใหม่ จะพบว่าแตกต่างไปจากในสมัยเดิมอย่างสิ้นเชิง จากเด็กที่เคยว่านอนสอนง่ายมาเป็นเด็กที่มีความมั่นใจในตัวเองสูง มีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ซึ่งคงจะเป็นเพราะอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก และการอบรมจากสื่อมวลชนต่าง ๆ นั้นเองเด็กจะตัดสินใจเอง มีการพักผ่อนหย่อนใจมากขึ้น คือ มีการเที่ยวหรือพบประสังสรรค์กับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน โดยเลียนแบบจากผู้ใหญ่ มีการสร้างวัฒนธรรมย่อยของตนขึ้นมาโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กวัยรุ่นและจากการที่พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้าน เด็กจึงขาดความใกล้ชิดและไม่ได้รับความอบอุ่นจากพ่อแม่ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยขึ้น เวลาพบกันพูดคุยกันไม่รู้เรื่อง เวลาพักผ่อนก็ต่างคนต่างไป เด็กจึงมีความตึงเครียดและอารมณ์รุนแรงมาก ขาดความรับผิดชอบและหันไปบูชาและเลียนแบบคนที่มีความสามารถในรูปแบบต่าง ๆ แทน เช่น ดารา นักร้อง เป็นต้น

๓.๓.๑ ปัจจัยด้านอารมณ์

กรณีที่ควรพิจารณาต่อไป คือ กรณีที่ว่าการทำร้ายที่เกิดขึ้นนั้นมีลักษณะมากน้อย หนักเบาเช่นไร หรือมีระดับความรุนแรงเพียงไร จึงได้ชื่อว่าเป็นความรุนแรงที่สามารถเยียวยาได้ เช่น สามีเพียงแต่ทำร้ายร่างกาย หรือประทุษร้ายด้วยวาจา หรือกรณีใดที่หนักเกินกว่าจะเยียวยาได้ เช่น กรณีพยายามฆ่า หรือ ฆาตกรรมนั้นมีระดับความรุนแรงของพฤติกรรมแตกต่างกัน ดังนี้ ความก้าวร้าวทางวาจา ถูกเหยียดหยาม ตะโกนใส่ตั้งฉายาอันเนื่องมาจากเหตุที่ต้องการควบคุม แสดงพลังความเป็นชายอิจฉาริษยาคุมสมรสไม่ปรองดองกัน ความกล่าวร้ายต่อร่างกาย ผลัก ตบตี กระทบกระเทือน ยอมรับและนำเอาการควบคุมโดยวิธีการ ที่รุนแรงมาใช้เลียนแบบการแสดงความก้าวร้าวรุนแรงต่อร่างกาย ถูกกระทำทารุณกรรมตั้งแต่เด็ก มีบุคลิกภาพที่นิยมความก้าวร้าว ติดสุรา ความก้าวร้าวขั้นรุนแรง ทบตี เตะต่อย ทบตีด้วยวัตถุหรืออาวุธ มีบุคลิกภาพ แปรปรวน เก็บอารมณ์ไม่อยู่มีความยกย่องนับถือตนเองต่ำฆาตกรรมระดับความรุนแรงของพฤติกรรม เริ่มจากพฤติกรรมที่มีระดับความรุนแรง น้อยกว่าไปสู่ระดับความรุนแรงมากขึ้น จนกระทั่งมีระดับความรุนแรงสูงที่สุดคือ เริ่มจากความกล่าวร้ายทางวาจา ไปสู่ความก้าวร้าวทางร่างกาย และพัฒนาไปสู่ความก้าวร้าวขั้นรุนแรง ซึ่งบางกรณีระดับความก้าวร้าวที่สั่งสมต่อเนื่องเป็นเวลานานอาจนำไปสู่การเกิด ความก้าวร้าวรุนแรงสูงสุดในระหว่างคู่สมรส คือ การฆาตกรรมคู่สมรส ได้แก่สามีฆาตรรยาหรือภรรยาฆ่าสามี

ในการทำร้ายคู่สมรส ส่วนมากสามีจะเป็นผู้ทำร้ายภรรยาผู้กระทำจะมีลักษณะ ดังนี้ คือ มักเข้าใจผิดคิดว่าตนเองจะถูกทำร้ายขาดความมั่นใจในตนเอง รู้สึกว่าตนเองไร้ความสามารถแยกตนเองออกจากสังคม ขาดผู้ดูแลเอาใจใส่ขาดคนช่วยเหลือและให้กำลังใจขาดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีปัญหาเกี่ยวกับคู่สมรส มีภาวะซึมเศร้าควบคุมตนเองไม่ได้เคยถูกทอดทิ้ง หรือถูกทารุณกรรม ในวัยเด็กผู้กระทำจะแสดงความก้าวร้าวหรือใช้การข่มขู่ให้เกิดความกลัว เป็นอำนาจในการควบคุมสมาชิกในครอบครัวให้ยอมตามลักษณะของผู้ที่ถูกทำร้ายภรรยาที่ถูกซ้อมหรือทำร้ายร่างกาย มักมีลูกยังเล็กและผู้หญิง กลุ่มนี้มักคิดและเชื่อว่า เธอจะต้องอดทนเพื่อลูก เด็กต้องการทั้งพ่อและแม่ถ้าเลิกร้างกันไปลูก ๆ อาจจะลำบากไม่มีที่พึ่งพิงอาจมีปัญหาเรื่องปากท้อง เรื่องเงินทองและการหย่าร้างอาจเป็นตรabajo และมีผลกระทบกับลูก ในขณะที่เดียวกันถ้าแม่ยังปกป้องตนเองไม่ได้คงยากที่จะปกป้องลูก ๆ ได้ก็กล่าวได้ว่าผู้หญิงกลุ่มนี้มักใช้วิธีปรับตัวแบบสมยอม หลีกเลียงสถานการณ์รุนแรงมากกว่าที่จะเผชิญหน้าโดยตรงกับสามีหนีห่างจากสังคม ไม่พยายามที่จะควบคุมสถานการณ์ให้ได้ผู้หญิงกลุ่มนี้มักพึ่งพาสามีเมื่อนานไปวิธีการคิดและวิธีการปรับจะค่อย ๆ แ่ลงความภาคภูมิใจในตนเองต่ำรู้สึกหมดหวังและสิ้นหวังต่อสถานการณ์ที่รุนแรง ช่วงแรกอาจคิดหนีและต่อมาก็ยอมรับชะตากรรม คิดว่าตนเองคงหนีไปไม่พ้นไม่สามารถเปลี่ยนสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้และไม่พยายามคิดจะหนีอีก เธอเรียนรู้ที่จะอดทนและปรับตัวกับความรุนแรง พวกเธอคิดว่าตำรวจนักสังคมสงเคราะห์หรือแพทย์คงไม่สามารถช่วยอะไรพวกเธอได้

๓.๓.๒ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

ในปัจจุบันสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนไป ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาบันครอบครัวโดยเฉพาะมารดาและบิดา ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นำไปสู่ความไม่มั่นคงของสถาบันครอบครัว และความไม่มั่นคงดังกล่าวเกิดจากสมาชิกของครอบครัวโดยเฉพาะมารดาและบิดาที่ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ปัญหาที่ตามมาเป็นสาเหตุของการนำไปสู่ความไม่เข้าใจที่เป็นชนวนนำไปสู่การหย่าร้างอันเป็นทางออกที่สร้างปัญหามากกว่าการแก้ปัญหา ปัญหาการหย่าร้างในสังคมทุกสังคมมักมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งในชีวิตสมรสอันเป็นผลมาจากความล้มเหลวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างคู่สมรสเพราะความไม่เข้าใจกันกล่าวคือ

๑. คู่สมรสมีความแตกต่างกันในจุดยืนทางความคิด
๒. คู่สมรสไม่ได้ตระหนักถึงความรู้สึกของคู่สมรสด้วยกัน
๓. คู่สมรสไม่สามารถที่จะสื่อสารให้เข้าใจกันได้ถึงความรู้สึกและการรับรู้ของคู่สมรส

นอกจากนั้นแล้วความขัดแย้งในชีวิตสมรสยังเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับบทบาทของทั้งสองฝ่ายโดยไม่สอดคล้องกันคาดการณ์คาดการณ์การปฏิบัติบทบาทที่ถูกต้องของตนเองต่ออีกฝ่ายหนึ่งทำให้ขาดความสามารถรับรู้ถึงความคล้ายคลึงกันซึ่งเกิดความแตกต่างกันในความคาดหวังทางบทบาทของตนเองกับคู่สมรสจากปัญหาการหย่าร้างของคู่สมรสดังกล่าวทำให้พบว่าการหย่าร้างของคู่สมรสที่มีบุตรติดด้วยกันนั้นเป็นการเพิ่มปัญหาให้กับสังคมเป็นอย่างมากเพราะปัญหาของเด็กที่หว่าเหวจากผู้ปกครองเป็นเหตุชักนำให้เด็กแสวงหาทางออกโดยการคบเพื่อนเที่ยวแต่เสพสิ่งเสพติดตลอดจนเกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตกับเด็กโดยเฉพาะเด็กซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่นเพราะเป็นวัยที่วิกฤตอัน

นำไปสู่การตอบปัญหาทางสังคมได้มากนอกจากนั้นแล้วผลกระทบนี้มาจากการหย่าร้างของมารดา บิดาดังกล่าวจำแนกได้เป็น ๔ ประเภทคือ

๑. ผลกระทบด้านสุขภาพ
๒. ผลกระทบด้านสังคม
๓. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ
๔. ผลกระทบด้านสถานภาพและบทบาท^{๑๗}

การหย่าร้างดังกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมทุกสังคมมนุษย์ ทุกคนล้วนเป็นผลผลิตอย่างหนึ่งของสังคม นอกจากนั้นแล้วการหย่าร้างยังสร้างความตึงเครียด ให้กับบุคคลได้เป็นอย่างมาก และบางกรณีการหย่าร้างถือว่าเป็นอุบัติเหตุที่ร้ายแรงของชีวิตที่ทำให้จิตใจได้รับความเจ็บปวดมากที่สุด บางคนถึงกับเสียชีวิตได้ เพราะการหย่าร้างนำมาซึ่งการส่งสมปัญหาของคู่สมรสรวมไปถึงการก่อปัญหาให้กับบุตรธิดาซึ่งเป็นผลพวงของการสมรสด้วย ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น ไม่รู้จักปรับตัวและสร้างทัศนคติที่ไม่ดีให้กับเด็กได้^{๑๘}

ปัญหาการหย่าร้างนั้นมีสาเหตุมาจากความล้มเหลวของคู่สมรส ซึ่งกำลังเพิ่มมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน อันเนื่องมาจากปัญหาแวดล้อมอื่น ๆ เช่นปัญหาทางเศรษฐกิจ ทางสังคม รวมไปถึงทัศนคติที่แตกต่าง ปัญหาในส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการที่คู่สมรสไม่ใส่ใจในจริยธรรมหรือภาวะด้านจิตใจของคู่สมรสเอง เพราะศาสนาถือได้ว่าเป็นสถาบันหนึ่งที่ช่วยขัดเกลาสังคมไม่ให้เกิดปัญหา และสร้างสันติสุขโดยใช้หลักคำสอนทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาแก่สังคมสถาบันศาสนามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในทุกด้าน โดยแสดงบทบาทที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิตใจ^{๑๙} รวมไปถึงการทำให้มนุษย์รู้จักแยกแยะสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตและสังคม กล่าวอีกความหมายหนึ่ง ศาสนาเป็นสถาบันที่อธิบายหน้าที่ของมนุษย์ได้อย่างลงตัวไม่ว่าจะอยู่ในฐานะอะไรก็ตาม โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ครองเรือนแล้วซึ่งจะต้องดำเนินชีวิตในสังคมจำเป็นต้องทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ การครองเรือนจึงต้องอาศัยสถาบันศาสนาเป็นเครื่องประคับประคองกำหนดหน้าที่ การละเลยจริยธรรมทางศาสนาในการดำเนินชีวิตสมรส จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คู่สมรสไม่สามารถประคับประคองชีวิตสมรสได้อย่างมีเสถียรภาพ

๓.๓.๓ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม

สังคมไทยได้รับอารยธรรมและวิทยาการจากตะวันตกอย่างรวดเร็ว นั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมชนบทส่วนหนึ่ง ได้พัฒนารูปแบบมาเป็นสังคมเมืองไม่ว่าจะเป็น คำนิยม วัฒนธรรม จากเมืองเล็กก็ได้กลายเป็นเมืองใหญ่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้เกิดการปรับตัวของผู้คนในสังคมเป็นผลตามมาผู้คนในท้องถิ่นได้พยายามออกจากชนบท เพื่อเข้าสู่ระบบ

^{๑๗} สุชา จันท์เอม, *จิตวิทยาพัฒนาการ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๓.

^{๑๘} สุพัตรา สุภาพ, *ปัญหาสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๑.

^{๑๙} พระบุญแทน ชันธุ์ศรี, “ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการครองเรือนในพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙), หน้า ๑-๒.

อุตสาหกรรมและขายแรงงานมากขึ้น เพื่อเลื่อนฐานะทางสังคมการเข้าสู่ระบบโครงสร้างสังคมเมืองของผู้คนในชนบททำให้การติดต่อกับครอบครัวลดน้อยลงไป อันเนื่องมาจากบิดาและมารดาเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว เอาเวลาส่วนใหญ่ก็อยู่กับการทำงานจนในที่สุดฐานะของครอบครัวก็ได้รับการปล่อยปละละเลย ทั้งบุตรธิดาให้อยู่กับเทคโนโลยีแทนตัวเอง จนต้องประสบกับภาวะของปัญหาครอบครัวซึ่งเรียกกันว่า สภาพไร้ระเบียบทางครอบครัว^{๒๐}

สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวทำให้เกิดผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวมากยิ่งขึ้นนักสังคมวิทยาได้แสดงทัศนะกับเรื่องดังกล่าวเอาไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมชนบทสู่สังคมเมืองมีผลกระทบต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางครอบครัวในลักษณะดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางอำนาจของครอบครัวซึ่งโดยปกติหมายถึงการลดทอนอำนาจปกครองของบิดามารดาที่มีบุตรธิดา และของสามีที่มีต่อภรรยาโดยเพิ่มความเป็นอิสระเสรีกับบุตรธิดาและภรรยาในการเลือกประพฤติปฏิบัติ

๒. การเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคมของสมาชิกในครอบครัวทั้งภายในและภายนอกซึ่งหมายถึงพฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนไม่ว่ามารดาบิดาหรือบุตรธิดามักถือเป็นเอกสิทธิ์เฉพาะตนและไม่อาจสอดประสานกับสมาชิกอื่นในครอบครัวการที่มีบทบาทแตกต่างกันในงานที่ทำภายนอกบ้านของสมาชิกแต่ละคนโดยเฉพาะงานของบิดาและมารดา ยิ่งก่อให้เกิดความสนใจที่แตกต่างกันออกไปจนทำให้ลดการรวมตัวของสังคม

๓. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวจากระบบเชื่อมโยงที่มีขนาดใหญ่มาเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีขนาดเล็กถึงแม้ว่าในสังคมเมืองจะมีครอบครัวแบบเชื่อมโยงหลงเหลืออยู่บ้างก็ตามแต่ก็เป็นไปในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมเมือง

๔. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวจากระบบเชื่อมโยงที่มีขนาดใหญ่มาเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีขนาดเล็กถึงแม้ว่าในสังคมเมืองจะมีครอบครัวแบบเชื่อมโยงหลงเหลืออยู่บ้างก็ตามแต่ก็เป็นไปในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมเมือง

๕. การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของบุคคลที่ ที่เป็นโสดหรือหย่าร้างหรือแยกทางกันกล่าวคือบุคคลดังกล่าวในสังคมเมืองอาจจะไม่รู้สึกละเลยสถานภาพใด ๆ แต่กลับได้รับประโยชน์ในทางเศรษฐกิจบางประการ ในฐานะบุคคลทำงานซึ่งไม่ต้องมีผู้อุปการะเลี้ยงดู

ลักษณะสังคมดังกล่าวทำให้มองเห็นว่าปัจจัยทางสังคมมีผลต่อระบบโครงสร้างของครอบครัวหรือมากทีเดียวเพราะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งฐานะและพฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวอย่างเห็นได้ชัดกล่าวอีกนัยหนึ่งสังคมที่ก่อตัวเป็นสังคมเมืองจะทำให้ส่งผลต่อการหย่าร้างมากกว่าสังคมชนบท^{๒๑} ปัญหาการหย่าร้างในสังคมเมืองมีมากเพราะมีสาเหตุมาจาก

๑. ลักษณะความเป็นอยู่แบบตัวใครตัวมันแล้ว ลักษณะความเป็นอยู่ดังกล่าวทำให้เกิดความโดดเดี่ยวทางด้านสังคม ครอบครัวแต่ละครอบครัวจะมีความรู้สึกว่าตนเองอยู่ในความเงิบเหงา

^{๒๐} ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, “ครอบครัวสลาย”, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒): หน้า ๖๒-๖๓.

^{๒๑} สุดา ภิรมณ์แก้ว, “เมืองกับปัญหาการหย่าร้าง”, สังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒): ๕๗-๖๐.

ไม่มีเพื่อนบ้านไม่มีญาติพี่น้องไม่มีความสัมพันธ์กับคนรอบข้างความคิดดังกล่าวทำให้เกิดความเห็นแก่ตัวเมื่อเกิดปัญหาขึ้นภายในครอบครัวก็ไม่สามารถที่จะปรึกษากับใครได้

๒. ความเสมอภาคเท่าเทียมกันของชายกับหญิง เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการหย่าร้างขึ้นง่ายเพราะเหตุว่าฐานะทางสังคมที่ยอมรับเท่าเทียมของชายกับหญิง ทำให้เกิดแนวความคิดที่สามารถที่จะอยู่คนเดียวได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอีกฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะหญิงในสังคมปัจจุบันมักจะมีแนวความคิดว่าตนเองสามารถที่จะหาเลี้ยงชีพได้โดยไม่ต้องพึ่งชายเมื่อเกิดปัญหากระทบกระทั่งกันขึ้นทั้งคู่ก็มองว่าการอยู่ร่วมกันไม่สำคัญอีกต่อไปเพราะว่าสามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเอง

๓. ลักษณะครอบครัวในเมืองเป็น ลักษณะครอบครัวในเมืองเป็นครอบครัวเดี่ยวที่แต่ละคนต่างอยู่โดยไม่พึ่งพาคนอื่นมีลักษณะคล้ายคลึงกับข้อที่ ๑ ที่ต่างคนต่างอยู่แปลลักษณะครอบครัวเดี่ยวอาจจะมี ความเกี่ยวเนื่องกับครอบครัวอื่นอยู่บ้างแต่อย่างไรก็ดีลักษณะดังกล่าวก็ยังเป็นไปแบบพึ่งพาตัวเองโดยไม่สามารถจะดึงครอบครัวอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาได้

๔. สภาพสังคมเมืองยึดเงินตราค่าครองชีพเป็นใหญ่สังคมเมืองมีลักษณะเฉพาะอยู่อย่างหนึ่งที่คล้ายคลึงกันในทุกแม็ก คือ ยึดปัจจัยค่าครองชีพเป็นใหญ่อันเนื่องมาจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่บีบคั้นทำให้แต่ละครอบครัวดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดโดยที่ไม่ใส่ใจกับความสำคัญด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีวัฒนธรรมร่วมด้วยถึงศาสนาอันเป็นหลักในการดำเนินชีวิตการยึดวัตถุเป็นใหญ่ทำให้คู่สมรสมองข้ามความสำคัญของการอยู่ร่วมกันโดยสันติวิธีเมื่อเกิดปัญหาขึ้นคู่สมรสมักจะนำความจำเป็นของวัตถุมากกว่าความรู้สึกของคู่สมรสอันนำไปสู่ความล้มเหลวของการอ่านอยู่ร่วมกันในลักษณะหนึ่งสังคมที่ยึดวัตถุเป็นใหญ่ มักจะให้เวลาส่วนมากไปกับการหาเงินไปให้ครอบครัวโดดเดี่ยวมากขึ้นไม่อบอุ่น

๕. ชายหญิงในสังคมเมืองมีอิสระในการเลือกคู่ครองด้วยตนเองโดยตั้งอยู่บนรากฐานของความรักสังคมเมืองได้ทำลายวัฒนธรรมอันเก่าแก่และติงามของสังคมดั้งเดิมลงไปโดยเฉพาะการเลือกคู่สมรสที่เอาความรู้สึกของคู่สมรสเป็นใหญ่โดยไม่ได้ปรึกษาหารือผู้ปกครองลักษณะการตัดสินใจดังกล่าวอาจนำมาซึ่งความผิดพลาดของการอยู่ร่วมกันทุกครั้งที่เกิดปัญหาคู่สมรสก็จะแก้ปัญหากันเองเมื่อหาทางออกไม่ได้ก็มักจะตัดสินใจเลิกราเพราะความที่ไม่ได้ให้ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายรับรู้ปัญหาและร่วมแก้ไข

๖. สภาพสังคมเมืองทำให้คนคบกันเพียงผิวเผินเพราะปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสังคมที่เร่งรัดให้แต่ละครอบครัวละเลยความสัมพันธ์ที่มีต่อเพื่อนบ้านปัญหานี้หากได้รับการสะสมไว้นานเข้าก็จะทำให้แต่ละครอบครัวในสังคมเมืองไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน

๗. สังคมสมัยใหม่ สามีภรรยา มีความเท่าเทียมกัน มีโอกาสในการตัดสินใจร่วมกันอาจก่อให้เกิดการหย่าร้างได้ง่ายขึ้นมากกว่าครอบครัวที่มีหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียวเป็นผู้ตัดสินใจในปัญหาที่เกิดขึ้นลักษณะดังกล่าวอาจฟังดูเพียงผิวเผินอาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้เพราะเหตุว่าการแก้ปัญหา ร่วมกันของคู่สมรสจะทำให้ปัญหาหมดไปแต่ในทางความเป็นจริงการที่คู่สมรสมีส่วนร่วมในการร่วมตัดสินใจอาจเกิดการหย่าร้างได้ง่ายกว่าเพราะเหตุว่าคู่สมรสที่มีทัศนคติไม่ตรงกันยิ่งเหมือนกับเพิ่มปัญหามากขึ้นมากกว่าการแก้ปัญหา

๘. การหย่าร้างในสังคมเมืองมีมากกว่าชนบท เพราะมีอัตราการจดทะเบียนสมรสมากกว่าชนบท ปัญหาการหย่าร้างในสังคมเมืองที่ปรากฏตัวเลขมากกว่าสังคมชนบท และสังคมเมือง

นิยมการจดทะเบียนสมรสเมื่อแต่งงานแล้ว ในขณะที่สังคมชนบทไม่นิยมการจดทะเบียนสมรส ส่วนมากเมื่อแต่งงานแล้วจะอยู่กินร่วมกัน เมื่อเกิดปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ก็แยกกันอยู่แต่ไม่สามารถที่จะคิดเป็นตัวเลขได้ว่ามีมากเท่าไร ในขณะที่สังคมเมืองเกิดการหย่าร้างขึ้นก็สามารถคิดเป็นตัวเลขอัตราการหย่าร้างได้ ดังนั้นจึงพบว่าสังคมเมืองมีอัตราการหย่าร้างมากกว่าสังคมชนบทนั้น คือ ปัจจัยทางด้านสังคมที่มีต่อปัญหาการหย่าร้างของคู่สมรสอันเป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันและจะมีมากขึ้นตามการปฏิบัติสังคม

๓.๔ สรุปท้ายบท

สภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย ครอบครัวไทยในปัจจุบันเผชิญกับสภาพการณ์ เปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสภาพเศรษฐกิจซึ่งเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไปจะเห็นได้ว่า ครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไป

ประเภทของครอบครัวไทย ๑. ครอบครัวเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐาน ๒. ครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม ๓. ครอบครัวซ้อน ๔. ครอบครัวสสารจากการมีสมาชิกภายในครอบครัวจำนวนมาก ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ ญาติพี่น้องของคู่สมรส อาจจะทำให้คู่สมรสต้องเผชิญกับปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลภายในครอบครัวได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อความความสุขของครอบครัวได้

ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวอาจแยกกล่าวได้เป็น ๔ ลักษณะ

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่
๒. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่กับเด็ก
๓. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพี่น้อง
๔. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่และสมาชิกอื่น ๆ ภายในครอบครัว

สภาพของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทยเมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือฆราวาสแล้ว การที่จะอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่สนิทสนมกันนั้นก็เป็นเรื่องยาก จึงจำเป็นต้องศึกษาหาสาเหตุของปัญหา ในครอบครัวหนึ่ง ๆ อย่างน้อยเป็นการอยู่ร่วมกันของบุคคล ๒ คน ขึ้นไป คือ สามีและภรรยาหรือมากกว่านั้น

ในบทนี้ได้ศึกษา สภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย โดยศึกษา ๑. ลักษณะการครองเรือนในสังคมไทย ๒. ปัญหาการครองเรือนในสังคม ๓. สาเหตุของปัญหาการครองเรือน ๔. ปัญหาของการครองเรือนในอนาคต เพื่อที่จะนำปัญหาต่าง ๆ มาแก้ไขโดยใช้หลัก สมชีวิธรรม ๔ ซึ่งจะได้ศึกษาในบทต่อไป

บทที่ ๔

การประยุกต์ใช้หลักสมชีวิธรรมในการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน

จากการศึกษาสภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทยนับวันจะยิ่งเพิ่มขึ้นทุกวัน สถาบันการครอบครัวมีปัญหามากขึ้น มีการหย่าร้างเพิ่มขึ้น เด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง สัมพันธภาพในการครองเรือนไม่อบอุ่น ขาดการใช้เวลาแก่กัน เพื่อให้การครองเรือนสามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การครองเรือน ซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิก พ่อแม่ลูกเป็นต้น จึงจำเป็นต้องหาทางแก้ไขและการแก้ไขด้วยวิธีของนั้น ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้หมดสิ้น จึงจำเป็นต้องแก้ไขที่จิตใจของสมาชิกทุกคนในครอบครัวจึงต้องอาศัยหลักสมชีวิธรรมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาทดังต่อไปนี้

๔.๑ การประยุกต์ใช้หลักสมชีวิธรรมในการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน

๔.๒ การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน

๔.๓ สรุปท้ายบท

๔.๑ การประยุกต์ใช้หลักสมชีวิธรรมในการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน

หลักธรรมสำหรับการแก้ไขปัญหาการหย่าร้าง

ความเข้าใจอันดีระหว่างคู่สมรสและสมาชิกในการครองเรือน การสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นกับคู่สมรสและสมาชิกในการครองเรือน ควรทำความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ คือ

๑. ลักษณะนิสัยและอารมณ์ความรู้สึก คู่สมรสจะต้องศึกษาลักษณะนิสัยของแต่ละคนให้เข้าใจถ่องแท้ ทั้งลักษณะนิสัยการพูด การกินอยู่ การทำงานและอื่น ๆ ตลอดทั้งลักษณะอารมณ์ความรู้สึกของแต่ละคนให้ทราบว่า บุคคลใดชอบอะไร ไม่ชอบอะไร บุคคลใดอารมณ์ร้ายอารมณ์ดี หรือขี้โมโห เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมและพฤติกรรมที่เป็นปกติในครอบครัวเดิมของทั้งสองฝ่าย อาจจะมีระเบียบปฏิบัติ และพฤติกรรมที่แสดงกันเป็นปกติที่แตกต่างกัน ด้วยสาเหตุของการต่างวัฒนธรรมต่างท้องถิ่น เช่น การ ปฏิบัติต่อผู้ใหญ่อาจจะแตกต่างกัน เราจึงต้องศึกษาทำความเข้าใจในสิ่งที่แตกต่างกัน

๓. การเปลี่ยนแปลงตามวัยและสภาพสังคม ต้องศึกษาและทำความเข้าใจว่าคู่สมรสและสมาชิกในครอบครัวจะต้องมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงในลักษณะนิสัย อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรมอื่น ๆ ไปตามวัย เช่น เมื่อวัยรุ่นมีลักษณะนิสัย อารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมอย่างหนึ่ง แต่เมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ วัยสูงอายุย่อมมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัย อารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมต่าง ๆ ผิดแปลกแตกต่าง จากวัยรุ่นไปด้วย

สรุปว่า การศึกษามุ่งทำความเข้าใจระหว่างบุคคลในครอบครัว จะทำให้ทราบถึงลักษณะนิสัย ค่านิยม พื้นฐานทางจิตใจ การศึกษา วัฒนธรรม การพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามวัย อาชีพ และสถานภาพทางสังคมจะช่วยให้แต่ละคนได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับลักษณะของแต่ละคนหลีกเลี่ยง การปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง หาแนวทางที่จะปรับตัวปรับใจให้ใกล้เคียงกัน และเข้าใจกันได้ ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลในการครองเรือนไม่ศึกษาทำความเข้าใจระหว่างกันและกัน ย่อมจะขาดความระมัดระวังในการแสดงออกทำให้เกิดความขัดแย้งในการครองเรือนและอาจจะเกิดการแตกแยกหย่าร้างกันได้ในที่สุด ดังนั้นนิสัยและทัศนคติเป็นเรื่องแต่ละบุคคลในเมื่อหนุ่มสาวตัดสินใจ เลือกรักกันและกันเป็นคู่ครอง ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงควรจะต้องเตรียมความพร้อมที่ใช้ชีวิตคู่อยู่ ร่วมกัน การเตรียมความพร้อมที่สำคัญนั้นมีอยู่ ๓ เรื่อง ดังนี้

๑) การเตรียมความพร้อมทางร่างกาย คู่สมรสจะต้องให้แพทย์ตรวจร่างกาย เพื่อจะได้ ทราบถึงสิ่งผิดปกติของร่างกาย และโรคที่จะเป็นอุปสรรคของการมีชีวิตคู่ ซึ่งอาจจะส่งผลถึงลูกเมื่อ ทราบแล้วจะได้แก้ไข และหาวิธีป้องกันได้ และหากมีคำถามว่า “ตรวจสุขภาพก่อนแต่งงานจำเป็นแค ่ไหน” ขอตอบว่าในยุคนี้คู่รักที่ตัดสินใจจะร่วมหอสร้างครอบครัวใหม่ ไม่เพียงแต่มีความพร้อมในความ รักอันหนักแน่นมั่นคงและสถานะทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังคงมีความพร้อมในเรื่องของสุขภาพ ร่างกายเป็นอย่างดี เพราะสังคมทุกวันนี้เป็นสิ่งของของคนคุณภาพ

๒) การเตรียมความพร้อมทางจิตใจ ผู้ที่จะครองชีวิตคู่ จะต้องเตรียมความพร้อมทาง จิตใจ คือ เตรียมใจและพร้อมที่จะเปลี่ยนจากสภาพชีวิตของคนโสดมาเป็นชีวิตคู่ ชายจะต้องพร้อมที่ จะทำหน้าที่เป็นผู้นำครอบครัวที่ดี รับผิดชอบดูแลความทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัว เป็นสามีที่ดี เป็นบิดาที่ดี ส่วนฝ่ายหญิงก็ต้องพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงจากนางสาวมาเป็นนาง เป็นแม่บ้านที่ดีทำ หน้าที่รับผิดชอบงานในบ้าน เป็นภรรยาที่ดี เป็นมารดาที่ดี พร้อมทั้งจะปรับตัวเข้าหากันและกันอย่างมี ความสุข

๓) การเตรียมความพร้อมเรื่องวัตถุ ทั้งสองฝ่ายจะต้องเตรียมเงินทองของใช้ หรือปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค และเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายให้ พร้อมและเหมาะสมกับฐานะของตน ควรมีอาชีพและรายได้พอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้อย่างเพียงพอ จึงต้องมีการวางแผนในเรื่องนี้ให้ดี เพราะมีไม่น้อยที่การครองเรือนต้องแตกแยกเพราะปัญหาทาง เศรษฐกิจในครอบครัวของสามีภรรยาในยุคปัจจุบัน^๑

เมื่อสามีภรณามีความพร้อมทุกอย่างแล้ว ถือได้ว่าได้ร่วมกันสร้างความสุข ความเจริญ มั่นคงให้ครอบครัวของตนแล้วแต่ยังไม่ถึงที่สุด กล่าวคือ ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่อง ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคตได้ จำเป็นต้องมีหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องดำเนินชีวิต หลักธรรมนั้นมีชื่อว่า สมชีวิตรม ๔ หลักธรรมของคู่ชีวิต อันเป็นหลักธรรมที่จะทำให้คู่สมรสมีความ สมดุลอยู่ด้วยกันได้อย่างเหมาะสมหรือสม่ำเสมอกลมกลืนกัน อยู่ครองเรือนด้วยกันอย่างยืดยาว ประกอบด้วยหลักธรรมที่สำคัญ ๔ ข้อ คือ

^๑ พระมหาวชิตร คมภีโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ ศาสตราศตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓-๒๔.

๑. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน
๒. สมสีลา มีศีลเสมอกัน
๓. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน^๒
๔. สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน^๓

พร้อมกันนี้หลักธรรมที่จะทำให้ชีวิตคู่รักกันอย่างเหนียวแน่นยืนยาว หลักธรรมนั้นมีชื่อว่า สังคหัตถุธรรม^๔ อันเป็นธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลคู่ครองและการครองเรือน ตลอดถึงการประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีกันเป็นหลักการสงเคราะห์ประกอบด้วย

๑. ทาน คือ การให้
๒. ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก
๓. อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์
๔. สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ

คำว่า การครองเรือน นั้นจะต้องมีสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป คือ มีสามีกับภรรยาเป็นเบื้องต้น และจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเมื่อมีบุตรและมีบิดามารดา ญาติพี่น้องของทั้ง ๒ ฝ่ายมาอยู่ด้วย แต่บุคคลสำคัญที่เป็นหลักในการครองเรือน ก็คือ สามีกับภรรยาและบุตรธิดา ซึ่งทุกคนจะต้องทำหน้าที่ของตนให้ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์จึงจะช่วยให้การครองเรือนมีความสุข ซึ่งหลักธรรมทางพุทธศาสนาเถรวาทได้กำหนด และให้แนวทางแห่งการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกในการครองเรือนไว้อย่างครบถ้วน และหากทุกคนได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ ก็จะช่วยชีวิตในการครองเรือนมีความอบอุ่น มีความราบรื่น และเป็นสุข ซึ่งบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนนั้น ซึ่งถือเป็นหลักปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการครองเรือน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการครองเรือน ก็คือการที่สมาชิกแต่ละคนต่างลงมือประพฤติปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของตนให้ดี ถูกต้องและสมบูรณ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั่นเอง

หลักสมชีวิธรรม ๔ หลักสมชีวิธรรม เป็นการกล่าวถึง พื้นฐานอันสำคัญของครอบครัว ที่สามีภรรยา มีความเชื่อ (ศรัทธา) ที่เสมอกัน มีแนวทางการประพฤติปฏิบัติร่วมกัน มีความเสมอกัน และปรับตัวเข้าหากันได้จึงทำให้ครอบครัวเกิดความมั่นคงสามารถนำพาชีวิตคู่อยู่ร่วมกัน ได้อย่างยาวนานตลอดรอดฝั่งการมีหลักความเชื่อที่เสมอกันในทัศนะของพุทธศาสนาจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ๔ ประการ คือ

สมศรัทธา มีศรัทธาสมกันเป็นการเคารพนับถือศาสนา โดยมีแนวความคิด ความเชื่อถือหรือหลักการอบรม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้แก่ การมีความเชื่อ ความเลื่อมใส เช่นความเชื่อถือในลัทธิศาสนา ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และความคิดนิยม ในคุณค่าหรือมี ความยึดถือในสิ่งเดียวกันตลอดจนความต้งามต่าง ๆ เมื่อสามีภรรยามีทัศนคติค่านิยมที่ไม่ขัดแย้งกัน ย่อมนำไปสู่ชีวิตคู่มีความราบรื่นมั่นคง เพราะทั้งสองฝ่ายมีความคิดเห็นลงรอยกัน สามารถปรับตัวเข้าหากันได้ง่าย

^๒ อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๙๔.

^๓ อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

^๔ อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

สำหรับสามีภรรยาที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกันต้องปรับความคิดเห็นให้ประสานกันเป็นการถนอมน้ำใจซึ่งกันและกัน มิฉะนั้นแล้วจะทำให้เกิดความขัดแย้ง และความแตกแยก ภายในครอบครัวได้

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ละความยึดมั่นถือมั่น แม้ในทิฐิของตน (ทิฐิปาทาน) เพราะเป็นสิ่งขัดขวาง ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น สามีภรรยาจะต้องมีศรัทธาเสมอกัน จึงจะเป็นฐานของความมั่นคงในชีวิตสมรส การมีความเชื่อที่เสมอกัน (สมสัทธา) รวมถึงความมีศรัทธาในลัทธิศาสนา ความเชื่อในบุคคล และเหตุผลต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางความสนใจอย่างเดียวกัน มีความหนักแน่นที่เสมอกัน สามารถปรับตัวเข้าหากันได้ การมีรสนิยม ค่านิยมแนวคิดที่เหมือนกัน หรือในสิ่งในทางเดียวกัน โดยไม่ยึดเอาแต่เพียงความคิดของตนว่าถูกต้องดีงาม ให้เกียรติและเคารพความคิดของกันและกัน ในการดำเนินชีวิตประจำวันของคู่สมรส จึงต้องมีความเชื่อ (ศรัทธา) ที่เสมอกัน จึงจะพาชีวิตไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิตครอบครัวอย่างแท้จริงได้ การมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา มิได้หมายเอาการปลงใจเชื่ออย่างไร้ภูมิปัญญาของตนเอง ต้องมีเหตุผลและความเป็นไปได้รวมถึงผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากศรัทธานั้น เป็นเครื่องรองรับตามหลักความเชื่อที่พระพุทธศาสนาวางไว้เป็นหลัก ให้มนุษย์ใช้เป็นแบบแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้ยึดมั่นและเคารพตนเอง การศรัทธาในพระพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องแล้วยังถือว่าเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายชีวิตที่แท้จริง อันจะนำพาชีวิตครอบครัวให้มีแต่ความสุขพระพุทธศาสนาวางหลักศรัทธาไว้เป็นหลักแนวทางการประพฤติปฏิบัติไว้ ๔ ประการ คือ

๑) กัมมสัทธา คือ เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อสาระสำคัญของกฎแห่งกรรมที่ว่า " ทำดีต้องได้รับผลดีจริง ทำชั่วต้องได้รับผลชั่วจริง" ดังธรรมภาษิตที่ว่าบุคคลใดทำกรรมใดไว้ เขาย่อมเห็นกรรมเหล่านั้นในตน ผู้ที่ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น

๒) วิปากสัทธา (ความเชื่อเรื่องวิบาก) คือ ผลของกรรม อันเกิดจากการกระทำ เชื่อว่ากรรมที่ทำนั้นมีผลจริง ผลดีก็ต้องมีเหตุจากการทำดีคือกรรมดี และผลชั่วเกิด จากเหตุชั่วคือ กรรมชั่ว

๓) กัมมัสสกตาสัทธา (ความเชื่อว่าทุกคนมกรรมเป็นของตน) คือ ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมที่ตนได้ทำลงไปและจะต้องเสวยวิบากกรรมที่ตนได้กระทำ ดังพุทธพจน์ที่ ตรัสรับรองเอาไว้ว่าตนทำกรรมเอง ก็เศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำให้คนอื่นบริสุทธิ์ไม่ได้)

๔) ตถาคตโพธิสัทธา (ความเชื่อเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า) คือ ความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ค้นพบสัจธรรมจริง มีความมั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรง เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ประกอบไปด้วยพระคุณ ๙ คือ

ทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส (อรหัน)

ทรงตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง (สัมมาสัมพุทธ)

ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (วิชาจรณสัมปันโน)

ทรงเป็นผู้ไปแล้วด้วยดี (สุคโต)

ทรงเป็นผู้แจ้งโลก (โลกวิทู)

ทรงเป็นสารถิ์ฝึกบุรุษที่ฝึกได้โดยยาก (อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ)

ทรงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (สัตถา เทวมนุสสานัง)

ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน จากกิเลส (พุทโธ) ทรงเป็นผู้มีโชค (ภควา)^๕

สมสীลา มีศีลสมกันเป็นการประพฤตินิปฏิบัติในทางเดียวกัน โดยมีความประพฤติในศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานในการอบรมไปกันได้ หมายถึงมีความประพฤติที่ใกล้เคียงกัน ไม่แตกต่างกันจนถึงกับเข้ากันไม่ได้หากสามีมักรรยามีความประพฤติที่แตกต่างกัน ก็จะทำให้เกิดความรังเกียจและดูถูกกันได้เพราะทนรับพฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ถึงแม้ว่า แต่ละคนย่อมมีพฤติกรรมที่ไม่เหมือนกันทุกอย่างไป แต่ก็ควรปรับตัวให้เป็นที่ ยอมรับของผู้อื่นได้ หากพฤติกรรมใดไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น ก็ควรละเสีย เช่นสามีมีอุปนิสัยใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย ใช้เงินทองเกินความจำเป็น ส่วนภรรยาเป็นคนประหยัด มัธยัสถ์เป็นคุณค่าของเงินทอง ลักษณะ เช่นนี้จะทำให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นในครอบครัว สามีจึงควรที่จะต้องปรับปรุงตัวเองให้ละ พฤติกรรมนั้นเสีย เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในครอบครัว เมื่อสามีภรรยาที่มีความประพฤติที่สมกัน ก็จะส่งผลให้ชีวิตการครองเรือนมีความสุข

การมีหลักประพฤติที่เสมอกัน (สมสীลา) นอกจากการที่คู่สมรสมีศรัทธา ต่อกันอย่างมีปัญญาแล้วนั้นการประพฤติปฏิบัติตนของคู่สมรส ที่นำเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตใน ครอบครัว ต้องอยู่ในระดับเดียวกัน ไม่มีความเหลื่อมล้ำเป็นที่ประพฤติปฏิบัติแล้วคู่สมรสจัก ต้องยอมรับของอีกฝ่ายหนึ่งจะทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งในความรู้สึกโดยคู่สมรสจะต้องใส่ใจกับหลักประพฤติปฏิบัติของกันและกันให้มาก การเลือกคู่สมรสที่มีความประพฤติเสมอกัน นับเป็นความจำเป็นโดยเฉพาะสังคมที่มีความเร่งรัดสูง การจัดระเบียบชีวิตให้อยู่ในกรอบ ที่เหมาะสม เป็นการยกระดับพฤติกรรมของการมีจริยธรรม ในเรื่องการรู้จักหน้าที่ของตนเอง เพื่อไม่ให้บกพร่องในความรับผิดชอบ โดยสามารถปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ได้ทั้งคู่สมรสและ ญาติพี่น้อง ให้เป็นที่ยอมรับในความประพฤติปฏิบัติที่มีต่อกันและเพื่อที่จะนึกถึงกันจะเป็นการ สร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวสืบไป พระพุทธศาสนามีหลักของการประพฤติปฏิบัติ ในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกด้านความสัมพันธ์ ภายในครอบครัวสมาชิกควรพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความรักความเข้าใจอย่างจริงใจ เพื่อการที่จะระลึกนึกถึงกันอยู่เสมอ ตามหลักที่เรียกว่า สาราณียธรรม มี ๖^๖ ประการ คือ

๑. เมตตาทายกรรม การปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา คือ แสดงความมีไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรมการพูดกันด้วยความเมตตา คือช่วยบอกสิ่งทำเป็นประโยชน์ให้ด้วยวิธีการสั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพและนับ ถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตาโมกรรม การติดต่อกันด้วยความเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่กัน มองกนในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคี การได้มาแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘๑.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๐/๔๒๒.

๕. สีสสามัญญาตา ความประพฤติเหมือนกัน คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖. ทิฏฐีสสามัญญาตา การปรับความเห็นให้เข้ากันได้ คือ เคารพ รับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงามหรือจุดมุ่งหมายสูงสุดอันเดียวกัน

สมจาคา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี มีจิตใจกว้างขวางมีความเสียสละพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือไม่ขัดแย้งซึ่งกันและกัน ได้แก่ การมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี มีจิตใจกว้างขวางเหมือน ๆ กัน ก็จะสร้างไมตรีต่อกันทั้งสองฝ่าย หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นผู้ที่มีจิตใจคับแคบ ตระหนี่ถี่เหนียว และอีกฝ่ายหนึ่งมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดและพฤติกรรม การมีความเอื้อเฟื้อเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว เมื่อสามีภรรยาจะต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ทั้งในครอบครัวและทางสังคมมากมาย หน้าที่ของครอบครัวจะต้องให้การสงเคราะห์บุตรหลานตลอดจนญาติพี่น้อง เพราะฉะนั้นภรรยาจะต้องพัฒนาตนเอง ให้มีจาคะเสมอกัน จะให้ความช่วยเหลือไม่ขัดแย้งกัน การมีความเสียสละที่เสมอกัน (สมจาคา) ถือว่าเป็นคุณธรรม ที่สำคัญในการทำให้นุชชย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข คู่สมรสที่ปรารถนาการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและมั่นคง จะต้องเลือกสรรคู่สมรสที่มีลักษณะของการเป็นผู้รู้จักให้เช่นเดียวกับตน การรู้จักให้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับการครองเรือน เพราะจะเป็นการแสดงออกถึงความ มีน้ำใจที่ งดงามและเสียสละนั่นเอง ในทัศนะของพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่า จาคะ แปลว่า การสละ ซึ่งหมายถึงความมีน้ำใจเป็นการให้ที่ ประกอบด้วยศรัทธา หิริ (ความละอาย) จึง เป็นการให้ที่เป็นกุศล ๑๐

นอกจากนั้น การให้ยังต้องประกอบด้วยหิริคือความละอายใจเป็นเครื่องกำกับ เช่นการสละความช่วยเหลือโดยผู้สละจะต้องสำนึกว่าความช่วยเหลือเป็นสิ่งไม่ดีให้รู้สึกละอายใจ หิริจะเป็นคุณธรรมข้อที่ทำให้จิตใจรู้สึกสำนึกของการให้ นั้น คู่สมรสจะต้องมีทัศนคติหรือค่านิยมในการให้ การเสียสละที่เหมือนกันหรือยอมรับกันได้ โดยมีมุมมองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งในความรู้สึก อันจะส่งผลกระทบต่อไปสู่ความขัดแย้งทางการกระทำภายในครอบครัวได้ในมงคลสูตร (ทานกถา) ได้กล่าวถึง บทบาทของการให้ (จาคะ) ว่าเป็นหลักการ เบื้องต้นที่ทำให้บุคคลประกอบทาน มี ๒ ประการ คือ

๑) อภัยทาน ได้แก่ การรู้จักให้อภัย มีน้ำใจ ไม่ถือโทษ จองเวร หรือเบียดเบียน มีความเมตตากรุณา ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นการรู้จักคุณโทษของกามการไม่พุดจาไร้สาระเป็นเท็จมีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ

๒) วัตถุทาน ได้แก่ การรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่นด้วยปัจจัยสี่ตามความเหมาะสมแก่ฐานะและโอกาส

จะเห็นได้ว่า การให้มีความหมายรวมเอา ด้านจิตใจเป็นการให้อภัย เป็นความเสียสละในสิ่งไม่ดีที่มีออกไป โดยปรับบุคลิกภาพภายในให้เข้ากันได้ ในด้านวัตถุเป็นวัตถุสิ่งของแก่ผู้อื่น คู่สมรสในทัศนะของพุทธศาสนา จำเป็นที่จะต้องมีหลักจาคะ ที่เข้ากันได้ เพราะจะทำให้คู่สมรสมองผู้อื่นด้วยความเมตตากรุณา จะทำให้จิตใจสามารถพัฒนาสูงขึ้นมีพื้นฐาน การดำรงตนในครอบครัวอย่างมีความสุข

สมปัญญา มีปัญญารู้เหตุ รู้ผล รู้ตน เข้าใจซึ่งกันและกัน ได้แก่การรู้จักเหตุ รู้จักผล สามารถแยกแยะดีชั่วใช้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์สำมิภรรยาที่เป็นคนมีเหตุผลเหมือนกัน ย่อมตัดสินสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผลไม่เอาอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวไปตัดสิน ทุกเรื่องสามารถตกลงกันได้ด้วยเหตุและผล ทำให้ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ความสำคัญของสามีภรรยา จะต้องมีความเสมอกัน ในเรื่องเหตุและผล หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนไม่มีเหตุผลขาดปัญญาใน การดำเนินชีวิตก็จะทำให้ชีวิตการครองเรือนไม่มีความสุขได้การมีปัญญาสมกันของสามีภรรยา ช่วยเสริมสร้างให้มีความเข้าใจกันและกัน รู้ตน เข้าใจซึ่งกันและกัน

การมีปัญญาที่เสมอกัน (สมปัญญา) สังคมมนุษย์การดำเนินชีวิต ปัญญาถือว่า เป็นหลักสำคัญที่ทำให้ชีวิตไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชีวิต ในทัศนะของพุทธศาสนา ทางจริยธรรม ปัญญาคือการเป็นผู้รู้จักเหตุผล มีความรู้ความเข้าใจ ในความเป็นจริง โดยแบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

ปัญญาขั้นต้น ได้แก่ปัญญาที่เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการแขนงต่างๆเป็นความรู้ในแง่วิชาการและวิชาชีพที่สามารถเข้าใจและสามารถนำมาปฏิบัติได้

ปัญญาขั้นที่สอง ได้แก่ปัญญาที่มีการรับรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงของเหตุ ปัจจัย ไม่เบียดเบียนหรือเอนเอียงด้วยอคติ

ปัญญาขั้นที่สาม ได้แก่ปัญญาที่เข้าสู่การคิดการวินิจฉัยเรื่องราวต่าง ๆ โดยบริสุทธิ์ใจ เป็นขั้นที่สำคัญ

ปัญญาขั้นที่สี่ ได้แก่ปัญญาที่รู้จักและเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง รู้ว่าอย่างไรเป็นทางนำชีวิตไปสู่ความเสื่อม รู้ว่าอย่างไรเป็นทางนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองต่อไป

๔.๒ การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน

หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติของสามีสามี ผู้เป็นหัวหน้าของการครองเรือนนั้น จะต้องมียุทธการปกครองบริหารการครองเรือนเสียก่อนจึงจะสามารถปกครองดูแลสมาชิกของการครองเรือนได้ ซึ่งได้แก่

๔.๒.๑ หลักธรรมสำหรับหน้าที่เป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์

มนุษย์เกิดมาต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบ หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้ตรัสถึงบทบาทและหน้าที่ของมนุษย์ไว้ใน “ทศ ๖”^๗ ดังนี้

- (๑) เป็นคนฉลาดในการจัดการการงาน การปกครอง
- (๒) เป็นผู้แก้แค้น ตัดสินใจได้เด็ดขาดต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
- (๓) เป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก ให้คำปรึกษาแนะนำได้
- (๔) เป็นผู้ทรงธรรม มีความยุติธรรม เทียงธรรม
- (๕) เป็นผู้ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นตัวอย่างที่ดีได้

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๔๔/๑๙๙-๒๐๐.

หลักธรรมสำหรับสามีผู้เป็นหัวหน้าการครองเรือน ๕ ประการนี้ ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในกิจการส่วนตัว บริษัทห้างร้าน หน่วยงานราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังพระพุทธดำรัสว่า

“บุคคลใด เป็นผู้ฉลาด แก่ล้ากว่า เป็นพหูสูต ผู้ทรงธรรม ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม บุคคลเช่นนั้น เราเรียกว่าผู้ยิ่งใหญ่ในทาง ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา เป็นผู้มีความศรัทธาสมบูรณ์ด้วยศีล เป็นพหูสูตเหล่านี้แล ย่อมยิ่งใหญ่ในทาง แท้จริง บุคคลเหล่านี้ เป็นผู้ยิ่งใหญ่ในทางตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว สามีพึงปฏิบัติต่อภรรยาผู้ชื่อว่า เป็นคู่ชีวิตของตนให้ดีให้เหมาะสม มีอยู่ ๕ ประการ”^๘ ดังนี้

๑) ด้วยนับถือว่าเป็นภรรยา ได้แก่ การที่สามียกย่องให้เกียรติภรรยาของตนทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่ปิดบัง แสดงให้ปรากฏ เปิดเผยแก่คนทั่วไป ว่าหญิงคนนี้เป็นภรรยาของตน ไม่ว่าในหมู่ญาติหรือเพื่อนฝูง ตลอดจนในที่ประชุม โดยให้ความรัก ความอบอุ่น ไม่ทอดทิ้งให้เหงา สามีบางคนชอบออกไปหาความสุขนอกบ้านคนเดียว ปล่อยให้ภรรยาอยู่บ้านกับลูก ๆ เพียงลำพัง ผลที่ตามมาจึงเกิดเรื่องชู้สาว เป็นเหตุให้คนในการครองเรือนอยู่ไม่เป็นสุขเพราะภรรยาไม่ไว้วางใจ ไม่เชื่อใจในตัวสามีและอาจหย่าร้างกันที่สุดในที่สุด

๒) ด้วยให้เกียรติไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามนินทา ได้แก่ การที่สามีไม่ว่ากล่าวเปรียบเปรยเมื่อภรรยาทำผิด ควรจะหาโอกาสชี้แจงในภายหลัง ไม่ดูหมิ่นด้วยการพูดให้เจ็บใจ ต้องเกรงใจซึ่งกันและกัน ยกย่องเสมอกับตน สามีภรรยาส่วนมาก ตอนที่ยังเป็นคู่รักกันจะเกรงใจกัน แต่พอแต่งงานกันไปแล้ว ทั้งสามีภรรยาก็มักจะไม่มีใครเกรงใจกัน ต่างคนต่างคิดว่าตนเก่ง ตนเป็นฝ่ายถูกแม้ว่าตนจะเป็นฝ่ายผิดก็ตาม ก็ไม่ยอมรับ ไม่ยอมขอโทษ ซอ้นสามีภรรยาพึงระวังให้ดี

๓) ด้วยการไม่ประพฤตินอกใจภรรยา ได้แก่ มีความซื่อสัตย์ต่อภรรยาของตนไม่ประพฤตินอกใจเป็นคนเจ้าชู้คบหากับหญิงอื่นหรือความประพฤติที่ไม่ดีอย่างอื่น เป็นต้น

๔) ด้วยการมอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้ ได้แก่ การที่สามีให้ภรรยาปกครองลูกดูแลทรัพย์สินสมบัติและกิจการในบ้านเรือน ยกย่องให้เป็นแม่ศรีเรือนดูแลธุระในบ้านแทนตัว โดยไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของแม่บ้าน เช่นการดูแลบ้าน การปกครองคน สามีควรให้ภรรยามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของการครองเรือนด้วย มิใช่ว่าฝ่ายสามีเท่านั้นจะเป็นผู้ตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว

อนึ่ง เท้าที่แลเห็นกันอยู่ทั่วไปในเวลานี้ ดูเหมือนว่าอำนาจในการครองเรือนตกอยู่กับสามีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางกฎหมายย่อมถือว่าสามีมีอำนาจในการครองเรือน เป็นหัวหน้าการครองเรือน ที่กล่าวมานั้น ความจริงเป็นเรื่องนิตินัยมากกว่าพฤตินัย เป็นสิ่งที่ปรากฏมากกว่าที่จะเป็นจริง อำนาจอันแท้จริงก็อยู่ในมือมารดา ลูก ๆ อาจจะต้องกลัวบิดา แต่บิดามักจะต้องกลัวมารดา และเรื่องความเป็นใหญ่ของหญิงในการครองเรือนนั้น เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและโดยเหตุผลแท้ เพราะในการให้กำเนิดแก่มนุษย์ หญิงก็เสียสละและได้รับทุกขเวทนามากกว่าชาย ในการเลี้ยงดูลูกแต่ละคนให้เติบโตขึ้นมาก็เป็นงานของมารดามากกว่าของบิดา

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

๕) ด้วยการให้เครื่องแต่งตัวในโอกาสเหมาะสม ได้แก่ การที่สามีให้เงินทองแก่ภรรยา เพื่อจ่ายใช้สอยหรือซื้อข้าวของเครื่องใช้ในโอกาสที่สมควร การที่สามีให้เครื่องแต่งตัว หมายถึงการยอมให้ภรรยาแต่งตัวสมฐานะ เป็นการแสดงความรักใคร่เอ็นดู เพื่อให้ดูสดใสอยู่เสมอ และที่สำคัญที่จะละเลยเสียไม่ได้ ก็คือ การให้กำลังใจภรรยา เพราะภรรยาับภาระเพิ่มขึ้น ทั้งงานในบ้านและนอกบ้าน สามีจึงควรให้ของขวัญในโอกาสที่เหมาะสม ดังพุทธภาษิตว่า “ภตฺตา ปญฺญาณมิตฺติยา” ภัตฺตา สามี เป็นศรีสง่าของสตรี ภรรยา”^{๙๐}

อีกนัยหนึ่ง ท่านกล่าวถึงไฟ ๓ กอง ที่สามีผู้เป็นหัวหน้าการครองเรือนพึงบูชา พึงปรนนิบัติให้ดีตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ มีดังนี้

- ๑) ไฟ คือ มารดาบิดาที่ควรเคารพบูชา
- ๒) ไฟที่ควรแก่ทักษิณาได้แก่ สมณพราหมณ์
- ๓) ไฟ คือ บุตรภรรยา และคนในปกครอง^{๙๑}

ไฟทั้ง ๓ กองนี้ สามีผู้เป็นหัวหน้าการครองเรือนพึงตระหนักเอาใส่ใจ บำรุงสุขอยู่เสมอ มีปัญหาอะไรในการครองเรือนก็จัดการได้ทันทั่วที่และถูกต้องเที่ยงธรรม สมดังพระคาถาที่ว่า

เมื่อสงครามเกิดขึ้น ย่อมต้องการคนกล้าหาญ เมื่อเกิดข่าวตื่นตื่นขึ้น ย่อมต้องการคนหนักแน่น เมื่อข้าวและน้ำมีบริบูรณ์ ย่อมต้องการคนที่รัก เมื่อคดีความที่ลึกซึ้งเกิดขึ้น ย่อมต้องการบัณฑิตฯ

สรุปความว่า การปฏิบัติหน้าที่ของสามีผู้เป็นหัวหน้าการครองเรือนถือเป็นการสงเคราะห์ภรรยาทางหนึ่ง เป็นเหตุให้การครองเรือนได้รับความสุขและ “เป็นมงคลข้อหนึ่งในมงคล ๓๘ ข้อ คือ มงคลข้อที่ ๑๒ และข้อที่ ๑๓ ปุตุตทารสฺส สงฺคโห”^{๙๒} คือ การสงเคราะห์บุตรและทารุ”^{๙๓} ถือว่าเป็นสิริมงคลมีแต่ความดีงามแก่ผู้เป็นสามี เป็นบิดา และเป็นผู้นำการครองเรือนตามทัศนะพุทธศาสนาเถรวาทก็เพราะสามีได้ปฏิบัติตามพุทธภาษิตที่ว่าบุคคลใดไม่คำนึงถึงหนาวร้อน อดทนได้เหมือนหญ้า ภารกิจที่ควรทำด้วยเรี่ยวแรงของลูกผู้ชาย บุคคลนั้นย่อมไม่เสื่อมจากสุขฯ^{๙๔} สามีได้ปฏิบัติตามพุทธภาษิตที่ว่าบุคคลใดไม่คำนึงถึงหนาวร้อน อดทนได้เหมือนหญ้าภารกิจที่ ควรทำด้วยเรี่ยวแรงของลูกผู้ชาย บุคคลนั้นย่อมไม่เสื่อมจากสุข หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติของภรรยา หลักพุทธธรรมสำหรับการปฏิบัติของภรรยาในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เถรวาท ได้กล่าวถึงหญิงผู้เป็นภรรยาของสามีและเป็นมารดาของบุตรไว้ว่าบทบาทและหน้าที่ของ ภรรยาที่ได้ชื่อว่างเมือทำดีที่สุดก็สามารถนำความสุขความเจริญมาสู่การครองเรือนและจัดเป็นความดีงาม และเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของภรณานัน มีอยู่ ๕ ประการด้วยกัน ดังนี้

^๙ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๑/๕๗.

^{๙๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๑/๕๐.

^{๙๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๖๙.

^{๙๒} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๕-๖/๔.

^{๙๓} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๕-๖/๒-๓.

^{๙๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๕/๑๔๒.

- ๑) เป็นผู้จัดการงานดีไม่ขาดตกบกพร่อง^{๑๕}
- ๒) สงเคราะห์คนข้างเคียง เช่น ญาติฝ่ายสามีและฝ่ายของตน
- ๓) ไม่ประพฤติกว้างใจสามีประพฤติเป็นที่พอใจของสามีเช่น ไปถึงความต้องการของสามีว่าต้องการอะไร สิ่งที่ต้องการก็จัดทำจัดหา สิ่งที่ไม่ต้องการก็ไม่ทำให้เกิดมีเป็นต้น
- ๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้^{๑๖}

๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง บทบาทและหน้าที่ ๕ ประการนี้ ภรรยาคนใด ปฏิบัติได้อย่างบริบูรณ์แล้ว ท่านบอกว่า เป็นกำลังที่ยิ่งกว่ากำลังทั้งปวง มากกว่ากำลังพระจันทร์ พระอาทิตย์ก็ อย่่างไรก็ตามในอดีต ที่ผ่านมามีการเปรียบเทียบว่าสามีเป็นช่างเท้าหน้า ส่วนภรรยาก็เหมือนช่างเท้าหลัง แต่เมื่อกาลเวลา ผ่านไป บทบาทของภรรยาก็เปลี่ยนตาม ปัจจุบันสามีและภรรยามิใช่เท้าหน้าเท้าหลังแต่เป็นเท้าซ้าย และเท้าขวาเกื้อหนุนกัน แต่ละฝ่ายต้องรู้จักรับผิดชอบ รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนตามบทบาทนั้นๆ ให้ถูกต้องด้วยหลักปฏิบัติสำหรับภรรยามีอยู่ ๕ ประการ

๑) จัดงานบ้านดีได้แก่ภรรยารู้จักจัดการและมีความสามารถบริหารงานบ้านให้ เป็นที่เรียบร้อยอยู่จัดทำอาหารได้ดีมีประโยชน์จัดเสื้อผ้าเครื่องใช้ให้สะอาดอยู่เสมอในด้าน การเงินก็สามารถวางแผนจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย มีเงินเหลือไว้เก็บออม และยังต้องมีความสามารถในการบริหารงานบุคคล ปกครองดูแลคนในบ้านให้มีความสามัคคีมี ระเบียบวินัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเป็นหูเป็นตาแทนสามีต้องหมั่นจัดทำให้สมกับสามียกย่อง ให้ความไว้วางใจ และยกย่องให้เป็นแม่ศรีเรือน

๒) ช่วยเหลือและเคารพบิดามารดา ญาติพี่น้องและคนข้างเคียงฝ่ายสามีได้แก่ภรรยา พึงทำความสัมพันธ์กับการครองเรือนและญาติของสามีด้วยการพูดจาไพเราะอ่อนหวาน เอื้อให้ความช่วยเหลือตามฐานะที่จะทำได้ยกย่องนับถือสามีตลอดจนญาติของสามีให้เหมือนกับญาติมิตรของตัว มีกิริยาอ่อนน้อม อ่อนหวาน ไม่เย่อหยิ่งจองหองด้วยถือวาสามีรักใคร่ภรรยา ควรดูแลต้อนรับ ญาติของสามีให้สมบูรณ์

๓) ไม่ประพฤติกว้างใจด้วยการนอกใจคบชู้ผู้ชาย ได้แก่ภรรยาต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามี ของตนเท่านั้น ไม่ประพฤตินอกใจสามี

๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ได้แก่ ภรรยาไม่ควรใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย มีความมัธยัสถ์ รู้จักใช้ทรัพย์อย่างประหยัดเก็บออมทรัพย์สินที่หามาได้เป็นอย่างดีภรรยาบางคนพอสามีไปทำงาน ก็จับกลุ่มเล่นการพนัน หรือเที่ยวเตร่ตามห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

๕) ขยันทำงานและกิจการทั้งปวงในบ้าน เนื่องจากในสภาพสังคมปัจจุบัน การครองเรือน ต้องแบกรับภาระเศรษฐกิจหนักมากขึ้น ทำให้สามีผู้เป็นหัวหน้าการครองเรือนเครียดได้ง่าย ภรรยาจึงมี ส่วนช่วยเกื้อกูลสภาพจิตใจของสามีได้โดยการให้กำลังใจเป็นเพื่อนปลอบใจแก่สามีเมื่อมีทุกข์ไม่รู้จัก ขี้บ่นทั้งเรื่องในบ้านและเรื่องของสามีขยันหมั่นเอาใจใส่ต่องานในหน้าที่ไม่เกียจคร้านในกิจการงานทั้งปวง

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

^{๑๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

๔.๒.๒ หลักธรรม ๘ ประการสำหรับผู้เป็นภรรยา

เพื่อให้ผู้เป็นภรรยาได้ยึดถือปฏิบัติเพื่อความสุขความเจริญในการครองเรือน ดังนี้

- ๑) สำหรับผู้มีสามีเธอตั้งก่อนนอนที่หลังคอยรับใช้ประพาศให้ถูกใจกล่าวถ้อยคำอันเป็นที่รักที่พอใจ
- ๒) เธอสักการะเคารพนับถือญาติของสามีด้วยการเอาใจใส่คอยดูแลท่าน
- ๓) ไม่เกียจคร้าน คอยเอาใจใส่งานบ้าน มิให้ขาดตกบกพร่องและเป็นผู้สามารถจัดการงานทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกด้วยปัญญา^{๑๗}
- ๔) คอยดูแลเอาใจใส่คนภายในบ้านทำงาน และคอยสอดส่องว่าเขาทำงานนั้น ๆ แล้วหรือยังถ้ายังกะบอกให้เขาทำงานเสียด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน
- ๕) คอยดูแลเอาใจใส่ในเมื่อคนภายในบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยคอยเยียวารักษา
- ๖) รักษาทรัพย์สมบัติคุ้มครองทรัพย์สมบัติไว้ด้วยดีไม่เล่นการพนัน และไม่ผลาญทรัพย์สินให้พินาศ
- ๗) เป็นอุบาสิกาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ตั้งมั่นอยู่
- ๘) เป็นผู้บริจาทานตามสมัย มีใจปราศจากความตระหนี่ยินดีในการสละ

๔.๒.๓ หลักธรรมของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือน

หลักธรรมของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือนในที่นี้ หมายถึงหลักธรรมของภรรยาที่มีต่อสามีหรือหลักธรรมของมารดาที่มีต่อลูก ดังนั้น ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงหลักธรรมของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือนอยู่ ๒ ประเด็น คือ (๑) หลักธรรมพื้นฐานของแม่บ้านในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือน (๒) หลักธรรมทั่วไปของแม่บ้านในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือน โดยหลักธรรมดังกล่าวมานี้มีดังต่อไปนี้

๑. พรหมวิหาร ๔

คำว่า พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้ที่มีจิตใจหนักแน่นมั่นคงในอารมณ์ ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ในการปกครอง ในการอบรมสั่งสอน เพื่อให้การครองเรือนและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นหลักการใหญ่ของการปกครองของชีวิตการครองเรือนและการครองเรือน และยังจัดได้ว่าเป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเป็นความสำคัญที่เกิดร่วมกันในการครองเรือน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและลูก ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า มารดาบิดาเป็นพรหมของลูก โดยมีอยู่ด้วยกัน ๔ ประการ คือ

(๑) เมตตา ได้แก่ ความรักใคร่ ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่เมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า หมายความว่า มารดามีความรักใคร่ปรารถนาให้บุตรมีความสุข ความรักที่มีต่อบุตรนั้นก็คือ อยากให้บุตรมีความสุขเพราะเมื่อเห็นบุตรมีความสุข มารดาก็พลอยมีความสุขไปด้วย มารดาสามารถทำได้ทุกอย่างที่อยากให้บุตรมีความสุข ซึ่งความหมายของคำว่า เมตตา นี้ได้มีปรากฏอยู่ในสาริปุตตสูตรตติยบทเทศไว้ว่า คำว่าเมตตา ได้แก่ ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะ

^{๑๗} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๒๘/๒๓๕.

ที่รัก ความเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยายาบาท ความไม่ปองร้าย กุศลมูลคือ อโหสะในหมู่สัตว์นอกจากนี้

ความหมายของเมตตา ยังปรากฏอยู่ใน เมตตาอัปมัญญานิทเทศความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า เมตตาดังกล่าวที่ว่า

เมตตา คือ ภาวะของจิตใจที่มีเยื่อใยไมตรีจิต มิตรใจ คิดเกื้อกูลด้วยสุขประโยชน์ ปราศจากอาฆาตพยายาบาทซึ่งเคียดโกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบเข้มแข็ง มองดูด้วยสายตาอันแสดงถึงใจที่เอิบอาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุข ปราศจากความพยายาบาท มุ่งร้ายที่เป็นภัยเวรทั้งปวง

ซึ่งคำว่า เมตตา นี้ยังได้มีผู้กล่าวเพิ่มเติมว่า คำว่า “เมตตา คือ ความรักปรารถนาดี อยากรให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหน้า จากความหมายดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า คำว่า เมตตา ก็คือ ความรัก ความปรารถนาดี ปราศจากพยายาบาทมุ่งร้าย คิดทำประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ เปรียบเหมือนจิตของมารดาบิดาเมื่อมองบุตรน้อยคนเดียวของตนด้วยจิตเมตตา โดยตั้งข้อสังเกตจากจุดเริ่มต้นของความรักความเมตตาที่มารดาบิดามีต่อบุตรก็คือ มารดาเมื่อทราบว่าตนตั้งครรรค์ความรู้สึกแรกที่เกิดขึ้นของมารดาความรักจับไปถึงชั่วหัวใจเป็นความรักที่ปราศจากเงื่อนไข เป็นความรัก ความเมตตาที่ไม่เหมือนใคร กล่าวคือ ความรักต่อบุคคลอื่น ๆ โดยทั่วไปนั้นจะสังเกตได้ว่าต้องมีเงื่อนไขเกิดขึ้นก่อนเสมอเช่น หน้าที่การงานเป็นอย่างไร รูปร่างหน้าตาอุปนิสัย เป็นต้น แต่ความรักความเมตตาของมารดานั้นเงื่อนไขดังกล่าวนี้ไม่มีเลย ดังนั้นความรักความเมตตาของมารดานั้นจึงเป็นความรักที่ต้องการให้บุตรมีความสุขความเจริญเพียงอย่างเดียว เป็นความรักที่ทะนุถนอมพร้อมกับความเสียสละทุกอย่างให้กับบุตร ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า มารดาปรารถนาให้บุตรมีความสุข ความเจริญโดยลำดับนับแต่วันทีบุตรถือปฏิสนธิสู่ครรภ์ของมารดาทีเดียว จะเห็นได้ว่าช่วยที่มารดาตั้งครรรค์นั้นซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของความเมตตาที่มารดาต่อบุตร

(๒) กรุณา ก็คือ ความสงสาร หมายความว่า มารดาจะเกิดความสงสารเมื่อเห็นบุตรตกอยู่ในความทุกข์ลำบากก็อยากจะช่วยให้บุตรพ้นจากความทุกข์นั้น โดยมารดาจะรู้สึกเป็นทุกข์เป็นร้อนห่วงใยบุตรเมื่อเห็นบุตรมีความทุกข์หรือผิดหวัง ซึ่งความหมายดังกล่าวได้มีปรากฏไว้ในกรุณาอัปมัญญานิทเทศไว้ว่าความสงสาร กิริยาที่น่าสงสาร ภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลายกรุณาเจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า กรุณา ดังนั้นเพื่ออธิบายขยายความของคำว่า กรุณา ให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นจะขอกล่าวเพิ่มเติมความหมายของคำดังกล่าวตามที่นักวิชาการร่วมสมัยกล่าวไว้ดังนี้

กรุณา คือ ภาวะของจิตที่หวั่นไหวไปเพราะความทุกข์ของผู้อื่น เหมือนอย่างถ้าซื้อได้ก็จะซื้อ ความทุกข์ของเขา คือ จะช่วยให้ความทุกข์ของเขาหมดสิ้นไป จึงมีอาการที่ทนเฉยอยู่ไม่ได้ต้องชวนช่วยช่วยเหลือเพื่อบำบัดทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียนซ้ำเติม เห็นใครตกอยู่ในความทุกข์ไม่มีที่พึ่ง ก็อดอยู่ไม่ได้ จะต้องคิดช่วย

กรุณา คือ ความสงสารในสัตว์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนความรู้สึกของมารดาบิดาผู้มองดูบุตรน้อยคนเดียวของตนด้วยความสงสาร จนต้องกล่าวว่า เจ้าเป็นทุกข์จริงหนอ

กรุณา คือ ความสะเทือนใจ ระลึกไปในสัตว์ทั้งหลายผู้ประสบทุกข์ ต้องการช่วยกำจัด ช่วยปลดเปลื้องทุกข์ของสัตว์อื่นให้หมดไป กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นกล่าวโดยสรุปก็คือ ความสงสารหรือความกรุณานั้นเป็นคุณธรรมที่สำคัญมากที่ทำให้มารดาเป็นผู้ที่พร้อมที่จะเสียสละทุกอย่างเพื่อช่วยเหลือบุตรให้ได้รับความสุข ซึ่งคุณธรรมข้อนี้นับไว้ว่าเป็นเครื่องหนุนนำให้คุณธรรมเรื่องเมตตานี้สูงส่งมากยิ่งขึ้นจนสามารถมองเห็นสภาพชีวิตของบุตรเหมือนกับตนได้ โดยเรื่องนี้ได้มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าการสงสารบุตรของมารดานั้นจะเห็นได้จากช่วงที่บุตรของตนคลอดออกจากครรภ์ของมารดาแล้วนั้นทั้งบิดามารดาที่ดีใจปลาบปลื้มใจว่าเราได้บุตร คอยทะนุถนอมประคับประคองบุตรของตนตลอดมา แม้บุตรจะเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างไรก็คอยเฝ้าปฏิบัติรักษาสุดแต่โรคร้ายไข้เจ็บของบุตรนั้นเห็นควรจะหายด้วยประการใด ก็ปฏิบัติรักษาด้วยประการนั้น ไม่มีการละทิ้ง

(๓) มุทิตา ได้แก่ ความยินดี หมายความว่า มารดาพลอยยินดีกับบุตรเมื่อบุตร

ประสบความสำเร็จความก้าวหน้าด้วยความจริงใจ เช่น เมื่อบุตรสอบเข้าทำงานได้หรือได้เลื่อนยศถาบรรดาศักดิ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามารดานั้นมีจิตใจที่กว้างขวางมากต่อบุตร ซึ่งความหมายของ

มุทิตามีปรากฏอยู่ใน มุทิตาอัปมัณฺญา นิทเทสวา ความพลอยยินดี กิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลาย มุทิตา เจโตวิมุตติ นี้ชื่อว่ามุทิตา โดยความหมายดังกล่าวนี้ได้มีนักวิชาการร่วมสมัยกล่าวไว้เพิ่มเติมไว้อีกว่า

มุทิตา คือ ความชื่นชมยินดี เมื่อมองเห็นหรือได้ยินว่าบุคคลผู้มีคุณสมบัติบางคนได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น หรือเมื่อมองเห็นได้ยินว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ประกอบอกุศลกรรม และปฏิบัติตามกุศลกรรม เปรียบเหมือนความรู้สึกของมารดาบิดาผู้มองดูบุตรน้อยคนเดียวของตน มีความชื่นชม และพูดว่า สาธุ

มุทิตา คือ ความยินดีต่อผู้รังพร้อมด้วยสมบัติทั้งหลาย

มุทิตา คือ ภาวะของจิตที่บันเทิงยินดี ในเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญด้วยสมบัติต่าง ๆ ปราศจากความริษยา เห็นใครพร้อมด้วยสมบัติ ก็พลอยมีมุทิตา ตัดความยินร้าย ไม่ยินดีด้วยเหตุที่ริษยาเสียได้

มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิต ผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญองงามยิ่งขึ้นไป

มุทิตา คือ ความยินดีด้วยในเมื่อมนุษย์และสัตว์อื่นประสบสุข ไม่อิจฉาริษยาตรงกันข้ามกับ อคติหรือริษยา

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า ความพลอยยินดีนี้เป็นคุณธรรมที่สำคัญมากต่อมารดาผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของบุตรและการครองเรือน จะสังเกตได้ว่าความพลอยยินดีของบุคคลทั่วไปนั้นไม่แน่ว่าจะมีจิตที่แอบแฝงด้วยความอิจฉาริษยาอยู่สัก ๆ ด้วยหรือเปล่าซึ่งเป็นคนรู้สึกภายในที่บางครั้งเพียงเห็นภาพลักษณ์ภายนอกอาจจะไม่ตรงกันแต่สำหรับมารดานั้นบุตรไม่

ต้องระวางสงสัยว่า มารดามีจิตพลอยยินดีกับบุตรด้วยความบริสุทธิ์จริงใจด้วยหรือไม่ซึ่งนี้เป็นคุณธรรมสำคัญมากของมารดา

(๔) อุเบกขา ได้แก่ ความวางเฉย ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบเที่ยงตรงดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังหมายความว่า กิริยาที่วางเฉย ภาวะที่วางเฉยในสัตว์ทั้งหลาย อุเบกขาเจโต

วิมุตติ นี้เรียกว่า อุเบกขา โดยความหมาย ดังกล่าวนี้ได้มีนักวิชาการร่วมสมัยกล่าวไว้เพิ่มเติมอีกว่า

อุเบกขา คือ ความเป็นกลางไม่ยึดมั่นถือมั่น ต่อสรรพสัตว์ เปรียบเหมือนความรู้สึกของมารดาบิดา ซึ่งเอาใจใส่แต่พอประมาณต่อบุตรของตน

อุเบกขา คือ ภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลาง เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลาย

อุเบกขา คือ ความมีใจมีธรรมเป็นกลางในสัตว์ทั้งหลาย ไม่ตกไปในราคะ คือความยินดีหรือปฏิเสธ ความยินร้าย เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายในคราวทั้งสอง คือในคราวประสบสมบัติและประสบวิบัติ ไม่ยินดียินร้าย มองเห็นว่าทุกๆ คนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของของตนจะมีสุข จะพ้นจากทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้

อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่รับผิดชอบของตน

อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลางด้วยพิจารณาว่า มนุษย์และสัตว์ต่างมีกรรมเป็นของตน ตรงกันข้ามกับ ราคะความติด ความยึด

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นทำให้มองได้ว่า อุเบกขาความวางเฉยจำเป็นต้องเป็นการวางเฉยที่ประกอบด้วยปัญญาและปราศจากอคติ ๔ คือ ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะไม่ลำเอียงเพราะกลัว ลำเอียงเพราะไม่รู้ ซึ่งคุณธรรมนี้นอกจากนำมาซึ่งอคติ ๔ แล้วยังเป็นเหตุให้คุณธรรมเรื่องเมตตา กรุณา มุทิตา นั้นเป็นไปด้วยปราศจากอคติต่อบุตรและสมาชิกทุกคนภายในการครองเรือน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ เรียกว่า

อีกอย่างหนึ่งว่าอัปมัถญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ และเป็นหมวดธรรมซึ่งสามารถสร้างสันติสุขให้แก่สมาชิกทุกคนภายในการครองเรือน เนื่องจากการเจริญพรหมวิหาร ๔ ต้องส่งจิตไปให้สัตว์อื่น ดังนั้น เมื่อมีการเจริญพรหมวิหาร ๔ เกิดขึ้น จึงไม่ได้มีผลเฉพาะผู้ปฏิบัติเท่านั้นแต่มีผลต่อการครองเรือนโดยตรงคือความสงบสุข ความหวังและกำลังใจของสมาชิกภายในการครองเรือน พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับภรรยาผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัว

๒. สังคหัตถ์ ๔

หลักธรรมทั่วไปของแม่บ้านในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือนในที่นี้ กล่าวถึงหลักธรรม ๗ ข้อด้วยกันทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมหรือสนับสนุนให้หลักธรรมพื้นฐานนั้นพรหม

วิหารธรรม ๔ ประการนั้นมีพลาณภาพ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นในเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ ขวาวาสธรรม ๔ ศีล ๕ เป็นต้น โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

สำหรับหลักธรรมเรื่องสังคหวัตถุ ๔ ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมหมวดหนึ่งที่สนับสนุนภรรยา ของลูกและการครองเรือน เพราะหลักธรรมเรื่องนี้เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของลูก และสมาชิกทุกคนภายในการครองเรือนไว้ในความรักกลมเกลียว สามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ตลอดจน ทั้งมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกัน ดั่งนั้นจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญเป็นอย่างมากสำหรับภรรยา ลูก และการ ครองเรือน ด้วยเหตุที่หลักธรรมนี้นอกจากเป็นการฝึกตนเองให้เป็นคนดีและสม่ำเสมอต่อสมาชิกทุก คนแล้วยังเป็นหลักธรรมพื้นฐานง่าย ๆ เพื่อเป็นการฝึกสอนตนเองและลูกให้รู้จักผูกมิตรกับทุกคนทั้ง ภายในการครองเรือนและสังคมภายนอก ดังคำกล่าวที่ว่า ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและ ประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี การเอื้อเฟื้อเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างก็อิงซึ่งกันและกัน ซึ่งก็หมายถึง ความเสียสละของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ ถือว่าเป็นการปฏิบัติตนตามสัทธิตและหน้าที่ อย่างถูกต้องสม่ำเสมอโดยเฉพาะเมื่อเราอยู่ร่วมกัน จะต้องมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเสียสละและ จริ่งใจอย่างยิ่งเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกันไว้ให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรัก ความสามัคคี ๒๖อย่างได้มีผู้กล่าวเพิ่มเติมไว้อีกว่า ถ้ามารดาบิดาไม่มีการสงเคราะห์ต่อบุตรแล้วความสัมพันธ์ภายใน การครองเรือนก็ไม่เกิดมีได้ ขอบเขตของการสงเคราะห์อาจเริ่มจากภายในการครองเรือนก่อน เช่น มารดาบิดา สามี ภรรยา บุตร คนใช้ ข้าทาสบริวาร เป็นต้นแล้วขยายให้กว้างออกไปยังเพื่อนบ้านและ สังคมในที่สุด การสงเคราะห์ทุกอย่างนั้นจะต้องทำไปด้วยปัญญาเป็นหลัก^{๑๘}

โดยหลักธรรมเรื่องสังคหวัตถุ ๔ นี้พระพุทธองค์ทรงจัดไว้เป็น ๔ อย่าง ดังที่ได้ตรัสไว้กับ สิงคาลมานพว่า (ทาน การให้) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) ในโลก นี้ และสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) ในธรรมนั้น ๆ ตามสมควรสังคหธรรมเหล่านี้ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลี้มน้ำผึ้งเพลาคุมรถที่แล่นไปได้ฉะนั้นถ้าไม่มีสังคหธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การ นับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านี้จึงถึงความยิ่งใหญ่และเป็นผู้นำสรรเสริญธรรม^{๑๙} จากพุทธพจน์ดังกล่าวมานี้ พระพุทธองค์ทรงกำหนดหลักการการสงเคราะห์หรือที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ คือ (๑) ทาน (๒) ปิวาจา (๓) อตถจริยา และ (๔) สมานัตตตา โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๑. ทาน สำหรับการให้ก็เป็นพื้นฐานของคุณธรรมสำหรับมารดาผู้อยู่เบื้องหลัก ความสำเร็จของบุตรและการครองเรือน เพราะการให้ของมารดานั้นเป็นการให้ที่เสียสละ แบ่งปัน ความสุขให้กันและกันต่อบุคคลในการครองเรือนคือ สามีและบุตร เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าว ที่ว่า มารดาบิดาต้องมีความเอื้อเฟื้อ และเสียสละต่อบุตร ช่วยเหลือทุกคนในการครองเรือนด้วย

^{๑๘} พระมหาสุชาติ นาถโกโร (บวชชุนทด), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาใน พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๙.

^{๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๑/๒๗๑,๑๑/๒๗๓/๒๑๘.

สิ่งของตลอดถึงให้ความรู้ความเข้าใจและแนะนำสั่งสอนศิลปะวิทยาการต่าง ๆ^{๒๐} ดังนั้น การให้การช่วยเหลือบุตรและการครองเรือนจัดเป็นคุณธรรมประการหนึ่งของมารดาผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือน ดังจะสังเกตได้ว่าการให้ของบุคคลอื่นนั้นมักจะมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลายแต่การให้การช่วยเหลือบุตรและการครองเรือนนั้นเป็นการให้ที่มุ่งหวังเพื่อความเจริญและความก้าวหน้าของสมาชิกทุกคนภายในการครองเรือนเท่านั้น ดังตั้งข้อสังเกตได้จากคำกล่าวที่ว่า

๑) บางคนให้ทานเพราะประสบเข้า หมายถึง เมื่อพบว่ามาหากก็ให้ทานได้หรือให้หรือสักครูก็ให้ทานได้ไม่ให้ลำบากใจ^{๒๑}

๒) บางคนให้ทานเพราะกลัว หมายถึงให้ทานเพราะกลัวถูกตำหนิติเตียนหรือกลัวอบายภูมิ^{๒๒}

๓) บางคนให้ทานเพราะคิดว่าเขาได้ให้แก่เราแล้ว

๔) บางคนให้ทานเพราะคิดว่าเขาก็จักให้แก่เรา

๕) บางคนให้ทานเพราะคิดว่าการให้ทานเป็นการดี

๖) บางคนให้ทานเพราะคิดว่า เราหุงหากินเองได้ ชนเหล่านั้นหุงหากินไม่ได้ การที่เราหุงหากินเองได้จะไม่ให้ทานแก่ชนเหล่านั้นผู้หุงหากินเองไม่ได้ ไม่ควร

๗) บางคนให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานนี้ กิตติศัพท์อันงามย่อมจรไป

๘) บางคนให้ทานเพื่อเป็นเครื่องประดับจิตและปรุงแต่งจิต หมายถึงให้ทานเพื่อประดับจิตในการเจริญสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เพราะว่าท่านย่อมทำจิตให้เจริญเหมาะแก่การเจริญกรรมฐานทั้งสอง^{๒๓} อีกอย่างหนึ่ง

๑) บางคนให้ทานเพราะความชอบ

๒) บางคนให้ทานเพราะความชิง

๓) บางคนให้ทานเพราะความหลง

๔) บางคนให้ทานเพราะความกลัว

๕) บางคนให้ทานเพราะคิดว่า พ่อและปู่เคยให้ทาน เคยทำทานเราไม่ควรให้วงศ์ตระกูลเก่าแก่เสื่อมหายไป

๖) บางคนให้ทานเพราะคิดว่า เราให้ทานนี้แล้วหลังจากตายแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๗) บางคนให้ทานเพราะคิดว่า เมื่อเราให้ทานนี้จิตย่อแผ่ใส เกิดความชื่นชมโสมนัส (๘) บางคนให้ทานเพื่อเป็นเครื่องประดับจิตและปรุงแต่งจิต^{๒๔}

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า การให้ทานของบุคคลนั้น ๆ นั้นเป็นการให้ทานที่วางอยู่เงื่อนไขหลายประการด้วยกัน เช่น ให้ทานเพราะความกลัวเป็นต้น ดังนั้นเมื่อมาพิจารณาพิเคราะห์

^{๒๐} พระมหาสุชาติ นาถโร (บวชขุนทด), “การศึกษาวិเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๖๐.

^{๒๑} อัง.อรรถก.อ. (ไทย) ๓/๓๑/๒๕๓.

^{๒๒} อัง.อรรถก.อ. (ไทย) ๓/๓๑/๒๕๓.

^{๒๓} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๑/๒๘๗.

^{๒๔} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๓/๒๘๘-๒๘๙.

คุณธรรมข้อนี้จากมารดาผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของลูกและการครองเรือนแล้วทำให้มองเห็นได้ชัดว่าการให้ของมารดานั้นให้เพื่อความสุข ความเจริญรุ่งเรืองถ่ายเดียว ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญนำไปสู่ความสำเร็จของลูกและการครองเรือนต่อไปในอนาคต

๒. ปิยวาจา ก็คือ “วาจาเป็นที่รัก วาจาตุดตี่มน้ำใจ หรือวาจาที่ซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคีให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตามในทางที่ดีงาม”^{๒๕} โดยลักษณะวาจาดังกล่าวมานี้จะต้องมีลักษณะพิเศษก็คือ จะต้องเป็นวาจาที่วางอยู่บนฐานที่ประกอบไปด้วยประโยชน์เท่านั้นจึงจะเป็นปิยวาจาซึ่งเป็นพื้นฐานคุณธรรมที่สำคัญของมารดาผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของลูกและการครองเรือน ดังคำกล่าวที่ว่า

- ๑) คำพูดไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่นไม่ตรัส
- ๒) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส
- ๓) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น เลือกกาลตรัส
- ๔) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส
- ๕) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส
- ๖) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น เลือกกาลสมัย^{๒๖}

จากพุทธพจน์ข้างต้นนี้จะสังเกตได้ว่า คำพูดที่วางอยู่บนพื้นฐานที่ประกอบไปด้วยประโยชน์ซึ่งเป็นคำพูดที่เรียกว่า ปิยวาจา นั้นหมายถึง (๑) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น เลือกกาลตรัส (๒) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น เลือกกาลสมัย” จะเห็นได้ว่า การกล่าววาจาที่จริง เป็นประโยชน์ถึงแม้ว่าวาจานั้นจะเป็นที่พอใจหรือไม่พอใจต่อผู้ฟังก็ตาม สิ่งสำคัญที่สุดของการกล่าววาจาออกไปก็คือ การเลือกกาลเวลาหรือจังหวะเพื่อที่จะพูด ดังนั้น มารดาผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของลูกและการครองเรือน ในเรื่องการกล่าววาจานี้จึงเป็นเรื่องสำคัญเพราะคำพูดบางครั้งถ้าไม่ได้พิจารณาถึงกาลเวลาที่ควรพูดหรือไม่ควรพูดย่อมมีผลบุตรต่อบุตรและสมาชิกทุกคนในการครองเรือนด้วยเพราะคำพูดก็เป็นส่วนหนึ่งในการสื่อสารเพื่อสร้างความรักความเข้าใจของสมาชิกในการครองเรือนเพื่อสู่เป้าหมายและเดินไปในทิศทางเดียวกัน

๓. อตถจริยา คำว่า “อตถจริยา” ในที่นี้หมายถึง การประพฤติประโยชน์ของมารดาที่มีต่อบุตรและสมาชิกภายในการครองเรือนซึ่งเป็นการประพฤติประโยชน์ที่นำไปสู่การเสียสละไม่เห็นแก่ตัวของฐานะสมาชิกของการครองเรือนและสังคมภายนอก โดยเฉพาะความสำเร็จของลูกและการครองเรือนที่จะต้องเป็นผู้รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ขั้นต่อตนเองและการครองเรือนสังคมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า การบำเพ็ญประโยชน์จะต้องไม่ปฏิบัติตนให้เป็นภัยหรือเบียดเบียนแก่บุคคลภายในการครองเรือน และสิ่งสำคัญคือต้องเป็นไปเพื่อผู้อื่นจริง ๆ มิใช่จำกัดเฉพาะตนหรือญาติผู้

^{๒๕} พระมหาสุชาติ นาถโร (บวชชุนทด), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๖๒.

^{๒๖} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒), หน้า ๓๓.

ใกล้ชิด พระพุทธเจ้าทรงเน้นการทำประโยชน์ที่เป็นโลกัตถจริยา คือ การทำประโยชน์แก่บุคคลในวงกว้าง^{๒๗} การประพฤติดังกล่าวมานี้จำเป็นที่จะต้องได้รับการหล่อหลอมบุตรโดยมีจุดเริ่มต้นมาจากการครองเรือนโดยเฉพาะมารดาเป็นตัวจักรสำคัญต่อลูกที่จะอยู่เบื้องหลังความสำเร็จดังกล่าว

๔. สมานัตตตา คำว่า “สมานัตตตา” หมายถึง ความมีตนเสมอ หมายความว่า ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมตามแต่กรณี เป็นต้น โดยความเสมอต้นเสมอปลายนี้จะเป็นตัวเสริมให้คุณธรรม คือ ทานปิยวาจา และอถถจริยา ของมารดาที่มีบุตรและการครองเรือนนั้นประสบความสำเร็จทุกขั้นตอนของการทำความดีเพื่อสมาชิกทุกคนในการครองเรือน

๓. ขรवासธรรม ๔

สำหรับหลักขรवासธรรมนี้จัดเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนหรือ การครองเรือน โดยเฉพาะ เพราะเป็นหลักธรรมหนึ่งซึ่งช่วยสนับสนุนสถาบันการครองเรือนเพื่อให้สมาชิกในการครองเรือนคือ บิดา มารดา และบุตร อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันทั้งทางกาย วาจาและใจ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๔ อย่าง คือ (๑) สัจจะ (๒) ทมะ (๓) ขันติ (๔) จาคะ โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้^{๒๘}

๑) สัจจะ แปลว่า ความจริง คือ ดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยอมรับไว้วางใจได้อีกอย่างหนึ่งสัจจะนี้ยังจัดเป็นการรักษาศีลอีกประการหนึ่งทางด้านวาจาเพราะเป็นการรักษาและระวังคำพูด โดยจะต้องมีควรรับผิดชอบต่อคำพูดของตนเองอีกด้วย ซึ่งจะมีผลทำให้เป็นคนที่ความน่าเชื่อถือไว้วางใจกันภายในการครองเรือน ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า

ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ ต้องมีความซื่อสัตย์และซื่อตรงต่อคู่ชีวิตของตน มีความรับผิดชอบ มีความจริงใจต่อคู่ครอง ซื่อตรงต่อตนเอง จริงใจ พุดจริง ทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยอมรับไว้วางใจได้ ไม่ฝืนทำชั่วทั้งปวงและซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น โดยเฉพาะคู่ชีวิตของตนเอง ไม่ประพฤตินอกใจคู่ครอง ไม่โกหกหลอกลวงมีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ มีความรับผิดชอบ ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามตามสัจจะแห่งธรรม อยู่กันอย่างเปิดเผย ให้ทั้งสองฝ่ายเห็นกันอย่างชัดเจน ไม่มีอะไรเป็นความลับ อันตนจะพึงปิดบังแก่กัน การครองเรือนที่สามีภรรยาไม่ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน จะหาความสุขไม่ได้เลย ทำให้สมาชิกภายในการครองเรือนคือบุตรพลอยได้รับผลกระทบไปด้วย ก่อให้เกิดปัญหาทางการครองเรือนหลายประการตามมา ซึ่งความซื่อสัตย์ของบิดามารดาที่มีต่อบุตร ย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอบรมสั่งสอนบุตรให้เป็นคนดีมีศีลธรรม มีคุณธรรม การที่จะให้บุตรเชื่อคำพูดของผู้เป็นบิดามารดา ตั้งอยู่ในโอวาทของบิดามารดานั้น บิดามารดาจะต้องเป็นคนมีสัจจะ พุดจริง ทำให้จริงให้บุตร

^{๒๗} พระมหาสุชาติ นาถโกโร (บวชขุนทด), “การศึกษาวិเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๖๒.

^{๒๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๔/๓๕๑-๓๕๔.

เห็นเป็นตัวอย่าง เมื่อเวลาอบรมสั่งสอน จะทำให้บุตรเชื่อฟังได้โดยง่าย คุณธรรมข้อนี้ถือเป็นพื้นฐานที่ทำให้คู่ครองไว้ใจกันและกันได้อย่างสนิทใจ^{๒๔}

๒) ทมะ แปลว่า ฝึกตน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัวและแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ สำหรับหลักธรรมข้อนี้จัดเป็นหลักธรรมควบคุมความรู้สึทางด้านอารมณ์ เป็นความข่มใจ ไม่ให้เป็นคนวู่วาม ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่าความข่มใจ การรู้จักฝึกตนเองให้ข่มใจไม่ให้โกรธ อย่าเป็นคนวู่วาม คิดแล้วจึงทำ จึงพูดเสมอ เมื่อได้ข่าวอะไรมาจากใครหรือ จากที่ไหน ก็ต้องคิดทบทวนให้รอบคอบว่ามีความจริง มีความน่าเชื่อถือหรือไม่ ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ไร้เหตุผลรู้จักบังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัวและแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นอยู่เสมอ ข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่จะเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในการครองเรือน ผู้ครองเรือนที่ดีต้องสามารถระงับยับยั้งใจตัวเองได้ในทุกกรณีและทุกเหตุการณ์ เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หรือไม่ถูกใจ ควรให้อภัยแก่กันและกัน ในขณะเดียวกันต้องหาทางแก้ไขปรับปรุงสิ่งที่ตนทำลงไปได้อย่างขึ้นใจ อีก ไม่ว่าจะเป็นในด้านความประพฤติหรือด้านการทำมาหากินเลี้ยงชีวิตในการครองเรือน สิ่งใดที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ต้องข่มใจที่จะไม่ทำ ข่มใจที่จะไม่ให้เกิด ข่มใจในสิ่งที่ตนพยายามจะนำมาซึ่งความหายนะสู่การครองเรือน^{๓๐}

๓) ขันติ แปลว่า ความอดทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมายไม่ท้อถอย สำหรับความอดทนข้อนี้จัดเป็นความอดทนอีกลักษณะหนึ่งที่แตกต่างจากหลักธรรมเรื่องความข่มใจหรือทมะ เพราะความอดทนนี้เป็นความอดทนทางด้านกาย วาจา ที่จะไม่ล่วงกุศลกรรมบถหรือล่วงละเมิดศีลซึ่งจะเป็นเหตุแห่งการทะเลาะเบาะแว้งภายในการครองเรือน หรือเป็นความอดทนในเรื่องของการทำมาหากินเพื่อหล่อเลี้ยงสมาชิกภายในการครองเรือน เพื่อให้ไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิตและการครองเรือน ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่าความอดทน ต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกับคนอื่น อดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในการครองเรือน อดทนต่อความยากลำบากในการประกอบอาชีพ การเลี้ยงดูบุตร และญาติพี่น้องที่อยู่ในการครองเรือน อดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่สร้างความลำบาก ขัดเคืองให้เกิดขึ้นทั้งร่างกายและจิตใจ อดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตคู่ ต้องเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็งสามารถกล้าเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ด้วยจิตใจที่มั่นคง ไม่ยอมแพ้อุปสรรค ไม่อ่อนแอจะทำให้มีความสุขเกิดขึ้นในการครองเรือนให้ เพราะความสุขย่อมมีแก่บุคคลผู้อดทนเสมอ^{๓๑}

๔) จาคะ คำว่า จาคะ ในที่นี้หมายถึง ความมีจิตใจเผื่อแผ่คือความเสียสละเผื่อแผ่ ซึ่งก็เป็นอีกหลักธรรมประการหนึ่งของมารดาในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของลูก เพราะมารดาที่รู้จักเสียสละทรัพย์ภายนอกไม่ตระหนี่ในความเป็นอยู่ของการครองเรือน โดยความเผื่อแผ่หรือจาคะนี้มีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะ คือ (๑) เสียสละทรัพย์ภายนอก (๒) เสียสละภายในคืออารมณ์ไม่ดี ได้แก่

^{๒๔} พระมหาสุชาติ นาถโร (บวชขุนทด), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๖๔.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

^{๓๑} อ่างแล้ว, หน้า ๖๖.

อารมณ์คือความโลภ อารมณ์คือความโกรธ และอารมณ์คือความหลง งามาย ไม่รู้สภาพตามความเป็นจริง โดยรายละเอียดมีดังนี้

๑. เสียสละทรัพย์ภายนอก คือ การจาคะทรัพย์สมบัติภายนอกซึ่งเป็นทรัพย์ที่ไม่สามารถนำไปได้เมื่อตนเองละสังขารไปแล้ว เช่น การช่วยเหลือบุตรธิดา สามี ญาติพี่น้องหรือเสียสละทรัพย์เพื่อทำบุญในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นคุณลักษณะหนึ่งของภรรยา ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า จาคะ คือ ความเสียสละ เสียสละทรัพย์สิ้นเงินทอง ไม่หวงแหนของกินของใช้ต่าง ๆ แม้กับคู่ครองของตนเอง เสียสละความสุขส่วนตัวให้กับผู้อื่น ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณผู้ที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ ผู้ที่ด้อยโอกาส ผู้ที่มีฐานะยากจนลำบากยิ่งกว่าเรา อย่าทำตนเป็นคนใจแคบ จงสร้างริ้วด้วยความรักจากคนข้างเคียง ด้วยการแบ่งปันกันกินเสมอ ต้องเป็นคนใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อทุกคนที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันในการครองเรือน มีความโอบอ้อมอารีต่อคู่ครอง ต่อเพื่อนของคู่ครอง ตลอดถึงญาติของคู่ครองอย่างเสมอหน้ากันเหมือนกับปฏิบัติต่อตนเองต่อเพื่อน และต่อญาติมิตรของตน^{๓๒}

เพราะนอกจากเป็นคุณลักษณะแม่บ้านแม่เรือนแล้วก็คือ ยังเป็นคุณลักษณะความเป็นอุบาสิกาที่ดีในพระพุทธศาสนา ก็คือ

- ๑) ประกอบด้วยศรัทธา
- ๒) มีศีลบริสุทธิ์
- ๓) ไม่ถือมงคลดื่นข่าว
- ๔) ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา
- ๕) บำเพ็ญบุญแต่ในพระพุทธศาสนา^{๓๓}

โดยคุณลักษณะนี้ของแม่บ้านแม่เรือนอยู่ในขอบเขตของความเป็นผู้รู้จักประมาณในค่าใช้จ่ายหรือความเป็นผู้รู้จักตน รู้จักเหตุ รู้จักผล เป็นต้น^{๓๔} โดยกรณีตัวอย่างที่สังเกตเห็นได้อย่างเด่นชัดก็คือ กรณีนางวิสาขามหาอุบาสิกา^{๓๕} เพราะนางวิสาขามีใช้เพียงแต่บำเพ็ญทานในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ตามประวัติของนางจัดได้ว่าเป็นผู้หนึ่งที่สงเคราะห์บริวารคนข้างเคียงของสามีหรือแม้กระทั่งสัตว์เลี้ยงภายในบ้าน เพราะเมื่อเกิดมีใครภายในบ้านเดือดร้อนนางจะเป็นผู้ที่ไม่นิ่งดูตาย จะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือทั้งทุนทรัพย์และกำลังอย่างเสมอต้นเสมอปลายซึ่งจัดเป็นคุณลักษณะของภรรยาที่สำคัญ ยิ่งนัก

๒. เสียสละอารมณ์หรือจาคะอารมณ์ คือ จาคะความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งเป็นอารมณ์หรือมลภาวะเป็นพิษทางอารมณ์ สำหรับเรื่องการจาคะอารมณ์นี้ถือได้เป็นเรื่องสำคัญยิ่งสำหรับคุณลักษณะแม่บ้านแม่เรือนที่ดี เพราะนอกจากเป็นการควบคุมอารมณ์ของตนเองให้เป็นคนที่มีคุณลักษณะอารมณ์เย็นสุขุม ไม่เป็นคนใจร้อนวู่วามแล้ว ยังจะทำให้สามีและลูกรู้สึกสบายใจเมื่ออยู่ใน

^{๓๒} พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชขุนทด), “การศึกษาวិเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๖๗.

^{๓๓} อ.ป.จก. (ไทย) ๒๒/๑๖๕/๒๓๐.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาคุศลสารการณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑๐.

^{๓๕} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๓/๙๓.

บ้านได้อยู่ใกล้ชิดภรรยาและมารดา อย่างเช่น กรณีของนางอุตตราเป็นตัวอย่าง เราจะเห็นได้ว่า นางอุตตรานั้นเป็นคนที่ความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาแต่เมื่อมีความจำเป็นต้องไปจำศีลภาวนาที่วัด แต่ด้วยความเข้าใจภาวะและอารมณ์ของบุรุษเพศจึงได้จ้างวานให้นางสิริมาทำหน้าที่เป็นภรรยาชั่วคราว แต่เมื่อนางสิริมาได้มาทำหน้าที่ภรรยาชั่วคราวก็ลืมตัวกลับคิดทำร้ายนางอุตตรา ได้นำน้ำมันที่กำลังเดือดร้อนอยู่นั้นตักราดใส่นางอุตตรา แต่ด้วยความที่นางอุตตราเป็นคนที่รู้จักควบคุมอารมณ์มองเห็นซึ่งความดีของนางสิริมา ที่ทำให้นางมีโอกาสได้บำเพ็ญในพระพุทธศาสนาจึงได้ตั้งจิตแผ่เมตตาไปให้ทันทีขณะที่กำลังถูกน้ำมันที่เดือดอยู่นั้นราดตัว ด้วยอาณิสย์ของการเจริญเมตตาด้วยจาคะ อารมณ์ความโกรธนี้เองทำให้น้ำมันที่กำลังราดตัวอยู่นั้น กลายเป็นน้ำธรรมดาไปทันทีสำหรับเรื่องของการรู้จักเสียสละอารมณ์ความโกรธแค้น ความอิจฉาริษยา ว่านำมาซึ่งคุณลักษณะของภรรยาที่ดีในทัศนะพระพุทธศาสนา

๓. ศรัทธา ๔ คำว่า มีศรัทธา คือ คุณลักษณะความเป็นภรรยาที่มีศรัทธา ๔ ประการตามทัศนะพระพุทธศาสนา คือ (๑) กัมมสัทธา (๒) วิปากสัทธา (๓) กัมมัสสกตาสัทธา (๔) ตถาคตโพธิสัทธา โดยรายละเอียดมีดังนี้

๑) กัมมสัทธา หมายถึง ความเชื่อเรื่องกรรม กฎแห่งกรรม เชื่อว่ากฎแห่งกรรมมีอยู่จริงได้แก่ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยเจตนา คือ มีความตั้งใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วขึ้นในตน เป็นเหตุเป็นปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบต่อไป การกระทำไม่วางเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยความอ่อนนอนหรือนอนคอยโชค เป็นต้น

๒) วิปากสัทธา หมายถึง เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริงได้แก่เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓) กัมมัสสกตาสัทธา หมายถึง เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

๔) ตถาคตโพธิสัทธา หมายถึง เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระคุณทั้ง ๔ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดีทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง ดังเช่นกรณี

ตัวอย่างนางมัลลิกาเทวี^{๓๖} เพราะเมื่อสามีและบุตรชายทั้ง ๓๒ คนเสียชีวิตไปในคราวเดียวกันแต่นางก็ยังไม่เศร้าโศกเสียใจ เป็นสตรีหนึ่งที่ทำให้ยอมรับกับความสูญเสีย หรือแม้คำพูดที่พระธรรมเสนาบติกล่าวว่ สิ่งของมีอันแตกเป็นธรรมดา ก็แตกไปแล้ว ใคร ๆ ไม่ควรคิด นางกลับตอบว่าดิฉันแม้ทราบว่าบุตรและสามีเสียชีวิตทั้งหมดโดยพวกโจรได้ตัดศีรษะ ดิฉันจะคิดอย่างไรเล่า ซึ่งจากการสนทนาโต้ตอบและความรู้สึกที่สามารถรับรู้ได้จากเหตุการณ์ครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า นางมัลลิกาเทวีเป็นสตรีหนึ่งที่ตั้งมั่นศรัทธาในหลักธรรมทาพระพุทธศาสนา เพราะเมื่อต้องประสบกับความสูญเสียก็สามารถวางใจวางอารมณ์ได้ อีกทั้งยังสั่งสอนอบรมต่อลูกสะใภ้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นกับสามีของพวกเจ้าก็ให้ถือว่าเป็นกรรมเก่าอย่าได้ผูกโกรธแค้นต่อผู้กระทำกรรมนี้

^{๓๖} พ.ร.อ. (ไทย) ๓/๒๕-๓๐.

๔. ความไม่ประมาท

สำหรับความไม่ประมาท จัดเป็นคุณลักษณะของภรรยาที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือนอีกประการหนึ่งที่สำคัญมาก ๆ ที่สุดเพราะหลักธรรมเรื่องความไม่ประมาทนี้เป็นหลักธรรมที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนทั้งหมดภายใน ๔๕ พรรษาซึ่งเป็นช่วงเวลาที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่ธรรม โดยหลักธรรมนี้ที่จัดว่าเป็นคุณลักษณะของภรรยาที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จเพราะหมายถึง การใส่ใจ ซึ่งความไม่ประมาทนี้ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ในทัศนะพระพุทธศาสนา กล่าวไว้ว่าความไม่ประมาท หรืออัปมาทธรรม ถือว่าเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการบำเพ็ญกุศลธรรมทั้งปวงให้สมบูรณ์ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความไม่ประมาทเป็นอย่างยิ่ง คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด สรุปประมวลลงในหลักธรรมคือ ความไม่ประมาทเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ความไม่ประมาท เป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรม (ความดี)ทั้งหลาย ถ้าเว้นความไม่ประมาทเสียแล้ว ธรรมทั้งหลาย มีสังคหวัตถุ ๓ ัตถุญญกตเวที เป็นต้น ย่อมไม่สำเร็จประโยชน์ได้ ^{๓๗}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า ความไม่ประมาท คือ การเอาใจใส่หมายความทางวิชาการ ความไม่ประมาท คือ การอยู่ด้วยสติและปัญญา ตัวแกนของความไม่ประมาท ก็คือ สติ อันหมายถึงการไม่อยู่ปราศจากสติหรือความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุมได้แก่ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติ และการกระทำทุกอย่างต้องระมัดระวังตัว ไม่ยอมถลาลงไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความเจริญก้าวหน้า ตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้น ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยให้ปละละเลย กระทำการด้วยความจริงจัง รอบคอบและรวดเร็วไป ^{๓๘}

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ความไม่ประมาทนั้นเป็นคุณลักษณะที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับภรรยาที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จการครองเรือน เพราะการดำเนินชีวิตนั้นจะต้องมีสติกำกับประสีกรู้อยู่ตลอดเวลาปัจจุบันตนเองกระทำอะไรอยู่ ทำแล้วจะเกิดผลอย่างไร ทำในสิ่งที่ควรตรงข้ามกับความประมาท คือ ความชะล่าใจ การขาดความระมัดระวัง ไม่ว่าจะทำอะไรจะพูด หรือจะคิดต้องทำด้วยความระมัดระวัง มีสติเป็นองค์ประกอบอยู่ในใจเสมอทุกเวลาเมื่อขาดสติขึ้นมาก็มักจะทำอะไรที่ไม่ถูกต้อง แต่เมื่อเรามีสติควบคุมอยู่ตลอดเวลา ก็ทำให้รอดพ้นจากอันตรายภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ^{๓๙} ดังนั้น ความไม่ประมาทจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญต่อสตรีที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของสามี ที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ต่อสามี พร้อมกับต้องทำใจยอมรับบางสิ่งบางอย่างที่อาจจะเกิดขึ้นโดยไม่คาดคิดได้ เช่น ความสูญเสีย เป็นต้น

๕. ขันติ โสรัจจะ

สำหรับหลักธรรมเรื่องขันติ โสรัจจะจัดเป็นคุณลักษณะของภรรยาเช่นเดียวกัน คำว่าขันติ ก็คือ ความอดทน ทนต่อความเจ็บแค้น ทุกข์ยากตรากตรำลำบาก และ โสรัจจะ คือความเสงี่ยม

^{๓๗} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๕๘-๖๐/๑๐-๑๔.

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๗.

^{๓๙} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑/๓๑.

ความเข้มแข็งเบิกบาน ไม่วิตก วิจารณ์ กับการดูหมิ่นถ่มโคลนใด ๆ หลักธรรมข้อนี้จะทำให้ภรรยาของคุณลักษณะงดงามออกมาให้เห็นได้ ซึ่งเป็นความงดงามที่ไม่มีวันจางหายไปจากสามีและบุตรทำให้ยิ่งมองก็ยิ่งงาม ซึ่งหลักธรรมเรื่องขันติ โสรัจจะนี้จัดเข้ากับหลักธรรมเรื่อง ขรวาสาธรรม ^{๔๐} คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ โดยรายละเอียดดังนี้

(๑) สัจจะ ความจริง คือ ดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริใจ พุดจริงทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจได้

(๒) ทมะ ฝึกตน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัวและแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

(๓) ขันติ อดทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งอดทนไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมายไม่ท้อถอย

(๔) จาคะ เสียสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ละทิวามานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวเอาแต่ใจตน

จากข้อความข้างต้นนี้จะสังเกตได้ว่า ทมะ ฝึกตน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัวและแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ นั้น ซึ่งเทียบเคียงได้กับโสรัจจะคือความสงบเสงี่ยม จัดเป็นความอดกลั้นภายในคือจิตใจที่ได้รับการฝึกฝน เป็นการรู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเองให้มีอารมณ์สูง ๆ ต่ำ ๆ ทำให้ดูไม่งดงาม ส่วนขันติ อดทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมายไม่ท้อถอย ก็สามารถเทียบเคียงได้กับขันติทั่ว ๆ ไป ดังนั้น คุณลักษณะเรื่องขันติโสรัจจะจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับภรรยาผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในหน้าที่การทำงานทั้งของตนเองและสามี บุตร ซึ่งนั่นก็หมายถึง ความสำเร็จการใช้ชีวิต การครองเรือนซึ่งผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จก็คือ ภรยานั่นเอง ซึ่งเรื่อง ทมะนี้ได้มีผู้กล่าวถึงโทษและคุณไว้ดังนี้

โทษของการขาด ทมะ คือ

(๑) ตกเป็นภาระสังคมกลายเป็นอาชญากร

(๒) ตกสู่อบาย

(๓) เกิดข้อพิพาท

(๔) สังคมรังเกียจ

คุณของทมะ คือ

(๑) สามารถในการทำงาน

(๒) ไม่เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น

(๓) มิตรภาพมั่นคงไม่มีเวรภัย

(๔) ยั้งตัวได้เพื่อไม่ถลำในทางที่ผิด

จะเห็นเด่นชัดได้ว่า ทมะ คือการข่มใจนี้จัดเป็นคุณลักษณะของภรรยาผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือนอย่างแท้จริงเพราะการภายในการครองเรือนนั้นบางครั้งอาจจะมีเรื่อง

^{๔๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๔/๓๕๑-๓๕๔.

ผิดใจกันบ้าง ดังนั้น คุณลักษณะของภรรยาจะต้องสามารถระงับยับยั้งใจตนเองในทุกกรณีและทุกเหตุการณ์ เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือไม่ถูกใจ ควรให้อภัยแก่กันและกัน ในขณะที่เดียวกัน ต้องหาทางแก้ไขปรับปรุงสิ่งที่ตนทำลงไปให้ดียิ่งขึ้นไปอีก ไม่ว่าจะเป็นในด้านความประพฤติหรือด้านการทำมาหากินเลี้ยงชีวิตในการครองเรือน

๖. การเป็นผู้มีศีล

สำหรับศีลนั้นจัดได้ว่าเป็นคุณลักษณะอีกประการหนึ่งของภรรยาในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือน โดยศีลตามหลักพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับความประพฤติและการหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบด้วยกฎหมายและไม่ผิดจากทำนองคลองธรรม พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ ๒ ระดับด้วยกัน คือ (๑) ศีลระดับโลกียะ ซึ่งศีลระดับโลกียะนั้นทรงเน้นเฉพาะหลักการดำเนินชีวิต และ (๒) ศีลระดับโลกุตระจัดเป็นระดับศีลที่ทำให้ชีวิตก้าวล่วงพ้นจากสังสารวัฏ แต่สำหรับงานวิจัยนี้มีความประสงค์มุ่งหมายเฉพาะศีลระดับโลกียะเท่านั้นดังนั้น ศีลในที่นี้ก็คือศีล ๕ ซึ่งจัดเป็นศีลที่มุ่งหมายเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองการครองเรือน บุคคลรอบข้างและสังคมทั้งนี้ก็เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุขต่อไป ฉะนั้น ศีล ๕ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อภรรยาผู้ซึ่งอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือนเพราะทำให้การครองเรือนมีความสงบสุข ปราศจากความรุนแรง เช่น การกระทบกระทั่งกันทางกาย ทางวาจา เป็นต้นซึ่งการกระทบกระทั่งนี้ภายใน

การครองเรือนจะสังเกตได้ว่า มาจากสมาชิกภายในการครองเรือนไม่รู้จักรับควบคุมกาย และวาจาให้เป็นปกติโดยเฉพาะแม่บ้านคือภรรยา นี้ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญและเป็นผู้ที่มีเวลาให้การครองเรือนมีลูกเป็นต้นมากที่สุดมากกว่าสามี เพราะภรณยานั้นมิใช่ทำหน้าที่เพียงแต่ภรรยาให้กับสามีเท่านั้น แต่ยังต้องทำหน้าที่เป็นมารดาที่ดีให้กับลูกอีกด้วย โดยรายละเอียดของศีล ๕^{๔๑} นี้มีดังนี้

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน

(๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

(๓) กามสุมิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดูผิดในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

(๔) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกหลวง

(๕) สุราเมรัยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากน้ำเมาคือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

จะเห็นได้ว่า ศีลจัดเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของภรรยาผู้ซึ่งอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือน ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่าศีลดังกล่าวข้างต้นนี้สามารถแยกออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) ศีลที่ป้องกันการกระทบกระทั่งทางกาย คือ ศีลข้อ (๑) (๒) (๓) และ ๕ (๒) ศีลที่ป้องกันการกระทบกระทั่งทางวาจา คือ ศีลข้อ ๔ ศีลดังกล่าวถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญต่อการครองเรือนหรือชีวิตการครองเรือนเป็นอย่างมากเพราะความรุนแรงที่เกิดขึ้นนั้นจะสังเกตได้ว่ามาจากการล่วงละเมิดศีลทั้งสิ้น ทั้งนี้เป็นเพราะบุคคลในการครองเรือนไม่สามารถควบคุมกายและวาจาของตนเองให้เป็นปกติของ

^{๔๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๙๔-๑๐๒/๗๐-๗๓.

ความเป็นมนุษย์ได้เพราะการรักษาศีล ๕ เป็นการรักษากายและวาจาซึ่งเป็นการป้องกันการกระทบกระทั่งซึ่งกันและกันภายในการครองเรือน โดยศีล ๕ นี้เปรียบเสมือนหลังคาบ้านที่จะช่วยป้องกันแดดและฝนให้กับบุคคลภายในการครองเรือนให้อยู่อย่างสงบสุขไม่ต้องประสบกับความเดือดร้อนเมื่อต้องประสบกับแดดและฝนตามฤดูกาลการรักษาศีล ๕ ก็เช่นเดียวกัน ส่วนธรรม ๕ นั้น ถ้าหากปฏิบัติศีล ๕ ข้อได้ก็เท่ากับปฏิบัติธรรม ๕ ข้อได้เช่นเดียวกัน^{๔๒} อีกอย่างหนึ่ง ศีล ๕ นั้นนอกจากจัดเป็นคุณลักษณะของภรรยาผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือนเท่านั้น ศีลนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้ดี เป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องรักษาของภรรยาอีกด้วย ดังคำกลอนที่ว่า อันสตรีไร้ศีลก็สิ้นสวย บุรุษด้วยไร้ศีลก็สิ้นศรี สตรีเล่าไร้ศีลก็สิ้นดี ข้าราชการไร้ศีลก็เลวทราม จากคำกลอนนี้ทำให้เห็นได้อย่างเด่นชัดยิ่งขึ้นถึงคุณลักษณะของภรรยาผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของการครองเรือนว่า เพราะทำให้ภรรยาสวยทั้งภายในและภายนอกคือความมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง

๗. ความมีใจเพื่อแม่

คำว่า “ความมีใจเพื่อแม่” ในที่นี้หมายถึง มีจิตใจประกอบด้วยความจาคะคือความเสียสละเพื่อแม่ ซึ่งก็เป็นอีกคุณลักษณะประการหนึ่งของแม่บ้านแม่เรือนที่รู้จักเสียสละทรัพย์ภายนอกไม่ตระหนี่ในความเป็นอยู่ของการครองเรือน โดยความเพื่อแม่หรือจาคะนี้มีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะ คือ (๑) เสียสละทรัพย์ภายนอก (๒) เสียสละภายในคืออารมณ์ไม่ดี ได้แก่ อารมณ์คือความโลภ อารมณ์คือความโกรธ และอารมณ์คือความหลง งามาย ไม่รู้สภาพตามความเป็นจริงโดยรายละเอียดดังนี้

๑) เสียสละทรัพย์ภายนอก คือ การจาคะทรัพย์สมบัติภายนอกซึ่งเป็นทรัพย์ที่ไม่สามารถนำไปได้เมื่อตนเองละสังขารไปแล้ว เช่น การช่วยเหลือบุตรธิดา สามิ ญาติพี่น้อง หรือเสียสละทรัพย์เพื่อทำบุญในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นคุณลักษณะหนึ่งของภรรยา ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า จาคะ คือ ความเสียสละ เสียสละทรัพย์เงินทอง ไม่หวงแหนของกินของใช้ต่าง ๆ แม้กับคู่ครองของตนเอง เสียสละความสุขส่วนตัวให้กับผู้อื่น ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณผู้ที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ ผู้ที่ด้อยโอกาส ผู้ที่มีฐานะยากจนลำบากยิ่งกว่าเรา อย่าทำตนเป็นคนใจแคบ จงสร้างไว้ด้วยความรักจากคนข้างเคียง ด้วยการแบ่งปันกันกินเสมอ ต้องเป็นคนใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อต่อทุกคนที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันในการครองเรือน มีความโอบอ้อมอารีต่อคู่ครอง ต่อเพื่อนของคู่ครอง ตลอดถึงญาติของคู่ครองอย่างเสมอหน้ากันเหมือนกับปฏิบัติต่อตนเองต่อเพื่อน และต่อญาติมิตรของตนเพราะนอกจากเป็นคุณลักษณะแม่บ้านแม่เรือนแล้วก็คือ ยังเป็นคุณลักษณะความเป็นอุบาสิกาที่ดีในพระพุทธศาสนา ก็คือ “(๑) ประกอบด้วยศรัทธา (๒) มีศีลบริสุทธิ (๓) ไม่ถือมองคลตั้นข้าว (๔) ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา (๕) บำเพ็ญบุญแต่ในประมาณในค่าใช้จ่ายหรือความเป็นผู้รู้จักตน รู้จักเหตุ รู้จักผล เป็นต้น^{๔๓} โดยกรณีตัวอย่างที่สังเกตเห็นได้อย่างเด่นชัดก็คือ กรณีนางวิสาขามหาอุบาสิกา ๕๗ เพราะนางวิสาขามีใช้เพียงแต่บำเพ็ญทานในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ตามประวัติของนางจัดได้ว่าเป็นผู้หนึ่งที่

^{๔๒} แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, “การระงับความรุนแรงในการครองเรือนแนวพุทธธรรม”, ใน **รวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ**, หน้า ๒๗๓, ๖. รวบรวมจัดพิมพ์โดย พระมหาพรชยาธมมहाโส, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑๐.

สงเคราะห์บริวารคนข้างเคียงของสามีหรือแม่กระทั่งสัตว์เลี้ยงภายในบ้าน เพราะเมื่อเกิดมีใครภายในบ้านเดือดร้อนนางจะเป็นผู้ที่ไม่นิ่งดูตาย จะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือทั้งทุนทรัพย์และกำลังอย่างเสมอต้นเสมอปลายซึ่งจัดเป็นคุณลักษณะของภรรยาที่สำคัญยิ่งนัก

๒) เสียสละอารมณ์หรือจาละอารมณ์ คือ จาคะความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งเป็นอารมณ์หรือมลภาวะเป็นพิษทางอารมณ์ สำหรับเรื่องการจาละอารมณ์นี้ถือได้เป็นเรื่องสำคัญยิ่งสำหรับคุณลักษณะแม่บ้านแม่เรือนที่ดี เพราะนอกจากเป็นการควบคุมอารมณ์ของตนเองให้เป็นคนที่มีคุณลักษณะอารมณ์เย็นสุขุม ไม่เป็นคนใจร้อนวู่วามแล้ว ยังจะทำให้สามีและลูกรู้สึกสบายใจเมื่ออยู่ในบ้านได้อยู่ใกล้ชิดภรรยาและมารดา เป็นคนที่รู้จักควบคุมอารมณ์ รู้จักเสียสละอารมณ์ความโกรธแค้น ความอิจฉาริษยาว่านำมาซึ่งคุณลักษณะของภรรยาที่ดีในทัศนะพระพุทธศาสนาพระพุทธศาสนา โดยคุณลักษณะนี้ของแม่บ้านแม่เรือนอยู่ในขอบเขตของความเป็นผู้รู้จัก

๔.๓ สรุปท้ายบท

พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาชีวิตตนเองได้เป็นธรรมชาติเด่นเด่นของมนุษย์เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์เดรัจฉานแล้ว มนุษย์เสียเปรียบในเรื่องสัญชาตญาณการเอาตัวรอดในเรื่องการกินอยู่หลับนอนและการเคลื่อนไหว สัตว์เดรัจฉานไม่ได้ฝึก หรือแทบไม่ต้องฝึกก็อยู่รอดได้ส่วนมนุษย์ต้องฝึกหัดเรียนรู้ทุกอย่างจึงจะเป็นได้ แต่ข้อเสียเปรียบของมนุษย์กลับกลายเป็นคุณลักษณะพิเศษของมนุษย์ ซึ่งสัตว์เดรัจฉานไม่มีหรือไม่สามารถเป็นได้ กล่าวคือ มนุษย์มีศักยภาพสูงสามารถที่จะฝึกฝนพัฒนาตนได้จนถึงขั้น อริยบุคคลผู้ประเสริฐ เมื่อสมาชิกทุกคนในการครองเรือนได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างความสุขโดยมีความเข้าใจ และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งแต่ละคนได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในการครองเรือนตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างดีเต็มความสามารถความเป็นอยู่ และเป็นไปในการครองเรือนก็จะมีความสุข มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างแน่นอน เพราะได้ยึดหลักประการการครองเรือนให้ดำรงตั้งมั่นในทางที่ดีทั้ง ๒ ทางได้แก่

หลักธรรมในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปผลการวิจัยได้เป็นประเด็น ๆ ดังนี้

๑) การครองเรือน คือ กลุ่มของบุคคลที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันทางสายโลหิตมีความใกล้ชิดกัน และอาศัยในที่เดียวกัน การครองเรือนเป็นสถาบันสังคม หมายถึง สถาบันสังคมซึ่ง เกี่ยวข้องกับแบบแผนการสมรส การอบรมเลี้ยงดูบุตรและแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเพศซึ่ง เป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องตามสังคมนั้นและการครองเรือนมีอยู่หลายประเภท ได้แก่

๑) การครองเรือนที่จัดตามลำดับการก่อตั้งและขนาดของการครองเรือน ได้แก่ การครองเรือนเดี่ยว และการครองเรือนขยาย หมายถึงขยายโดยเน้นชายเป็นหลักและขยายโดยเน้นหญิงเป็นหลัก

๒) การครองเรือนที่จัดแบ่งประเภทตามการสืบสายโลหิต แบ่งเป็น ๒ ประเภทสืบสายโลหิตจากทางฝ่ายบิดาและประเภทสืบสายโลหิตจากทางฝ่ายมารดา

๓) การครองเรือนที่จัดแบ่งประเภทตามที่อยู่อาศัยของคู่สมรสจัดแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ การครองเรือนที่อยู่อาศัยกับฝ่ายหญิง การครองเรือนที่อยู่อาศัยกับฝ่ายชาย และการครองเรือนที่แยกอาศัยอยู่เป็น เอกเทศหรือการครองเรือนอิสระ

๔) การครองเรือนที่จัดแบ่งตามอำนาจของผู้เป็นหัวหน้าการครองเรือนได้แก่การครองเรือนยกให้ สามีเป็นใหญ่และการครองเรือนที่สามีภรรยา มีอำนาจเท่าเทียมกัน

๕) การครองเรือนที่จัดแบ่งลักษณะของการสมรสเป็นการจัดแบ่งประเภทของการครองเรือน ตามลักษณะของการร่วมใช้ชีวิตแบบสามีภรรยา แบ่งเป็น ๕ คือ การครองเรือนผัวเดียวเมียเดียว การครองเรือนหลายผัวหลายเมีย การครองเรือนหนึ่งชายหลายหญิง การครองเรือนหนึ่งหญิงหลายชาย และ การครองเรือนหลายหญิงหลายชาย

สรุปได้ว่าการครองเรือนไทยล้วนมีบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมความเจริญเติบโต ส่วนบุคคลของบุตรธิดา การให้ความรักความอบอุ่น มั่นคง ปลอดภัย การให้เสรีภาพส่วนบุคคล การแนะนำสั่งสอน การปลูกฝังนิสัยที่เอาใจใส่ในปฏิกริยาของผู้อื่น การสร้างสันติสุขภายในบ้าน การสร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคงให้แก่การครองเรือนและการสร้างจุดหมายชีวิตและแรงจูงใจซึ่งแสดง ให้เห็นถึงลักษณะการครองเรือนไทยได้ว่านิยมยกย่องให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าการครองเรือนให้ความสำคัญต่อระบบผู้อาวุโสมีลักษณะเป็นการครองเรือนเดี่ยว โดยมีความผูกพันทางสายโลหิต และเด็กเป็นที่รวมความสนใจของบุคคลในการครองเรือนเป็นต้น ดังนั้นการครองเรือนจึงเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทั้งร่างกาย และจิตใจของมนุษย์เพราะเป็นแหล่งให้กำเนิด ให้การเลี้ยงดูอบรม สั่งสอน การครองเรือนไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากการครองเรือนในอดีตหลายประการ โดยเฉพาะที่เห็นได้ชัดเจนก็คือขนาดของการครองเรือนลดลงจากที่เคยมีพระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาประจำชาติเป็นศาสนาที่คน ไทยส่วนใหญ่นับถือแต่เมื่อสังคมเปลี่ยน คนเริ่มหันหลังให้พระพุทธศาสนาหลักคำสอน ส่งผล กระทบต่อเด็ก ต่อการครองเรือน ทำให้การครองเรือนอ่อนแอลง เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างสมาชิกใน การครองเรือนไทยไม่มีหลักคิดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต

บทที่ ๕

สรุปผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสมชิวิธรรมในการครองเรือนในสังคมไทย ปัจจุบันผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ ๓ ประการคือ

๑. เพื่อศึกษาหลักสมชิวิธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย
๓. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสมชิวิธรรมกับการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน

ในสังคมปัจจุบันสำหรับการดำเนินการวิจัยจะทำการศึกษาใน ๒ ระดับคือศึกษาจากเอกสารประกอบด้วยพระไตรปิฎกอรุทธกถางานเขียนทางพระพุทธศาสนาและงานเขียนอื่นประกอบ ทำให้ได้บทสรุปและข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑.๑ หลักสมชิวิธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

“สมชิวิธรรม มี ๔ ข้อ คือ ๑) สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน ๒) สมสีลา มีศีลเสมอกัน ๓) สมจาคา มีการบริจาคมีการเสียสละเสมอกัน ๔) สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน ขอให้สังเกตคำว่า สม (สม, สมะ) ในหลักธรรมชุดนี้ ซึ่งมีใช้ในภาษาไทย จะไม่แปลว่า เสมอ ก็ได้ ก็ทับศัพท์ไปเลย ดังนั้น สมชิวิธรรม แทนที่จะว่า มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน ก็แปลได้สะดวกขึ้นอีกว่า มีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน มีปัญญาสมกัน ที่แท้นั้น ข้อสำคัญอยู่ที่เข้าใจความหมายให้ชัด คือ คำบาลีว่า สมนี้ แปลว่า เสมอ สมาน ร่วมกัน เท่ากัน เข้ากัน หรือกลมกลืน ก็ได้ทั้งสิ้น เพราะมีนัยอย่างเดียวกัน เช่นว่า คนที่เสมอกัน เท่ากัน ก็ไปกันได้ เมื่อคนรับสุขรับทุกข์เสมอกัน หรือเท่ากัน ก็คือร่วมสุขร่วมทุกข์กัน แต่ในสังคมไทยปัจจุบัน ความหมายนี้ค่อนข้างเป็นปัญหา อาจเป็นเพราะเวลานี้ กระแสสังคมถูกดูดดึงหนักไปทางระบบธุรกิจ ใจคนคำนึงหรือเอียงไปทางด้านผลประโยชน์มากสักหน่อย เวลาพูดคำว่าเสมอกัน เท่ากัน คนมักจะมีความรู้สึกในเชิงจ้องที่จะแก่งแย่ง เรียกร้องจะได้จะเอา เก่งกัน หรือแย่งชิงกัน ในที่นี้ ขอให้ข้ามพินัยแบบเสมอ-แย่งชิงกันนี้ไปก่อน แต่ขอให้จับเอาแก่นที่ว่า เสมอ -สมานกัน

๕.๑.๒ สภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย

สภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย ครอบครัวไทยในปัจจุบันเผชิญกับสภาพการณ์ เปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสภาพเศรษฐกิจซึ่งเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไปจะเห็นได้ว่า ครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไป

ประเภทของครอบครัวไทย ๑. ครอบครัวเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐาน ๒. ครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม ๓. ครอบครัวซ้อน ๔. ครอบครัวสสาระ จากการมีสมาชิกภายในครอบครัวจำนวนมาก ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ ญาติพี่น้องของคู่สมรส อาจจะทำให้คู่สมรสต้องเผชิญกับปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลภายในครอบครัวได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจทำให้เกิดผลกระทบต่อความความสุขของครอบครัวได้

ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวอาจแยกกล่าวได้เป็น ๔ ลักษณะ

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่
๒. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่กับเด็ก
๓. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพี่น้อง
๔. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่และสมาชิกอื่น ๆ ภายในครอบครัว

สภาพของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทยเมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นบรรพพืชหรือฆราวาสแล้ว การที่จะอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่สนิทสนมกันนั้นก็เป็นเรื่องยาก จึงจำเป็นต้องศึกษาหาสาเหตุของปัญหา ในครอบครัวหนึ่ง ๆ อย่างน้อยเป็นการอยู่ร่วมกันของบุคคล ๒ คน ขึ้นไป คือ สามีและภรรยาหรือมากกว่านั้น

สภาพและปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย โดยศึกษา ๑. ลักษณะการครองเรือนในสังคมไทย ๒. ปัญหาการครองเรือนในสังคม ๓. สาเหตุของปัญหาการครองเรือน

๔. ปัญหาของการครองเรือนในอนาคต เพื่อที่จะนำปัญหาต่าง ๆ มาแก้ไขโดยใช้หลักสมชีวิธรรม ๔

๕.๑.๓ การประยุกต์ใช้หลักสมชีวิธรรมกับการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีศักยภาพเพียงพอที่จะ พัฒนาชีวิตตนเองได้เป็นธรรมชาติด้านเด่นของมนุษย์เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์เดรัจฉานแล้ว มนุษย์เสียเปรียบในเรื่องสัญชาตญาณการเอาตัวรอดในเรื่องการกินอยู่หลับนอนและการเคลื่อนไหว สัตว์ เดรัจฉานไม่ได้ฝึก หรือแทบไม่ต้องฝึกก็อยู่รอดได้ส่วนมนุษย์ต้องฝึกหัดเรียนรู้ทุกอย่างจึงจะเป็นได้ แต่ข้อเสียเปรียบของมนุษย์กลับกลายเป็นคุณลักษณะพิเศษของมนุษย์ ซึ่งสัตว์เดรัจฉานไม่มี หรือไม่สามารถเป็นได้ กล่าวคือ มนุษย์มีศักยภาพสูงสามารถที่จะฝึกฝนพัฒนาตนได้จนถึงขั้น อริยบุคคลผู้ประเสริฐ เมื่อสมาชิกทุกคนในการครองเรือนได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างความสุขโดยมีความเข้าใจ และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งแต่ละคนได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในการครองเรือนตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างดีเต็มความสามารถความเป็นอยู่ และเป็นไปในการครองเรือนก็จะมี ความสงบสุข มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างแน่นอน เพราะได้ยึดหลักประการการครองเรือนให้ดำรงตั้งมั่นในทางที่ดีทั้ง ๒ ทางได้แก่

หลักธรรมในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปผลการวิจัยได้เป็นประเด็น ดังนี้

๑) บริบทของการครองเรือนไทย การครองเรือนคือกลุ่มของบุคคลที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันทางสายโลหิตมี ความใกล้ชิดกัน และอาศัยในที่เดียวกัน การครองเรือนเป็น

สถาบันสังคม หมายถึง สถาบันสังคมซึ่ง เกี่ยวข้องกับแบบแผนการสมรส การอบรมเลี้ยงดูบุตรและแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเพศซึ่ง เป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องตามสังคมนั้นและการครองเรือนมีอยู่หลายประเภท ได้แก่

๑) การครองเรือนที่จัดตามลำดับการก่อตั้งและขนาดของการครองเรือน ได้แก่การครองเรือนเดี่ยว และการครองเรือนขยาย หมายถึงขยายโดยเน้นชายเป็นหลักและขยายโดยเน้นหญิงเป็นหลัก

๒) การครองเรือนที่จัดแบ่งประเภทตามการสืบสายโลหิต แบ่งเป็น ๒ ประเภทสืบสายโลหิตจากทางฝ่ายบิดาและประเภทสืบสายโลหิตจากทางฝ่ายมารดา

๓) การครองเรือนที่จัดแบ่งประเภทตามที่อยู่อาศัยของคู่สมรส จัดแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ การครองเรือนอาศัยกับฝ่ายหญิงการครองเรือนที่อยู่อาศัยกับฝ่ายชายและการครองเรือนที่แยกอาศัยอยู่เป็น เอกเทศหรือการครองเรือนอิสระ

๔) การครองเรือนที่จัดแบ่งตามอำนาจของผู้เป็นหัวหน้าการครองเรือนได้แก่การครองเรือนยกให้ สามีเป็นใหญ่และการครองเรือนที่สามีภรรยา มีอำนาจเท่าเทียมกัน

๕) การครองเรือนที่จัดแบ่งลักษณะของการสมรสเป็นการจัดแบ่งประเภทของการครองเรือน ตามลักษณะของการร่วมใช้ชีวิตแบบสามีภรรยา แบ่งเป็น ๕ คือ การครองเรือนผัวเดียวเมียเดียว การครองเรือนหลายผัวหลายเมีย การครองเรือนหนึ่งชายหลายหญิง การครองเรือนหนึ่งหญิงหลายชาย และการครองเรือนหลายหญิงหลายชาย

สรุปความว่า การครองเรือนไทยล้วนมีบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมความเจริญเติบโต ส่วนบุคคลของบุตรธิดา การให้ความรักความอบอุ่น มั่นคง ปลอดภัย การให้เสรีภาพส่วนบุคคล การแนะนำสั่งสอน การปลูกฝังนิสัยที่เอาใจใส่ในปฏิกริยาของผู้อื่น การสร้างสันติสุขภายในบ้าน การสร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคงให้แก่การครองเรือนและการสร้างจุดหมายชีวิตและแรงจูงใจซึ่งแสดง ให้เห็นถึงลักษณะการครองเรือนไทยได้ว่านิยมยกย่องให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าการครองเรือนให้ความสำคัญต่อ ระบบผู้อาวุโส มีลักษณะเป็นการครองเรือนเดี่ยว โดยมีความผูกพันทางสายโลหิตและเด็กเป็นที่รวม ความสนใจของบุคคลในการครองเรือนเป็นต้น ดังนั้นการครองเรือนจึงเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทั้งร่างกาย และจิตใจของมนุษย์เพราะเป็นแหล่งให้กำเนิดให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอน การครองเรือนไทยใน ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากการครองเรือนในอดีตหลายประการโดยเฉพาะที่เห็นได้ชัดเจน ก็คือ ขนาดของการครองเรือนลดลงจากที่เคยมีพระพุทศศาสนาถือเป็นศาสนาประจำชาติเป็นศาสนาที่คน ไทยส่วนใหญ่นับถือแต่เมื่อสังคมเปลี่ยนคนเริ่มหันหลังให้พระพุทศศาสนาหันหลักคำสอน ส่งผล กระทบต่อเด็ก ต่อการครองเรือน ทำให้การครองเรือนอ่อนแอลง เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างสมาชิกใน การครองเรือนไทยไม่มีหลักคิดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ในปัจจุบันนี้ สาเหตุของปัญหาการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน มาจากความอ่อนแอของสถาบันครอบครัวซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรง เนื่องจากการครองรักของคู่สมรส ที่มักเกิดความ

ขัดแย้งทางด้านความคิดและการกระทำที่ไม่สามารถปรับตัวเข้าหากันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่พร้อมในการใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยการหย่าร้างในที่สุด การหย่าร้างจึงเป็นการสิ้นสุดความสัมพันธ์ของคู่สมรสที่เคยผูกพันใกล้ชิดกัน เพราะรู้สึกหมดความอดทนต่อพฤติกรรมที่ไม่ดีของอีกฝ่าย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเปราะบางของครอบครัวไทยที่เพิ่มสูงขึ้น

สาเหตุที่ทำให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจาก (๑) ลักษณะนิสัยส่วนตัว สาเหตุที่ทำให้คู่สมรสเกิดความขัดแย้งระหว่างกันมีจุดเริ่มต้นมาจาก การที่คู่สมรสมีลักษณะนิสัยส่วนตัวหรือความชอบและความสนใจที่แตกต่างกัน (๒) ขาดความรับผิดชอบ การใช้ชีวิตคู่คือการแบ่งปันความรู้สึกต่าง ๆ ระหว่างคู่สมรส รวมถึง การช่วยเหลือเกื้อกูล ดูแลซึ่งกันและกัน (๓) การแสดงอารมณ์ในทางลบ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากระหว่างสามีภรรยา ความแตกต่างในการโต้ตอบทางอารมณ์ของคู่สมรสอาจเป็นสาเหตุนำมาซึ่งความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัว

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำการประยุกต์ใช้หลักสมชีวิธรรมในการครองเรือน เพื่อใช้ในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวอย่างยั่งยืน อันจะทำให้สถาบันครอบครัวเกิดความมั่นคงและสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่คู่สมรสในการสร้างครองเรือนที่สมบูรณ์ต่อไปและเนื่องจากยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาหลักธรรมนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ เพื่อจะนำประโยชน์จากการศึกษาครั้งนี้ไปเผยแพร่แก่ผู้สนใจ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

๑. ศึกษาเปรียบเทียบการครองเรือนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทกับวัฒนธรรมทางตะวันตก
๒. ศึกษากระแสการใช้ชีวิตคู่ในสังคมปัจจุบันที่เป็นไปตามกระแสสังคม
๓. ศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของการมีคู่ก่อนวัยอันควรในสังคมไทยปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑: ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) คัมภีร์:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิบูลย์. ๒๕๓๒-๒๕๓๘.

(๒) หนังสือ:

โฆสิต ปันเปี่ยมรัษฎ์. การพัฒนาประเทศไทย แนวความคิดและทิศทาง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๑๕๓๓.

จัดจรัส บุรีพัฒนา. ชาวจีนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพร่พิทยา.

นิตยา มาศสวัสดิสุข และ รุ่งฤทัย สัจจพันธ์. ขยายกับหญิงในเอกสารการสอนวิชาแนวคิดไทย เล่ม ๒ หน่วยที่ ๗. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยายความ. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. ธรรมนุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรม, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). คู่สร้างคู่สมชีวิตคู่ในอุดมคติ. สำนักพิมพ์: ผลิธรรม. ๒๕๕๕.

_____. ธรรมนุญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๘.

พระพรหมโมลี สมศักดิ์ อุปสโม. ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร. พระคันธสาราภิวงศ์แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๒.

พระเมธีธรรมาภรณ์ ประยูร ธมมจิตโต. พุทธศาสนากับปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

พุทธทาสภิกขุ. กตัญญูกตเวทิตี เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

_____. พุทธทาสภิกขุ. คู่มือมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **มนุษย์กับสังคม**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๓.

สุชา จันท์เอม. **จิตวิทยาพัฒนาการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.

สุดา ภริณณ์แก้ว. “เมืองกับปัญหาการหย่าร้าง”. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

สุพัตรา สุภาพ. ปัญหาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖.

สมิทร ปิติพัฒน์. มนุษย์กับเศรษฐกิจ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **สัมผัสพระพุทธเจ้าด้วยใจ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๔.

เสถียร พันธรังษี. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

อุทัย หิรัญโต. **สังคมวิทยาประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๙.

(๓) วิทยานิพนธ์:

กษิรา เทียนส่องใจ. “การศึกษาวิเคราะห์ภัยทันทเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย ปัจจุบัน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาไกรวรรณ ชินทตติโย (ปุ่นขันธ). “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระเทวทัตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุสสา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหานุกูล มหาวิโร.(พรหมขันธ). “วิธีคิดเพื่อบรรเทาอกุศลจิตในพระพุทธานุสสาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาปรีชา ปริญญา (หลักโคตร). “ความรักในพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาสมชัย สิริวิฑฒโน (ศรีนอก). “หลักธรรมทางพระพุทธานุสสาที่ปรากฏอยู่ในบทเพลงลูกทุ่งไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระมหาสุชาติ นาถกโร บวภขุนทด. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธานุสสาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระอุทัย จิระมโม (เอกสะพัง). “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธานุสสาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ฉันทชนก สายสมบัติ. “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเลือกครองของนายทหาร สังกัดกองบัญชาการทหารสูงสุด” **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

- ธีระพล มะอาจเลิศ. “การวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอและกลยุทธ์การสื่อสารในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระมหาภูติชัย วชิรเมธี ว.วชิรเมธี: กรณีศึกษาผลงานนิพนธ์ชุดธรรมประยุกต์สำหรับคนรุ่นใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- นายภิรมย์ บุญยิ้ม. “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พระครูนิภาสธรรมาธิมุต อัมพร ปริมุตโต. “การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๓, หน้า ๓๘.
- พระบุญแทน ชันศรี. “ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการครองเรือนในพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.
- พระมหาบุญเพ็ชร ปุณณวิริโย. “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาประสิทธิ์ สิริปญโญ ฤทธิมหันต์. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พระมหาประสิทธิ์ สิริปญโญ ฤทธิมหันต์. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พระมหาวิจิตร คมภีโร ศิริรัตน์. “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระมหาสุชาติ นาถโกโร บวกขุนทด. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระวิฑูล สนั่นจิตโต. “การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- สรายุทธ เพ็ชรซีก. ปัจจัยทางครอบครัวที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น: ศึกษากรณีโรงเรียนมีนประสาทวิทยา เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓.

นายภิรมย์ บุญยิ้ม. “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

วราวัชต์ มหามนตรี. “โครงการโลกทัศน์ของคนไทยจากภษิต”. **รายงานวิจัย**. คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๗.

(๔) บทความวารสาร:

ประคอง ภาณุรัตน์. “ปัจจัยที่ผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตคู่สมรส: ศึกษากรณีสตรีที่สมรสแล้ว ภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน”.

ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์” “ครอบครัวสลาย”. **สังคมวิทยาและมนุษยวิทยา**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (กุมภาพันธ์, ๒๕๒๒):

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสิทธิ์. แนวโน้มและปัญหาประชากรไทยในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม.

วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์ ปีที่ ๓๑ (เมษายน – มิถุนายน, ๒๕๓๔):

สุ่มทนา สิ้นสวัสดิ์. “ครอบครัว: การจัดการความขัดแย้งของคู่สมรสเพื่อการครองรักอย่างยั่งยืน”.

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๒ เมษายน, ๒๕๕๗.

แม่ชีวงเพชร คงจันทร์. “การระงับความรุนแรงในการครองเรือนแนวพุทธธรรม”. **ในรวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ ครั้งที่ ๘ เรื่อง พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ**. ๒๗๓. รวบรวมจัดพิมพ์โดยพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๓.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-ฉายา/นามสกุล : พระครูสมุห์นพดล ปิยะมโฆ (เขาแก้ว)
- ว/ด/ป เกิด : วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๔
- ภูมิลำเนา : จังหวัดพิจิตร
- การศึกษาทางโลก**
- พ.ศ. ๒๕๕๖ : ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) รุ่นที่ ๙
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
- พ.ศ. ๒๕๕๙ : ปริญญาตรี พธ.บ. (พระพุทธศาสนา)
หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
- พ.ศ. ๒๕๖๑ : ปริญญาโท พธ.ม. (พระพุทธศาสนา)
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
- การศึกษาทางธรรม**
- พ.ศ. ๒๕๕๔ : นักรธรรมชั้นเอก
สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี
วัดค้ำคาว ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
- ประสบการณ์การทำงาน**
- พ.ศ. ๒๕๕๑-๕๓ : ครูสอนพระปริยัติธรรม วัดศาลารี จังหวัดนนทบุรี (แผนกธรรม)
- พ.ศ. ๒๕๕๔ : ครูสอนพระปริยัติธรรม วัดค้ำคาว จังหวัดนนทบุรี (แผนกธรรม)
- พ.ศ. ๒๕๕๕ : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดค้ำคาว ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
- บรรพชา/อุปสมบท : ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐
- สังกัดวัด : วัดค้ำคาว ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
- ตำแหน่งหน้าที่ : ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
วัดค้ำคาว ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
- ปีที่เข้าศึกษา : ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๙
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดค้ำคาว ๑๓๘ หมู่ ๔ ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
- โทรศัพท์ : ๐๘-๓๒๙๖-๗๘๘๙
- E-mail : dol2514@hotmail.com